

Twente Genealogisch 2021

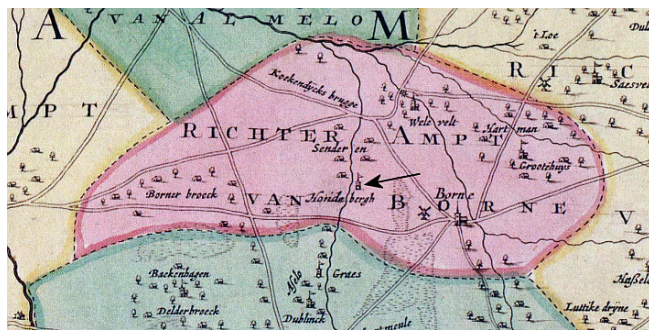
De Hondeborg bij Borne

Door Marieken Scholten-Sijes (foto's ook van Marieken Scholten-Sijes)

Net buiten de bebouwde kom van Borne, ligt rechts van de weg naar Bornerbroek de Hondeborg. Temidden van het zompige land bij de Azelerbeek, ligt op een verhoging, omringd door een gracht, de huidige boerderij. Al misschien wel 10 eeuwen geleden moet op deze plek een borg hebben gestaan, bewoond door ridders. Althans, zij waren er de bezitters van.

De oudste vermelding van deze borg is van 1333. De broers Berend en Gerard van Zebelingen verklaren op 24 oktober van dat jaar tegenover de dienstman van bisschop Johan van Utrecht dat zij “hun huys met voorburg geheten Ther Hondsborch” en de Oudenhof (Olthof) te Zenderen plus het erve de Zegger in Azelo overdragen aan de bisschop. Zij kregen deze bezittingen als leengoed terug.

Deze Berend komt enige malen, als Bernardus de Zebelinge, in oude charters (oorkonden) voor waarbij hij steeds vermeld wordt als ridder. Onder andere in 1308 en 1323.

In 1387 komt de borg in handen van de heren van Almelo. In 1610 dragen ze dit leengoed met de erven Hondeborg, Olthof en Nijhof over aan de heren van Twickel. Van de oude burcht blijft weinig over. Een lijst van bezittingen van Twickel uit circa 1680 meldt: “Hondeborgh is een heel oude plaetse en door formeele belegering door de Bisschop gewonnen voor twee à driehonderd jaar.” Op de kadasterkaart van 1832 is nog slechts een klein boerderijtje aanwezig net ten noorden van de huisplaats. In 1841 laat Twickel op de plaats van de oude burcht de huidige boerderij bouwen, die tot 2012 als zodanig in bedrijf is. Nu (2021) wordt het hoofdgebouw bewoond en de bijgebouwen gebruikt voor ontvangst van gasten. Voor wandelaars en fietsers een uitstekende plek.

Rondom de Hondeborg heeft altijd een hoefijzervormige gracht gelegen. Bij de bouw van de boerderij in 1841 is aan de noordzijde, voor de ingang van de boerderij, een dam in deze gracht gelegd. De overige delen van de gracht zijn in de 19e en 20e eeuw in fasen gedempt.

De nieuwe bewoners willen de gracht uitdiepen zodat ze weer water zal voeren. Aangezien de Hondeborg een beschermd Rijksmonument is, moet daarvoor vergunning verkregen worden. Er worden proefsleuven gegraven en een circa 18 meter brede gracht gevonden. Aanbevolen wordt om bij de ontgraving van de gracht uit te gaan van een maximale breedte van 10 m. Hierbij moet de voet van de pol (heuvel) onbeschadigd blijven. En zo stroomt er weer water door de gracht.

Bronnen:

Canon van Borne, Auteur: Annie Mulder-Gordijn
Erve Hondeborg: <https://www.ervehondeborg.nl/geschiedenis/>
Herstel gracht De Hondeborg te Zenderen, gemeente Borne : Archeologisch...
Kaartjes: <https://www.topotijdreis.nl/>, Oudheidkamer Twente, Kadaster 1832.

www.drukkerijveltman.nl

drukkerij veltmann bv

UW PARTNER IN DRUKWERK

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

@drukveldmann

www.facebook.com/drukkerijveltman

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente,
37e jaargang 2021 nr. 1

Inhoudsopgave

Hoe nu verder?	p. 2
De moeilijkheid van getuigenverklaringen	p. 2
Overluidboek Oldenzaal 1712-1746	p. 4
Hoe twee Pruisische koningen een verdere vernieling van Twente voorkwamen.	p. 15
Wettenschap	p. 23
Colofon	p. 24

Hoe nu verder?

Door Hennie Scholten

Helaas heeft Jan Oude Munnink besloten zijn medewerking aan de werkgroep Nationaal Twente op te geven.

Teleurgesteld in het hoofdbestuur van de NGV en ook het feit dat uitbreiding van de werkgroep, ook na meerdere oproepen in TG, moeizaam zo niet onmogelijk is gebleken, heeft hij de pijp aan Maarten gegeven.

De activiteitengroep blijft achter met een katterig gevoel. De situatie was al zwaar, maar nu Jan heeft gezegd dat hij ermee stopt is alles nog nijpender geworden om de afdeling te laten draaien.

Ook de coronacrisis speelt een rol: we kunnen geen bijeenkomsten organiseren en dus de leden voorleggen: hoe nu verder?

Om het kort en bondig te zeggen: met twee zaken

moet rekening gehouden worden waardoor het einde van de afdeling snel naderbij komt.

De perikelen bij het hoofdbestuur van de NGV schijnen geen eind te nemen, ook daar veel te weinig medewerkers voor bestuur en verdere werkzaamheden.

Hetzelfde probleem geldt voor onze afdeling Twente: Een iemand heeft zich aangeboden om te komen helpen bij administratieve werkzaamheden, die er volop zijn. Daar zijn we in ieder geval blij mee. Maar we hebben meer menskracht nodig.

We proberen nog even verder te gaan, maar houdt er, als lid van de afdeling sterk rekening mee dat de dag snel naderbij komt dat de afdeling Twente helemaal ophoudt te bestaan.

De moeilijkheid van getuigenverklaringen

Door Hennie Kok

De hierna volgende zogenaamde Identiteitsverklaring is één der huwelijks bijlagen van het geplande huwelijk tussen Gerardus Morshuis en Helena Hutte (getrouwd op 19 april 1822). De getuigen stelden in alle eerlijkheid dat de grootouders van Helena van vaderszijde Berend en Janna waren.

De getuigenverklaring:

Heden den tienden April des jaars 1800 Twee en twintig voor ons Mr. Lambr. Joho. Ants. Nieuwenhuis Vrederegt van het Kanton Oldenzaal arrondissement Almelo, Prov. Overijssel geadsisteerd met de Heer Joho. Helderman onzen Griffier zijn gecompareerd: Jan Olde Molthof bijna 60 jaren oud landbouwer wonende in de Lutte.

Gerrit oude Morshuis over de 50 jaren oud landbouwer wonende in de Lutte.

Jannes Molthof oud 35 jaren landbouwer wonende in de Lutte.

Bartus Vechter oud 58 jaren winkelier te Oldenzaal. Welke personen ten behoeve van Helena Hutte, boerwerkster, wonende in de Lutte schoutambt Losser

in dit kantoor, onder aanbod van eede aan ons hebben verklaard, dat zij zeer goed kennen de requirante en ook zeer goed hebben gekend hare ouders Wilhelmus Hutte en Euphemia Hutte, in leven landbouwers in de Lutte, en van dezelve met zekerheid weten, dat zij in De Lutte gestorven en alhier op het kerkhof begraven zijn, de vader voor omtrent achttien jaren en de moeder nu onlangs- hebbende de eerste drie eerste Getuigen derzelven haar begravenis bijgewoond – verklarende de 4de Getuige, kort voor het overlijden van Requirantes vader, nog een kast van hem te hebben gekocht. Dat ook requirantes grootouders van vaders zijde Berend en Janna Hutte, voor omtrent dertig jaren zijn gestorven, doch dat die van moeders kant, zoo lang zijn dood geweest, dat zij Getuigen van dezelve niet anders weten, als dat zij landbouwers waren, en in de Lutte gewoond hebben.

Waarvan Acte (wat betreft omtrent het overlijden van de vader en de Grootouders) om te strekken in de plaats van Extracten uit de Doodregisters hoedanigen eerst sedert 1811 alhier zijn gehouden.

Na voorlezing hebben de 3e en 4de Getuigen met ons en den Griffier ondertekend en de beide anderen verklaard hunne namen niet hebben leeren schrijven. Gedaan binnen Oldenzaal in het Locaal van het VredeGerecht en ten dage maande en jaren als boven. Schematisch gezien zag de verklaring er als volgt uit (Schema 1):

Janna ∞ Berent	? ∞?
Wilhelmus (1750-1804) ∞ Euphemia Hutte (1767 – 1821)	
--Helena 1-1-1793	

Schema 1: De getuigenverklaring

In dit verhaal wordt aangetoond dat de verklaring onjuist was en dat de hoofdoorzaak was dat vooral in de achttiende eeuw de mensen hun achternaam associeerden met de plek waar ze woonden. Allereerst wordt aangegeven hoe begin 1768 de situatie was ten huize van de familie Hutte in De Lutte.

De situatie begin 1768 ten huize Hutte in De Lutte.

De volgende brongegevens zijn van belang om een situatie begin 1768 betreffende de naam Hutte te schetsen:

In het Katholieke Doopboek van Rossum staat het volgende vermeld op 25 augustus 1750: Baptus est Wilhelmus, pater Jan Hutttert et mater Hermina

In het Katholieke Doopboek van Rossum staat het volgende vermeld op 11 februari 1753: Baptus est Gerardus Johannes, pater Joannes Hutttert et Hermina Kotte

In het Trouwboek NG 1641-1795 in 1762: Bladzijde: 117, record: 451 Man: Jan Bloomen, weduwnaar, uit De Lutte Weduwnaar van Hermina Hochtman Vrouw: Janna Wilmers, uit Bardel (D) Ondertrouw: Oldenzaal, 29-08-1762

Huwelijk: In het Katholieke Trouwboek van Rossum staat op 27 september 1762 aangegeven: Jan Hutten ex Lutte et Joanna Welmer ex Gildehuis.

Ontvangsten kerkmeesters Oldenzaal Verluiden overledenen: 7 May 1764 Hutten Jan Lutte Fl –16-

In het Katholieke Doopboek van Rossum staat het volgende vermeld op 22 oktober 1764: *Bapta est Joanna, patr Jan Hutten ex Lutte, matr joanna wilmers ex gildehuis, patrini Gerrit op de Beeke et geertjen wilmers.*

In het Trouwboek NG 1641-1795 in 1766: *Procl 5 oct en Cop 2-9 Berend Waalstede j.m Joanna Welmer Wed van Jan Hutte Beide uit de Lutte*

In het Katholieke Trouwboek van Rossum staat in 1766 aangegeven: 8-9br berent walstede ex lutte et joanna hutten ex lutte

In het Katholieke Doopboek van Rossum staat het volgende vermeld op 24 december 1767: *Baptizata est Euphemia, patr Berent Hutten ex Lutte, matr joanna wilmers ex gildehuis, patrini jan kroep ex Lutte et phenne wilmers.*

Deze brongegevens leverden als resultaat dat begin 1768 mogelijkwerwijze de volgende 6 personen in huis Hutten woonden:

Wilhelmus kind van Jan HuttenJan alias Bloemen en Hermina Hocht

Gerardus Johannes kind van Jan HuttenJan alias Bloemen en Hermina Hocht

Joanna Welmer echtgenote eerst van Jan HuttenJan, later van Berend Waalstede alias Kroep

Joanna dochter van Jan HuttenJan alias Bloemen en Joanna Welmer

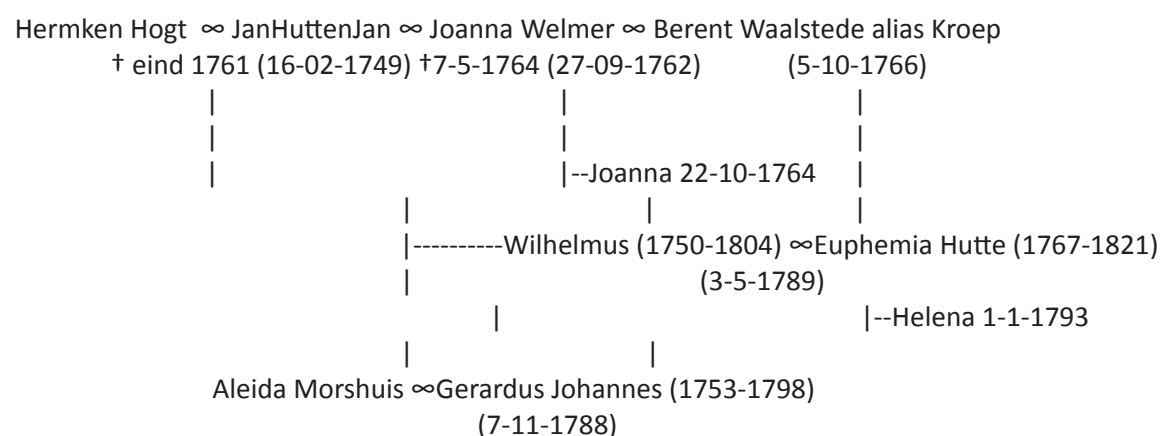
Berent Waalstede alias Kroep

Euphemia dochter van Berent Waalstede alias Kroep en Joanna Welmer

Deze mogelijkheid wordt ondersteunt door het feit dat er brongegevens zijn die aangeven dat deze 6 personen begin 1768 in leven waren en zich allen soms Hutte, Hutten, Huttenhuis of Bloemen noemden. Het meest kenmerkend waren No 1 Wilhelmus en No 6 Euphemia. Zij trouwden op 3 mei 1789 met als namen Wilm Bloemen en Venne Wostede (Burgerlijk) en Wilm Blomen en Phenne Walstede (kerkelijk met als aantekening 4de lijns verwantschap). In de geboorteakte van de hoofdpersoon Helena op 29 januari 1793 worden de ouders genoemd Wilhelmus Hutte en Euphemia Hutte.

Schematisch gaven de brongegevens het volgende beeld (Schema 2):

Schema : De situatie volgens de brongegevens

Conclusies

Allereerst de getuigen hadden gelijk wat de ouders waren van Helena met bovendien als winst dat nu ongeveer bekend is wanneer Willem gestorven is. Wat de ouders van Willem betreft hier zaten de getuigen fout. Berent Waalstede alias Kroep alias Hutte en Joanna Welmers waren niet de ouders van Willem maar van Euphemia. De ouders van Willem waren

Jan HuttenJan en Hermina Hocht. Ook de katholieke kerk zat fout, de relatie tussen Willem en Euphemia was niet 4de graads maar er was geen enkele vorm van bloedverwantschap. Bovenstaande problematiek is leuk voor genealogen in de 18de eeuw in Twente waar de benaming van de plek de naam van het huis de hoofdrol speelt.

Overluidboek Oldenzaal 1712-1746

door Marieken Scholten-Sijes

In het Oud-Archief van de Oudheidkamer Twente, bevindt zich een getypte transcriptie van de personen die tussen 1712 en 1746 in de "Sint Plechelmi - kerk te Oldenzaal" begraven zijn.

Op de website “Van Papier naar Digitaal” bevinden zich de Ontvangsten van de kerkmeesters 1712-1781. Zowel kopieën van het origineel, als een handgeschreven index op alfabet van de achternamen. Zie daarvoor de website:
https://www.vpnd.nl/ov/oldenzaal_verluid.html

Over deze boeken staat het volgende vermeld: *“De verluidensboeken maakten deel uit van de administratie van het kerspel Oldenzaal. Ze zijn onderverdeeld per boekjaar. Dat begon en eindigde op St. Maarten (11 november). Het eerste boekjaar is 1712/13 en het laatste is 1780/81. De eerste helft van de bladzijden per boekjaar betreft de ontvangsten over de bezittingen van het kerspel. De tweede helft is het verluidensregister zelf.”*

De schrijver en transcribeur van het overluidboek is Jan van Harten. Indertijd (1924), archivaris van de Oudheidkamer-Oldenzaal. Hij stuurde aan C.J. Snuif in Enschede een brief met de vraag of de transcriptie niet kon worden opgenomen in de verslagen en mededelingen van Vereeniging tot beoefening van Overijssels Regt en Geschiedenis. Het is er nooit van gekomen.

Hierbij de tekst zoals ze zich in het Oud-Archief bevindt. De afkorting 'Br.' Betekent 'Burgemeester'.

*Aanteekeningen uit een doodenregister van Oldenzaal
in de jaren 1712 – 1746.*

Bij de nog steeds en sedert jaren voortdurende restauratie der aloude Sint Plehelmi - kerk te Oldenzaal kwamen een 25 jaren geleden bij de daartoe noodige verbrekingen en opgravingen binnen die kerk eene massa doodsbeenderen voor de dag, waardoor bij menigeen onwillekeurig de gedachte

oprees: “Wie kunnen deze menschen resten toch hebben toebehoord? Wat hebben deze menschen tijdens hun leven uitgevoerd?” Gedachten en vragen die mettertijd allicht ook over onze overblijfselen zullen worden gesteld, doch die even als voor de bedoelde beenderresten wel voor goed onbeantwoord zullen blijven.

Zoals bekend is, werden in vroegere jaren niet alleen bij doch ook in de kerken de overledenen ter aarde besteld, en werd van het begraven binnen de kerk

tot onderhoud der kerkgebouwen een zeker geldelijk recht gevorderd.

Deze inkomsten werden genoteerd en valt hier aan te danken dat 'eene notificatie van de dooden,' wier namen en sterfdatum voor het nageslacht bewaard bleven. De burgerlijke stand bestond destijds nog niet. Door een schenking van Mej. G.J. Palthe alhier, werd enige jaren geleden voor het oud-archief van Oldenzaal een lijvig boekdeel verkregen, waarin de geldelijke intrades (inkomsten) der Ned. Hervormde Kerk te Oldenzaal beschreven staan.

		Gl: st:
6 februari	Juffr. Beverinks in de Lutte	f 1.-
10 Marty	Weduwe van wijlen Burgemeester Kettwicks	--
20 May	Een kind van Christiaan Bloemen	f 1.10
22 Juli	D'onderrichter Bartelink zijn vrouw	f 1.10
20 Augustus	Juffr. Anna van Deventer	f 1.10
23 September	Florus Roscamp zijn Dochter	f 1.10
F6 November	Secretaris Waterham	f 1.10
10 November	Procureur Frans Aubel	f 1.10
18 November	Rector Pastorius zijn soontje	f 1.10
1714		
20 Marty	Ds. Keldermans Broerskind van Deventer	--
27 Marty	Vrouw Flodrops uit de Lutte	f 1.
29 dito	Commis Saxo zijn vrouw	f 1.10
9 Juli	De Hr. Doctor van Deventer	
3 Augustus	Juffr. Gesina Waterhams	--
1 September	Weduwe wijlen Muntz	f 1.10
4 September	De Hr. Dr. Helmich	f - -
	N.B. is niet in de kerk begraven	
2 October	Commis Saxo	f 1.10
24 December	Oud Br. Roedolph Pottken	f 1.10
1715		
2 Januari	Freulein van Twickelo	f 1.10
24 Marty	Weduwe wijlen Secret. Waterham haer kind	f - -
1 April	D 'HWgebr. Heer van Twikkelo	f 1.10
29 April	Jonckr. Flodrop uit Lutte	f 1.
12 May	Christ. Bloemn zijn kind	f 1.10

Deze foliant dient zich aan onder de benaming van 'Oud Kerke register' beginnend met 'den Jaare 1712' en eindigde met 'den Jaare 1746. Waar-door de namen der begravenen binnen de kerk over die jaren, de thans levende menschheid kunnen worden voorgelegd.'

De lijsten van de namen der overledenen die destijds overluid werden, eveneens in bedoeld register beschreven, zijn te omvangrijk, hoewel zeker waard nader te worden gezien; per jaar staan van 100 tot 150 namen genoteerd, om te worden vermeld en dus meen ik deze bij de hierbij gedachte publicatie achterwege te moeten laten.

Ik acht het echter niet ondienstig in het belang der genealogie, een lijst te geven van de doden, die destijds in de kerk werden begraven, waarbij menigeen zijn voorvaderen of familienamen, waarvoor hij zich interesseert, zal aantreffen.

De boeking der overledenen geschiedt onder de post: Op 11 januari 1713 heeft als No 1 de eer in het Ontfang van de doden soo in de kerk begraven in dit register te zijn vermeld:

Procureur Rook, die van het verschuldigde recht was vrijgesteld.

		Gl: St:
9 December	Burgemeester Hulsken	--
23 dito	Br. Sloot zijn kind	--
1716		
18 Januari	Juffr. Buschmans	--
29 dito	De soon van rentm. Jonckman	--
5 Febr.	d' Weduwe wijlen Capitein – Lieutenant Michorius haer kind	f 1.10
1 April	D' Heer Rigter Fockink	"1.10
8 Augustus	Oud Br. Hendrik Grim	"1.10
23 November	De Vrouw van Bernh. Van Delden	"1.10
29 Decembr.	Weduwe Monninks	"1.10
1717		
10 Januari	Hr. Dr. Offenbergh	--
12 dito	Pr. Corn. Pottken zijn vrouw	"1.10
15 dito	Commis de Vos zijn Kind	"1.10
3 Octobr	Henr. Jannink zijn kind	"1.10
27 dito	Andreas Krop zijn kind	---
1718		
5 Matij	De Weduwe wijlen Bugm Rudolph Pottken	"1.10
21 dito	Proc. Andries Krop	"1.10
1 April	d' Heer Dr. Cost	"1.10
25 Juli	de ' Heer Rigter Fockinck zijn vrouw	"1.10
3 October	Wed. Stoltenkamp	"1.10

31 December	Juffr. Lucretia de Vrede tot Rijssel gestorven en hier begraven	"1.10
1719		
5 Februari	Het Dogtertjen van d'Hr. Rigter Fockinck	"1.10
21 "	Burgemeester Jacob Tegelaer, den 11 Juni 1725 eerst betaelt	"1.10
22 April	Berent van Delden	"1.10
23 May	Procureur Bernh. Duivelshof	"1.10
17 Juni	Juffr. Altius	"1.10
28 September	Conrectot Hillenius	--
31 ?	Procurator Veltkamp	--
7 December	Gerhart Nitert	"1.10

		Gl: St:
16 dito	Weduwe wijlen Doctr. Petrus van Offenbergh	f 1.10
1720		
25 Januari	De Heer Predicant Reiners	---
11 Martij	Wed. wijlen Proc. Veltkamp	---
31 dito	Bernhard Waterham	---
12 Maij	Procurator Jan Evert Krop zijn vrouw	1.10
24 dito	Juffr. Johanna Waterhams	1.10
28 Julij	Joh. Casparus Waterham zijn kind	1.10
2 Decbr.	De Hr. Dr. Wijntjes zijn vrouw	---
1721		
16 Januari	Oud Burgm. Lintelo	1.10
17 dito	De Heer Ter Horst van Orninkhof zijn vrou	1.10
5 Februari	De Heer D. Westerlo	----
8 dito	Wed. Hillenius	----
21 Martij	Wed. wijlen Dr. Hulst	1.10
27 dito	Het kind van d' Hr. Dr. Verroten	----
7 Maij	De Richterse van Bilderbeek	1.10
3 Junij	Een soon van Hermannus Kappelhoff	1.10
12 dito	Hermen Muller	1.10
26 Augusti	Godtschalk Kock	1.10

20 Septbr.	Gerh. Stellinckwarff	1.10
6 November	Florus Roskamp zijn vrouw	1.10
16 dito	Procur. Michiel Roskamp	1.10
17 December	Weduwe wijlen Br. Joan Slood	---
18 dito	Joan Joachim Gluk	---
1722		
4 Januari	Br. Laurentz Tegelaer	1.10
5 dito	Hindrikus Bloemen zijn vrouw	1.10
5 April	Het soontjen van de Weduwe Verspoel tot Swol	---
15 September	De soon van oud Br. Herman Tenckinck	1.10
27 October	Juffr. Hillenius	---
1 November	Praeceptor Scholten zijn vrouw als Kerkmeester	Nihil
20 dito	De Vrouw van Albert Kappelhof Senior	1.10

1723		Gl: St:
3 Februari	De Heer Adolph L. van Rensen zijn kind	f 1.10
9 Martij	Weduwe wijlen Procurator Frans Aubel	"1.10
11 Maij	Burgemeester Mejerinck zijn vrouw	"1.10
13 Julij	2 kindertjes van Commis de Vos in een kistjen	"1.10
21 November	Laurents Stroink zijn vrouw	"1.10
Dito	Oud Burgemeester Gerrit Bartelink	"1.10
26 dito	Florus Roskamp	"1.10
1724		
2 Marij	Procurator Adolph Duivelshoff met de vrouw, eodie	"1.10
18 Maij	Wegens P. Sweers zijn vrouw	"1.10
27 October	Juffr. Van Deventer	"1.10
9 December	Casparus Waterham, aan de weduwe gerestitueerd	"1.10
1725		
1 Januarij	d' Heer Lieutenat Lambert Evert Smits zijn vrouw	"1.10
19 Julij	d' Heer Secretaris Andries Becker	"1.10
13 Augusti	Schoolmeester Bernh. Becker zijn kind	"1.10
1726		

16 Januari	De Vrouw van Conrector Ds. Hillenius	"1.10
1 Februari	De Weduwe wijlen Albert Kappelhoff	1.10
3 Martij	Weduwe wijlen Tobias Nijhoff	"1.10
9 Maij	De Weduwe wijlen d'Heer Joachim Liens in zijn leven Predicant op 't Vriesenveen	"1.10
29 dito	Gerh. Smit oud Burgemeester	"1.10
11 Junij	De weduwe wijlen Lieutenant Sibel op de Eekte gestorven	"1.10
23 Augusti	Albert Kappelhof junior zijn vrouw	"1.10
24 September	Procurator Potken zijn soon	"1.10
20 October	Ludolph Wageler	"1.10
30 December	Vrouw Wedders	"1.10
1727		
1 Februari	d' Heer Rigter Joan Fokkinck	"1.10
6 April	De Weduwe wijlen Bernh. Duivelshoff haer soon	"1.10
9 dito	d' weduwe wijlen Hermen Mulder	"1.10
Julij	d'Heer Rentmeester Jonkman	----
23 Augusti	Jan Wemmers zijn vrouw	"1.10

1728		Gl: St:
8 April	Gerh. Hommels zijn kind	f 1.10
2 Maij	Burgemeester Egbert Tenckinck	"1.10
3 dito	Volquinus Smit candiaet	"1.10
2 Junij	Burgemeester L.A. van Rensen zijn kindt	"1.10
1 dito	Burgemeester L.J. Slood zijn kind	---
1 Augusti	Laurents Stroink zijn kind	"1.10
23 dito	Frederik H. Holt	"1.10
14 September	Schoolmeester Becker zijn kind	"1.10
11 Novembris	Burgemeester Bernh. Mejerink	---
21 Decembris	Juffr. Villars van de Eekte	"1.10
1729		
3 Januari	Claas Kock zijn kind	"1.10
5 dito	De weduwe wijlen de Heer Capitain Clooster tot Everlo	---
16 Julij	Weduwe wijlen de Hr. Rentmeetser Jonkman	---

20 dito	d'Heer Dr. Theod. Wijntjes	---
5 Augustus	Christ. Bloemen zijn vrou	"1.10
3 September	Conrector L. Lepeltak	"1.10
27 dito	G. Hommels zijn Kind	"1.10
10 Novembris	Schoolmeester Bekker zijn vrou	"1.10
13 dito	D'Eerw. Heer Predicant Kelderman	---
20 dito	Praeceptor Gerh. Jan Ten Dam	---
3 Decembris	Heer Egbers uit Deurningen	"1.10
1730		
31 Januari	d' Weduwe wijlen Joh. Sonneman	"1.10
1 Februari	Weduwe wijlen Procur. Andries Krop	"1.10
4 dito	d'Weduwe wijlen d' Heer Dr. Westerlo	"1.10
22 Julij	Voor een klein kind van schoolmr. Bekker	.15
11 Augusti	Hendr. Blomen	"1.10
26 Septembris	De Wed wijlen d'Hr. Dr Borgerinck	"1.10
24 Decembris	Juffr. Margaretha Wijntjes	"1.10

1731		Gl: St:
14 Januari	Ds. Wih. Hillenius Conrect.	f 1.10
24 Juni	Egbert Tenckinck	"1.10
23 Julij	Laurents Stroink. Een klein kind	" .15
6 October	Arn. Ludolph Scholten soon van Proc. en Kerkmeester Scholten rations officie	---
1732		
21 April	Een klein kind van Burgemeester Lubb. Adolph van Rensen	" .15
25 April	Een klein kind van Nicolaas Kock	" .15
8 Maij	Juffr. Agneta Smits, dogter van de Heer Lieutenant Smits	"1.10
30 Augusti	De Heer Dr. Bernard Pott	"1.10
15 September	Hendrikus Kock	"1.10
7 October	Gerhard Thijmen de knegt van de Heer Rigter	"1.10
2 December	Praeceptor Carl Molvanger van een kl. Kind	" .15
16 dito	Oud Burgemeester en Procur. Corn. Potken	"1.10
1733		

29 Januari	Oud Burgemeester en Procurator Steph. Smit	"1.10
21 Martij	Commis Ruhlin S.K.	"1.10
6 Juni	Weduwe wijlen Jan Adolph Lintelo	"1.10
26 dito	De Heer Gerh. Meijer Rooms Priester	
3 December	Praeceptor Carel Molvanger voor een klein eerst-geboren kind	" .15
1734		
21 Januari	D'Heer Rector Johannes Pastorius	"1.10
24 Februari	Weduwe Godschalk Kock	"1.10
3 pril	Het kind van Wed. Proc. Steph. Smit	"1.10
9 dit	Juffr. Anna Machtelt Scholten. Dogter van de kerkmeester: rations officie	nihl
28 Juli	Oud Br. Aurents Stroink	"1.10
12 ovember	Oud Br. En Prc. Joh. Evert rp	"1.10
1735		
4 Februari	Wed. wijlen BurgemeesterGerhard Smit	"1.10
23 April	d'Hr. Dr. Hulsken zijn vrouw	"1.10
27 Julij	Oud Br. Herm. Kappelhofs vr.	"1.10

26 Octobris	D'Eerw. Heer Predicant Lubb. Reiners	"1.10
1736		
27 Februari	De Heer J. Philpus van Deventer, Rooms Prieste	"1.10
1737		
20 Julie	Peter Sweers Senior	"1.10
1738		
18 Jauarij	De Heer Dr. Michiel Alb. Muntz	"1.10
19 Februari	De Huisvrouw van d'Heer Amptman Nilant	"1.10
3 April	Wed. N.N. Welbergen van Deventer op Arninkhoff in Deurningen overleden	"1.10
30 April	De Huisvrouw van Georg Engelb. Krop	"1.10
19 Maij	Joan Joachim Gluk	"1.10
3 Juni	Juffr. Johanna Gewin	"1.10
14 dito	Voor een klein kind van de schoolmeetsre Gerardus Lasonder volgens resolutie van de Heeren Gecomm.	" .15
29 Julij	D'Heer Joannes Wijntjes	"1.10
5 November	Peter Sweers	"1.10

31 December	Christiaan Nieuwenhuis Senior zijn vrouw	"1.10
1740		
15 Januari	Een klein kind van de Wed. Peter Sweers	" .15
9 Februari	Abraham Fokkel	"1.10
28 dito	De Heer Sebastian Ter Horst van Arninkhoff uit Deurninge	"1.10
19 Maij	Juffr. Catharina Wijntjes	"1.10
10 Junij	Juffr. Johanna Wijntjes	"1.10
25 Julij	Gerrit Hampsink s. vrouw	"1.10
3 October	Een klein k. van Procur. Heer Jan Bos	" .15
1741		
10 Januarij	Juffr. Anna Margaretha Hommels	"1.10
2 Marij	De Weduwe wijlen d'Hr.Dr. en Ontfanger Andreas Milant	"1.10

		Gl: St:
12 Maij	Christian Nieuwenhuis senior	f1.10
27 Augusti	Christian Bloemen	"1.10
1742		
12 Januari	Mevrouw Wed wijlen de Heer Dr. Joan Cost	"1.10
19 September	Wegens de Weduwe N.N. Kurbach ontf.	"1.10
30 Octobr.	Christoffer Bloemen. Rooms Priester	"1.10
27 Novembr.	Juffr. Sara Muntz. Dogter van wijlen d'Heer Dr. Michiel Muntz	"1.10
1743		
24 April	De vrouw weduwe wijlen d'Eerw. Heer Eijbergen in zijn leven Predicant tot Diepenheim	"1.10
22 November	Wegens zijn HWGeb. Heer Sloet tot Borgbeuningen is bet.	"1.10
1744		
8 Januari	De Huisvrouw van Henr. Rhulin	"1.10
27 dito	De Weduwe wijlen Gabriël Pottken	"1.10
21 Maij	De Dochter van Wed. wijlen Hendr. Kock	"1.10
1745		
28 October	De soon van de Wed. wijlen d'Heere Secretaris Bekker	"1.10
24 Novbr.	De Huisvrouw van de Heer Dr. Lubbert Adolph van Rensen	"1.10

5 December	Juffr. Eva Blomen	"1.10
22 dito	Christian Seiger soon van de Wed. Ant Seiger	"1.10
1746		
27 Februari	De huisvrouw van Hendrik Jan Palthe	"1.10
18 Martij	Burgemeester Joan Wemmers	"1.10
19 dito	De huisvrouw van Preceptor Carel Molvanger	"1.10
5 April	Juffr. Agneta Offenbergh	"1.10
4 Maij	Weduwe van wijlen Preceptor Gerrit Jan Ten Dam	"1.10
13 Maij	Preceptor Carel Molvanger zijn jong kint	nihil
19 dito	De Heer Lieutenant Lambert Evert Smits	"1.10
25 dito	De weduwe wijlen de Heer Dr. Gerhard Lantreben	"1.10
13 Juni	De weduwe wijlen Frederik H.Holt	"1.10

1747		Gl: St:
12 Januari	De Wed. wijlen Pieter de Krent	f1.10
Dito	de Vrouw van J. Adam Wingh; Ten opzichte van het Klein genot voor het inmanen van de Kerken Intraden. Versogt hiervan ontlast te mogen zijn	----
17 Maert	d'Wed. wijlen Jan Wolthuis van Arninkhoff uit Deurningen	"1.10
21 dito	Joan Adrian Liens	"1.10
22 dito	d'Wed wijlen d'Heer Rector Johannes Pastorius	"1.10
23 dito	De Wed. wijlen Antoni Seiger	"1.10
11 September	Praceptor en Kerkmeester J.B. Scholten	nihil
22 dito	d'vrouw van J.H. Kappelhoff rest betaalt	"1.10
30 dito	het kind van H.J. Palthe bet.	" .15

"Hiermede ben ik aan het einde mijner gedachte publicatie gekomen en valt het te betreuren, dat dergelijke notificaties van een vroegere en latere tijd niet meer worden aangetroffen.

De mogelijkheid bestaat echter nog altijd, dat in kerkelijke en particuliere archieven dergelijke bescheiden zijn te vinden zijn en vroeg of laat voor den dag zullen komen. Dientengevolge zal nog steeds gedacht kunnen worden om te komen tot een overlijdensregister, hoewel van min of meer gebrekkige samenstelling, van b.v. midden 1600 tot aan 1812 het jaar van invoering van de registers van den Burgelijke Stand en houd

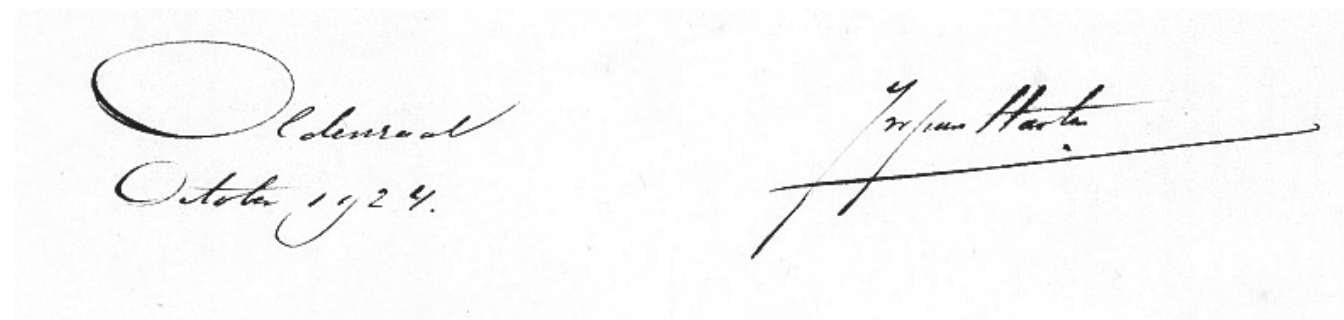
ik mij voor dergelijke opgaven ten behoeve van het oud-archief van Oldenzaal ten zeerste aanbevelen."

In het archief van Oldenzaal berust nog een kerkelijke rekening van de Kerkmeester Bernard Hetwich, waarin o.m. verantwoord het zogenaamd klokken luide geld. Lopend van januari 1657 tot 10 oktober 1658 en waaruit ik meen nog enige grepen te moeten doen.

O.a. werden verluid op den:

26 Januari 1657	Otto ter Hoentes vrouw.
2 Februari 1657	Jacques Völler. Rittmeester in Polen gestorven.
12 Martij 1657	De huijsvrouw van sal. Jan van Deventer, Amptman van Praustije
17 April 1657	Jan Cloots, vrouw Clara Hampsink
11 Juni 1657	Juffer Machtelt van der Marck huijsvrouw van Rentmeester Rook. 3 dagen verluijdt.
19 Juli 1657	Jhr. Johan van Twickelo tho Borchboeninge. 3 dagen verluidt.
22 September 1657	Juffer Odilia Bentink.
20 November 1657	Gekofft een erffbegraffenisse voor Juffer Machtelt van der Marck, huijsvrouw van Rentmeester Rook f 25.-
6 Juli 1658	Borgemeester Anthon Nijters soon tot Meppen gestorven
23 October 1658	de Heer Edzard van der Marck tot Evenloe Rigter tot Oetmarssum

Bron: Oud-Archief Oudheidkamer Twente, SOz.06-1

Op de website van het stadsarchief Oldenzaal staan de inventarissen van de archieven:
<https://www.oldenzaal.nl/stadsarchief>

In Inventaris van de oude archieven van Oldenzaal 1296-1810, staat vermeld:
393, 394. *Manualen van ontvangsten van de kerkmeesters. 1712~"80. 2 deelen.*
N.B. Hierin ook ontvangsten voor het verluiden der dooden.
393. 1712~"46. 1 deel. 394. 1747~"80. 1 deel.

In Aanvulling inventaris van de oude archieven van Oldenzaal 1296-1810, staat vermeld:
393,394. Hierbij de volgende noot voegen:
Een index op de beide manualen is aanwezig.
393. N.B. *Zie Aantekeningen uit een dodenregister van Oldenzaal over de jaren 1712-1746, door J.W.F. van Harten (Oldenzaal, October 1924)*
Hierin ook iets uit de kerkenrekening 1657/"58. (Inv.No 391)

Hoe twee Pruisische koningen een verdere vernieling van Twente voorkwamen.

Door Hennie Kok

Inleiding

De titel geeft aan dat het gaat om twee Pruisische koningen. De eerste was Frederik Willem II (Berlijn 27 september 1744 – Potsdam, 16 november 1797). Hij was de zwager van onze stadhouder Willem V.

Figuur 1: Frederik Willem II (1744-1797)

Frederik Willem II was tijdens de tijd als kroonprins qua karakter het tegendeel van zijn voorganger; zijn oom de beroemde Frederik de Grote. Frederik Willem was niet alleen een rokkenjager maar hij zorgde er ook voor dat Berlijn een stad van lichte zeden werd. Frederik de Grote zei zelf het volgende: Als mijn neef gaat regeren dan krijgen de vrouwen de macht en dan zal Pruisen te gronde gaan. Toen Frederik Willem einde 1786 aan de macht kwam was de staatskas enorm gevuld en zijn leger bestond uit 200.000 manschappen. Hij werd geliefd bij de bevolking. De oorzaken waren dat hij vrijgevig was en een groot kunstliefhebber. De invoering van het Landrecht in 1794 was voor de Pruisische samenleving een grote vooruitgang. Rond 1793 was echter het land praktisch bankroet. De tweede, de zoon van de eerste, was Frederik Willem

III (Potsdam 3 augustus 1770 – Berlijn, 7 juni 1840). Hij was de zwager van onze koning Willem I. Deze zoon was uit totaal ander hout gesneden dan zijn vader. De nummer drie was een familieman, schuchter¹ en zachtaardig van aard.

Figuur 2: Frederik Willem III (1770-1840)

Begin 1805 hief hij in zijn eigen gebieden de lijfeigenschap op. Hij was echter niet de man die opgewassen was tegen de rampen die Pruisen in de periode 1806 tot 1810 overkwam door de nederlagen toegebracht door Napoleon. In dit verhaal behandelen we een episode uit twee oorlogen. Het beperkt zich op voorvallen geschied in de streek Twente en de rol die de bovengenoemde koningen hebben gespeeld. Allereerst betrof het de Eerste Coalitieoorlog (1793 - 1795).

De eerste mogelijke ramp (maart 1795)

Samenvatting van de Eerste Coalitieoorlog in de Lage Landen (1793 – 5 april 1795) was 17 april 1794. De Eerste Coalitieoorlog tussen Frankrijk enerzijds

1. <https://www.deutsche-biographie.de/sfz56984.html>; Friedrich Wilhelm III

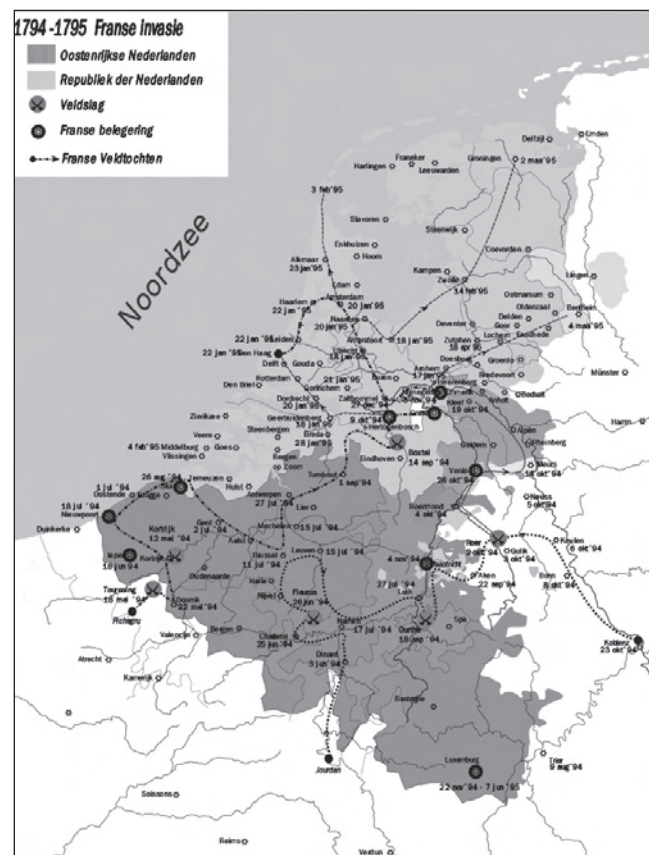
en anderzijds Oostenrijk, Pruisen, de Nederlandse Republiek, Groot-Brittannië, Spanje, Portugal, Napels-Sicilië, Piëmont-Sardinië en enkele kleinere staten als Hessen en Hannover was op haar hoogtepunt. Stadhouders Willem V en Groot-Brittannië vreesden dat de Fransen de Republiek zouden kunnen binnenvallen. Zij beloofden Pruisen, dat zoals boven aangegeven in erge financiële nood verkeerde, om 62.000 militairen te bekostigen. Maar dan moesten de Pruisen wel specifiek de Zeven Provinciën te hulp komen. Deze belofte werd vastgelegd in het zogenaamde Haagsche Traktaat dat op die zeventiende april gesloten werd. Pruisen had het probleem dat zijn troepen zowel aan de Rijn lagen maar ook dat de Polen onder Kozciuszko in opstand waren gekomen en dat daar plotseling veel troepen nodig waren. Grote Pruisische troepenverplaatsingen waren toen even niet mogelijk. Wat de Engelsen en Hollanders vreesden gebeurde al op 16 juni 1794 bij Fleurus in Henegouwen. De Franse generaal Jean-Baptiste Jourdan (1762-1833) versloeg de Coalitie op vernietigende wijze. De Engelsen en Hollanders weigerden Frederik Willem II te betalen omdat die zijn verplichtingen betreffende het sturen van troepen naar de Zeven Provinciën niet nakwam. Koning Frederik Wilhelm II (1744-1797) voelde zich verraden en begon in Zwitserland heimelijk gesprekken met de aartsvijand Frankrijk. De geallieerden die in het huidige België tegen de Fransen vochten waren de Oostenrijkers, Engelsen, Pruisen, Hannoverianen, Hessen, Orangisten² en Emigrés. Na de nederlaag bij Fleurus trokken de meeste troepen zich terug naar Duitsland en de Noordelijke Nederlanden achtervolgd door hun overwinnaars (Kaart 1). In hun kielzog volgden de in 1787 gevluchte patriotten onder leiding van Generaal Daendels.

De terugtrekking van de geallieerden uit de Noordelijke Nederlanden

De geallieerden kregen echter geen rust in de Noordelijke Nederlanden. De winter van 1794/1795 was vreselijk koud. Zelfs de grote rivieren als de Rijn, de Maas en de Waal waren bevroren. De aanvoerder van de Franse troepen Pichegru kon op willekeurige punten deze rivieren oversteken en plaatsen als Amsterdam en Utrecht bezetten. De stadhouder Willem V vluchtte naar Engeland. Op kaart 1 is te zien dat twee Franse legers naar Groningen en Twente opmarcheerden en zo de Zeven Provinciën geheel in

hun macht kregen.

De geallieerden vreesden nu dat hun eigen Duitse gebieden bezet konden worden en probeerden nu een verdedigingslinie te vormen van Emden aan de Eems tot Rees aan de Rijn. Vestingen als Boertange, Coevorden en Bentheim, rivieren als Vecht en Dinkel en de moerasgebieden oostelijk van Drenthe en Groningen zouden de belangrijkste onderdelen van deze verdedigingslinie vormen. De Engelse troepen zouden de linie van Coevorden tot Emden verdedigen, de Duitse troepen (Hannoverianen, Hessen en Brunswijkers) het gebied tussen Coevorden en Epe en de Oostenrijkers tenslotte tussen Epe en Rees. Maar er was slechte communicatie. Toen de Engelsen zagen dat de gebieden rond de vesting Coevorden totaal onder water stond trokken ze verder tot achter de Eems. De Fransen daarentegen waden zich door het water en namen de vesting in. Hierdoor konden ze de Duitse troepen, gemakkelijk in de rug aanvallen.

Kaart 1: De troepenbewegingen.

Zie voor kleuruitgave binnenkant omslag.

De situatie in Twente

(december 1794 - april 1795)

Twee Hessische officieren, Heinrich Philipp Reinhard von Porbeck³ en Maximilian von Ditfurth hebben zeer uitvoerig de gebeurtenissen in 1794/1795 beschreven⁴. De volgende passages zijn dan ontleend aan beide boeken en speciaal wat zich rond de rivier de Dinkel heeft afgespeeld. Het centrale middenstuk betrof de rivier de Dinkel gezien van Neuenhaus tot Epe. Begin februari 1795 was de rivier door het smelten van ijs en sneeuw overstroomd.

In Twente was echter een gruwelijke situatie ontstaan. Dat kwam doordat de periode van het verblijf van de geallieerde troepen het omvangrijkst was in de Noordelijke Nederlanden en wel ruim vier maanden. Bovendien was de herkomst van die troepen verschillend. Eerst kwamen de manschappen uit Hannover, toen uit Hessen en vervolgens de troepen uit Engeland.

In het boek van Maximilian staat een dramatische oproep van Johan Ludwig Rijksgraaf van Wallmoden-Gimborn⁵, oneigenlijke zoon van koning George II van Engeland en commandant van de Hannoveriaanse troepen. Op 29 januari 1795 stelde hij in zijn hoofdkwartier te Lochem dat het afgelopen moest zijn met plunderingen, roofovervallen, moordpartijen en brandstichtingen. Hoofdrede van zijn boodschap was dat hij verwachtte dat hij met zijn troepen moest terugtrekken naar Duitsland en dat dergelijke misdaden niet in het vaderland dienden te gebeuren.

Hoeveel slachtoffers er onder de bevolking in Twente zijn gevallen valt niet te berekenen maar in Enschede was het gemiddeld aantal overledenen 190 in de periode 1784 tot 1802 met een maximum van 263 in 1795. Bij dat laatste werd bovendien vermeld dat niet alle doden werden geteld vanwege de troebelen en vanwege het niet kunnen luiden door het ontbreken

van de geroofde klokken⁶. Rond Oldenzaal heerste er hongersnood en een groot tekort aan brandstof. Dat werd vooral veroorzaakt door duizenden Engelse militairen. Toen op 2 maart de Fransen arriveerden was het nog niet afgelopen met de vijandelijkheden. De geallieerden hadden zich verschanst achter de Dinkel⁷. Hun grote wens was dat de Pruisische troepen hun zouden versterken. Één van hun belangrijkste generaals, Gerhard von Scharnhorst, maakte al een plan⁸ om op 14 maart 1795 vanuit Gronau Oldenzaal te heroveren (Kaart 2).

Het voorstel zag er als volgt uit:

Project voor een tegenaanval tegen vijandelijke voorposten aan de Dinkel en de Vecht op 14 maart.

Eerste colonne:

Vanuit Ahuis gaat een colonne keizerlijke troepen richting Delden en bezet op zijn minst Hengelo.

Tweede colonne:

Vanuit Gronau gaan twee colonnes op weg. De eerste gericht op Oldenzaal de tweede op Losser. De beide colonnes bestaan uit 5 eskadrons van Heer Generaal von Scheitherr⁹, 2 eskadrons Garde, 1 batterij rijdende artillerie, nu nog bij Osnabrück: 12 eskadrons, 4 stukken artillerie en 4 bataljons keizerlijke troepen. Al deze troepen gaan dusdanig op weg dat ze op 14 maart bij Gronau de Dinkel oversteken, de posities bij Losser en de Poppenbrug in de rug aanvallen en daardoor Oldenzaal bij het aanbreken van de dag van alle kanten kunnen aanvallen.

Derde colonne:

Vanuit Gildehaus rukt een detachement gelegen in Bentheim uit, vuurt op de post bij de Poppenbrug en bezet de brug op het moment dat de troepen uit Gronau daar aankomen.

Echter de droom van deze generaal¹⁰ kwam niet uit, koning Frederik Willem II liet zich door de

3. Heinrich Philipp Reinhard von Porbeck, Kritische Geschichte der Operationen welche die Englisch-combinirte Armee zur Verteidigung von Holland in den Jahren 1794 und 1795 ausgeführt hat, (Königs-Lutter 1806) . https://books.google.nl/books?id=108_i5aDQw8C&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

4. Maximilian von Ditfurth, Die Hessen in den Feldzügen von 1793, 1794 und 1795, (Kassel, 1840) https://books.google.nl/books?id=mrvcTZr06NYC&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

5. Deze geallieerde bevelhebber was één van de belangrijkste tegenstanders van Napoleon. Hij was in 1809 aanwezig bij de slag bij Wagram, was generaal in het Russische leger in 1912, voerde de belegering van Hamburg in 1814.

6. Stadsarchief Enschede, Index doopboek NDG Kerk van personen uit Enschede 1723-1811

7. https://books.google.nl/books?id=NbMUAAYAAJ&printsec=frontcover&hl=nl&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q=Losser&f=false; Oesterreichische militärische Zeitschrift Drittes Band Siebentes Heft (Wien 1831)

8. <https://books.google.nl/books?id=e3gy184T7uUC&pg=PA633&lpg=PA633&dq=scharnhorst+1795+gronau&source=bl&ots=kiebuGANN1&sig=ACfU3U2RhW6qururwe03307S6hdwLJiAuw&hl=nl&sa=X&ved=2ahUKEWiQ1aTn6aHqAhXB2KQKHAWbAalQ6AEwAHoECAoQAQ#v=onepage&q=scharnhorst%201795%20gronau&f=false>

9. Georg von Scheitherr (); Ludwig von Wurmb (1736-1813);

10. Gerhard von Scharnhorst reorganiseerde het Pruisische leger in de periode 107 tot 1812. Dat gebeurde na de nederlagen van Pruisen tegen Napoleon en was een belangrijke oorzaak van de nederlaag van Napoleon in 1813 bij Leipzig.

2. Emigrés waren Franse personen die Frankrijk tijdens de Revolutie (1789 – 1793), tegen de Franse regering vochten.

Kaart 2: Geplande aanval op 14 maart 1794

geallieerden niet ompraten hij ging door met de vredesonderhandeling met de Fransen. De Pruisische troepen kwamen wel maar deden niet mee. Ze hadden andere bedoelingen. En wat deden de Fransen?

De schermutselingen rond de Dinkel

Kenmerkend was dat de geallieerden aan de rechter kant van de Dinkel voorposten installeerden terwijl

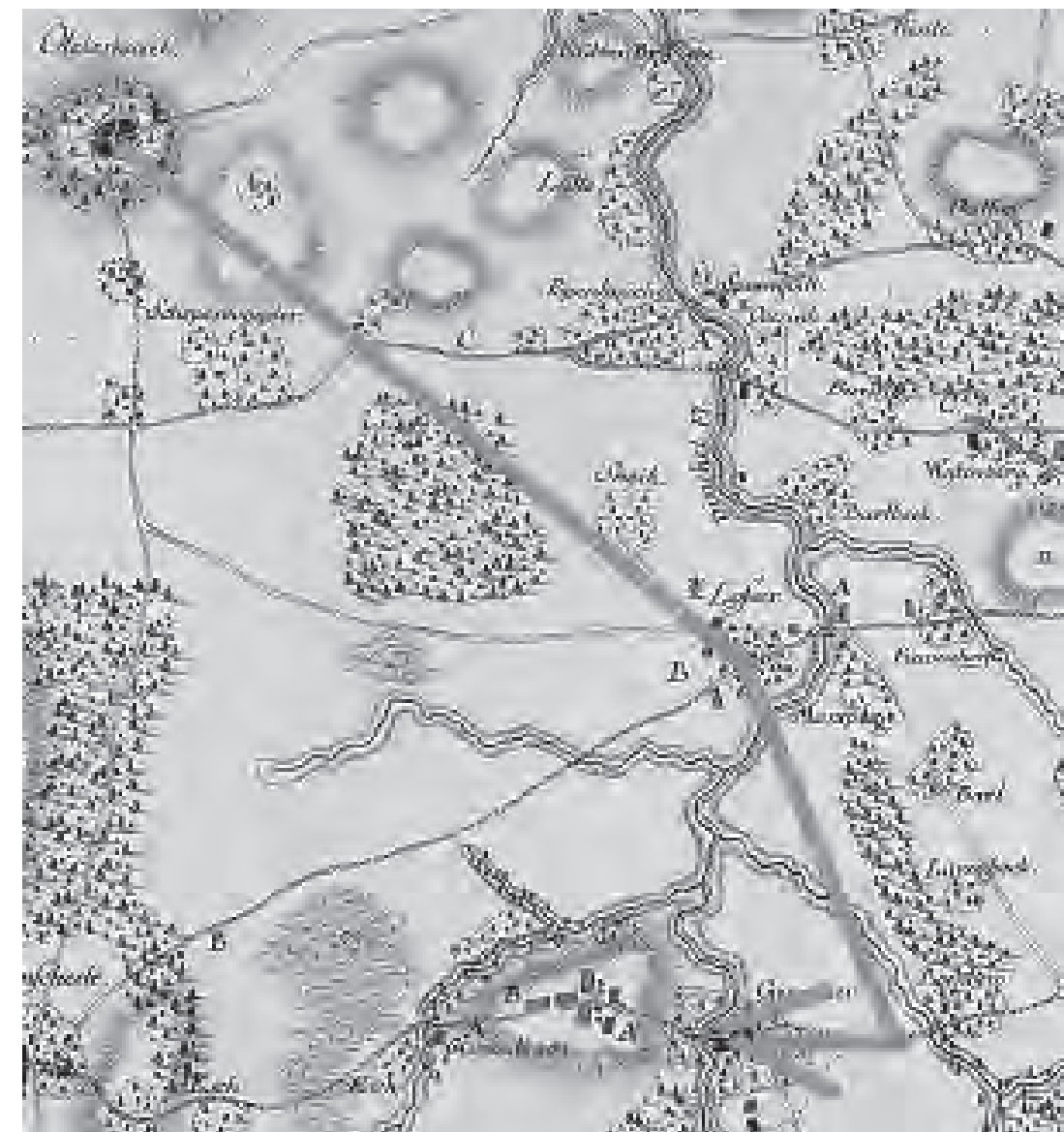
ze de sterke legeronderdelen in Gildehaus, Nordhorn, Bentheim en Gronau onderbrachten¹¹. Op 8 maart 1795 namen de Fransen bij het Lutterzand drie dragonders gevangen. Op de tiende maart wisten de Fransen met 300 ruiters en 2 kanonnen rijdende artillerie eerst twee steunpunten bij Springbiel en de Poppenbrug te ontwijken. Door de sterke mist konden ze dichterbij komen en de kanonnen inzetten. Zes Hessische Dragonders en Fusiliers en twee Brunswijkse

11. Oud Archief Oldenzaal, Inv.Nr. 164. J.Monnink leverde aan de Fransen 100 voetplanken voor de Poppenbrug.

cavaliërs werden gevangengenomen. Velen werden gebleesd. Gealarmeerd rukten geallieerde versterkingen uit Gildehaus naar de gevechtspunten. Maar de Fransen hielden hen tegen. Nu bezetten de Fransen de Poppenbrug definitief. Dat betekende dat de Hessische generaal Riedesel zijn troepen bij Springbiel, Westenberg, Losserse brug en Ravenshorst terugtrok op Gildehaus¹².

Op 14 maart sloegen de Fransen extra bruggen bij Losser over de Dinkel en vielen de geallieerden in de rug aan in Gronau (Kaart 3)¹³. In dezelfde

periode trok de Franse generaal van Damme op naar Bentheim en nam de stad in. Daarna trokken de Fransen zich terug naar Twente¹⁴. De reden was dat er vredesbesprekingen afgerond waren met de Pruisen. Deze wilden rust aan de rechterkant van de Rijn omdat ze bezig waren met de Russen en Oostenrijkers om onderling het laatste stukje van Polen te verdelen. Op 5 april 1795 werd in Basel het vredescontract getekend en waren de Noordelijke Nederlanden vrij. En dat gold vooral voor Twente dat het meest had geleden van de bondgenoten van Oranje.

Kaart 3: De Franse bezetting van Gronau op 14 maart 1795

12. Friedrich Adolph von Riedesel was bevelhebber van de door de Engelsen ingehuurd Hessische en Hannoveriaanse troepen tijdens de Amerikaanse Onafhankelijkheidsoorlog. Hij verloor de slagen bij Hubbardton, Freeman's Farm en Bemis Heights. Met als gevolg de onafhankelijkheid van de V.S. Zie Max M.Mintz; The Generals of Saratoga.
13. HCO, Overlijdens- en begraafboek NG Losser Inv.Nr 260, den 14 maart de boer Jan Beernink toen de Fransen hier lagen. Het is bijzonder dat deze opmerking in het Losserse overlijdensboek extra betekenis krijgt doordat juist bij de boerderij van de stervende Jan Beernink de Franse troepen voorbij trokken richting Gronau.
14. Stroink stelde: 'Nadat de Fransen in Gronau alle linnen en katoenen stoffen, alsmede alle levensmiddelen hadden meegenomen. Trokken zij bij het naderen van een groter Duits leger terug op Enschede'. L.A.Stroink, Stad en land van Twente, (Enschede 1980)368.

De consequenties van de houding van Frederik Willem II

Koning Frederik Willem II bleef dus gedurende de maand maart 1795 volharden in zijn vredesbesprekingen met Frankrijk. Dat resulteerde in de vrede van Basel. De Bataafse Republiek werd een feit. De geallieerden hoopten nog dat de arriverende Pruisische troepen zich bij hen zouden aansluiten maar het tegendeel was waar ze, waren gekomen om de nieuwe grenzen de zogenaamde Demarcatielijn te bewaken. Heel Noord-Duitsland tot aan de Rijn en de Main kwam binnen de Pruisische invloedssfeer. Hadden de Pruisen zich wel aangesloten dan waren de vijandigheden in Twente waarschijnlijk in alle hevigheid weer opgewaaid. Hulde aan de koning van Pruisen. Maar lang heeft hij van de vrede niet kunnen genieten. Hij overleed op 16 november 1797 in Potsdam. Zijn zoon Frederik Willem III volgde hem op. De vraag is in hoeverre deze koning de relatie met Frankrijk zou handhaven gezien er vele krachten waren, zowel intern als extern, die graag wilden dat hij zich weer bij Engeland zou aansluiten. Maar het omgekeerde gebeurde eind 1795 sloot Spanje vrede met Frankrijk en in 1797 Oostenrijk. Engeland was het enige land dat einde 1797 geen vrede met Frankrijk had getekend

De tweede mogelijke ramp (september 1799)

Samenvatting van de Tweede Coalitieoorlog in de Lage Landen (1799 – 1801 1795)

Maar die vrede duurde niet lang. Engeland wist in mei 1798 Rusland en Oostenrijk te strikken voor een nieuw bondgenootschap. Er begonnen sterke diplomatieke acties halverwege 1798 om Frederik Willem III (koning vanaf 16-11-1797) over te halen om zich aan te sluiten. Zijn eerste minister Haugwitz toonde grote interesse. Begin 1799 werd de situatie rooskleurig voor de geallieerden. De meest succesvolle jonge Franse generaal Napoleon Bonaparte was geïsoleerd geraakt in Egypte. In Zuid Duitsland, Italië en Zwitserland leden de Fransen nederlaag op nederlaag. Er waren opstanden in België (‘Boerenkrijg’), Italië en Zwitserland. Daar de Patriotten ook nog door interne verdeeldheid besluiteloos bleven ten aanzien van herstructurering van het land groeide

de ontevredenheid en onverschilligheid binnen de bevolking. Spionnen als Jan Munniks en Charles Bentinck¹⁵ wisten de geallieerden te overtuigen dat de mensen in de Republiek hunkerden naar de ‘goede oude tijd’ van Oranje. Een inval van de Engelsen en Russen zou de Fransen beslist op de knieën dwingen. Een extra kans zou wellicht zijn dat Pruisen ook mee wilden doen. De stadhouder, Willem V, was immers de oom van koning Frederik Willem III terwijl zijn zoon Willem VI¹⁶, de erfprins en de latere koning Willem I, gehuwd was met Wilhelmina de zuster van Frederik Willem III. Toen de erfprins, die in Berlijn woonde, in oktober 1798 vernam dat de Russen samen met de Engelsen een inval beraamden, spoedde hij zich naar Londen voor instructies. In januari 1799 kwam hij uit Londen terug in Berlijn met een dubbele volmacht. Hij mocht van zijn vader een politieke én militaire opstand in de Republiek organiseren. Dat wel in nauwe samenwerking met de Engelsen en Russen en op basis van een protocol dat in Hampton Court was opgesteld. De erfprins begon direct een aantal uitgeweken politici en militairen te raadplegen en samen met Engelse (Grenville) en Russische diplomaten (Panin) probeerde hij zijn zwager, de koning van Pruisen, actief te laten participeren. Dat laatste tevergeefs. De verwachtingen waren hoog gespannen, ook werden er gesprekken met Belgische opstandelingen aangeknoopt; er werd gedroomd van een herstel van de Zeventien Provinciën zoals in de tijd van keizer Karel V¹⁷. Een belangrijk doel was de inhoud van het protocol dat overal in het land voorgelezen zou moeten worden. Hierin werd vermeld dat de Orangisten de toestand van voor 1795 weer volledig wilden herstellen en dat ze de kopstukken van de Bataafse Republiek wilden berechten. De Engelsen wilden dat laatste niet en waren juist uit op een volledige amnestie. Uiteindelijk werd besloten om er niets over te schrijven want dan had de erfprins zijn handen vrij¹⁸.

Op 28 juli 1799 was Willem gereed met zijn voorbereidingen en vertrok hij naar Lingen om met de uitvoering van de plannen te beginnen. Zijn handen waren echter gebonden door een aantal Pruisische instructies. Zo mocht een ‘inval’ alleen maar vreedzaam zijn, dat wil zeggen zonder wapens en er mocht enkel en alleen maar een proclamatie voorgelezen worden. De latere beroemde generaal

Figuur 3: Dirk Langendyk: Landing van de Engelsen bij Callantsoog 27 augustus 1799

Blücher werd opgedragen een oogje in het zeil te houden.

Gunstige berichten werden half augustus gemeld. De landing van de Engelsen en Russen ten zuiden van de marinebasis Den Helder was succesvol verlopen en de Engelsen hadden een toezegging gedaan dat zij drie te formeren bataljons zouden financieren.

De situatie in Twente (september 1799)

Nu kon de inval daadwerkelijk georganiseerd worden. Op politiek niveau werden per provincie personen aangewezen die op het hoogste niveau moesten zorgen dat er op stedelijk en op het platteland figuren werden benoemd die een duidelijke pro-orangistische signatuur hadden. Op militair niveau werden er commandanten aangewezen die op verschillende plekken de Bataafse Republiek moesten binnenvallen. Verder werden er ook militairen benoemd die na de inval voor de verdere reorganisatie van leger en marine moesten zorgen. Voor de inval in Twente werd majoor Van Dongen aangewezen terwijl Majoor Van Plettenberg zijn assistent werd. Deze laatste was aanvankelijk benoemd om de inval in Friesland te leiden maar dat laatste was niet meer opportuun omdat de poging om de vesting Coevorden op te eisen

mislukt was. Aan majoor Van Dongen werden een aantal officieren toegevoegd die in Duitsland nabij de grens bij Winterwijk woonden. De officier De Gallieris hoorde hierbij. De erfprins wachtte de inval niet meer af, gaf het commando over aan Christiaan Lodewijk, prins van Hessen-Darmstadt, en ging begin september via Emden naar Den Helder. Begin september viel Van Dongen Enschede en daarna Oldenzaal binnen.

Op Kaart 4 is te zien hoe 33 Orangistische officieren vanuit Westfalen via Gronau Twente binnenvielen. Hun werkwijze was dat ze de vrijheidsbomen omhaakten en daarna vertelden dat de Engelse en Russische troepen in Noord-Holland waren binnengevallen. Ook zeiden ze dat de stadhouder weer in Den Haag aanwezig was. Ze lazen vervolgens een protocol voor dat de stadhouder had opgesteld. In Enschede en Hengelo geschiedde het volgens de regels zoals de Pruisische koning had verordonneerd. In Oldenzaal ging het iets anders toe. Als basis wordt een uittreksel van het boek genomen dat Mevr. Wertheim-Stappers heeft opgetekend.

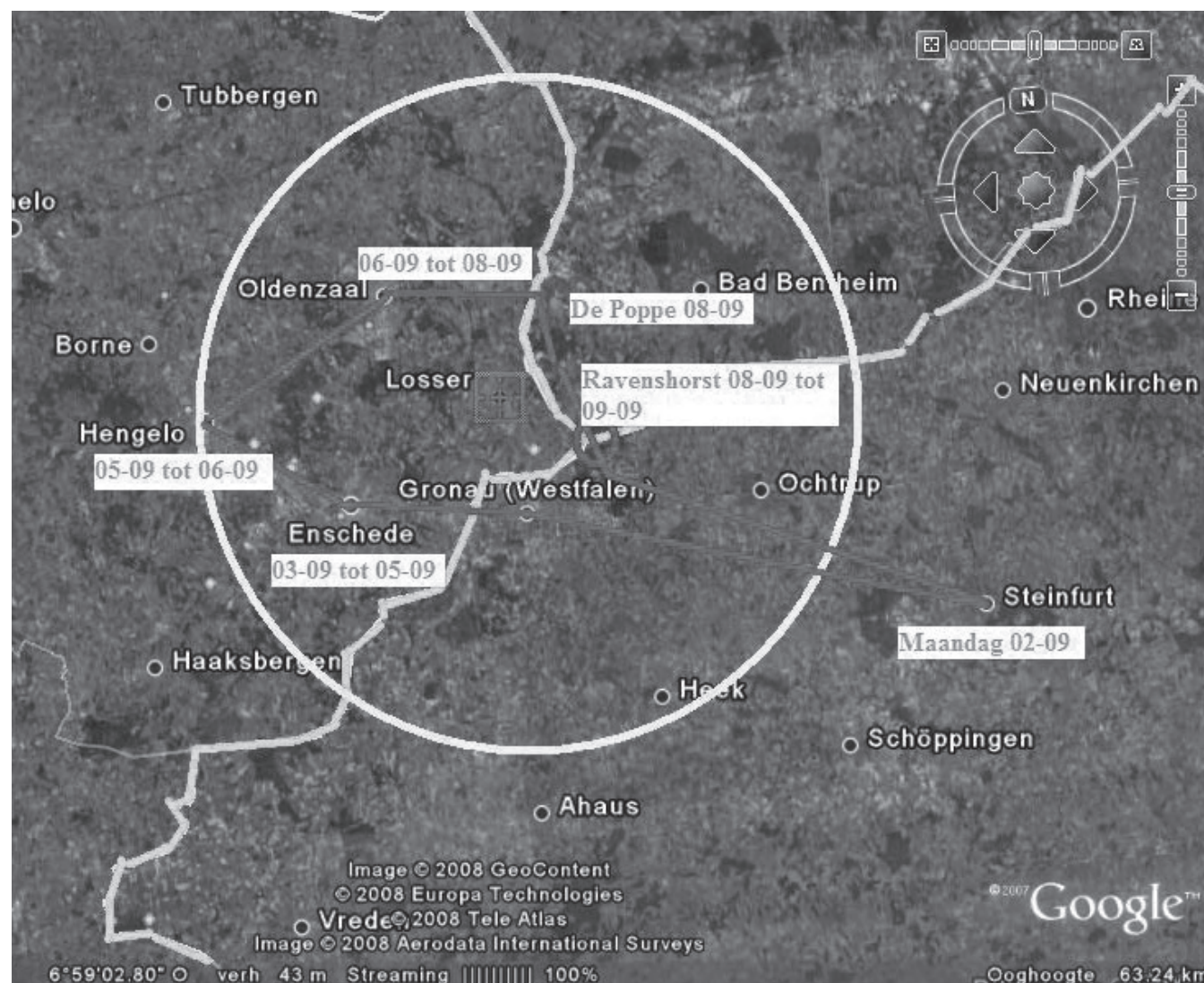
Intussen hadden de emigranten, verstoord over het vermeende verraad, het stadhuis met ieder die zich daar bevond, in hun macht gekregen, ook Mr. Racer. Hij werd de zondebok voor alles wat gebeurd was.

15. Simon Schama, Patriotten en bevrijders, (Amsterdam 1989) 459.

16. Willem VI werd eind 1813 koning Willem I.

17. G.J.W. Koolemans Beijnen, De Erfprins van Oranje te Lingen in 1799, 18-20. G.J.W. Koolemans Beijnen, 'Oranje en de Rooms-Katholieken in 1799' in: DBNL Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, (z.p. 1904) 5-21.

18. Ibidem, 34.

Kaart 4: De inval van de Orangisten in Twente september 1799.

Men nam hem gevangen en dreigde hem als hoofd van de Patriotten, met de dood. De tweede officier trok als een razende zijn degen en wilde Racer te lijf. Op 9 september 1799 trokken de Orangisten zich weer terug naar Westfalen zonder enig resultaat..

De consequenties van de houding van Frederik Willem III

Als de koning zich had aangesloten bij de geallieerden dan had de wereld er heel anders uit kunnen zien. De kans dat Frankrijk verslagen zou zijn was dan groot geweest. En Europa zou weer zijn als voor 1793. Het tweede aspect is dat hij de Orangisten verbood om gewapende acties te ondernemen en dat ook daadwerkelijk controleerde. Het leven van Patriotten als J.W. Racer zou dan daadwerkelijk in gevaar zijn geweest.

Graag het volgende:

De Stichting Heemkunde Markelo heeft opnieuw boek uitgebracht .

Onder de titel "Markelo ons dorp van toen tot nu " heeft de Stichting Heemkunde Markelo in maart j.l. weer een nieuw boek uitgegeven.

Eerder werden al uitgegeven de boeken "Markelo Dorpsgeschiedenis" (1998), "De Marke van Stockum" (2001), "De Marke van Marckelo" (2005), "De Marke van Hericke" (2009), "De Marke van Elsen" (2015) en De Marke Kerspel Goor (2018) .

Inhoud boek:

Een plattelandssamenleving zoals die zich de afgelopen 350 jaar ontwikkelde, zo'n tien generaties inwoners van het dorp Markelo met al zijn aspecten. Daarover gaat dit boek.

Rondwalend door het verleden, ontdekten de schrijvers dat het vroeger anders was. Daar hoeft men

trouwens de geschiedenis niet voor in te duiken. Elke dag verandert er wat. Wat vandaag gebeurt is morgen alweer geschiedenis. Als men op zoek gaat naar het verleden van het dorp met de vijf heuvelen, zoals Markelo ook wel wordt genoemd, ontdekt men dat er heel veel is veranderd.

In een 'virtuele' historische wandeling, die start vanaf het Kerkplein, wordt niet alleen een zo getrouw mogelijk beeld geschetst van de ontwikkeling van de bebouwing en bewoning, maar is ook plaats ingeruimd voor een nadere beschouwing van een aantal specifieke onderwerpen.

Dit boek is een vervolg op het eerste boek "Markelo Dorpsgeschiedenis" uit 1998. Uit dat boek zijn enkele fragmenten overgenomen; het is nu echter aanzienlijk uitgebreider wat de geschiedenis van de circa 240

panden betreft met een zeer uitgebreide vermelde bewoning. Het omvat nu ongeveer 630 pagina's, dus is bijna dubbel zo dik als het eerste boek en is uitgevoerd in hardcover en met de nieuwste druktechnieken in kleur gedrukt. Bovendien zijn ongeveer 800 afbeeldingen opgenomen.

Vanaf 9 maart is het boek voor de prijs van € 28 verkrijgbaar bij boekhandel Prins Grotestraat 16 te Markelo evenals op het adres van de SHM op elke dinsdag- en dondagochtend Kerkplein 41 te Markelo. (onder voorbehoud corona maatregelen).

Meer info over dit boek en bestellen kan ook via onze website www.shm.nl of mail naar info@shm.nl

Wettenschop

Achter kleane ruutkes zitte wiej
En prakkezeert, proat en schriefft
Wat is van betaansie?
Woar kö'w wat met?
Is t'r meer as mirreweenterbloazen
en knipmussen?
Wat doo wie rechtovoort met oonze
modersproake?

Vedan, met nije gedachten !
Neet allens wies ween met Freeslaand
Mer ok met Tweantelaand:
't Is joa de meuite weerd!

Everhard Jans
Juli 2000

Bron: Oudheidkamer Twente, Doc 0158.06

Colofon

Nederlandse Genealogische Vereniging.
Opgericht 1946.

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.
Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik
Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Werkgroep Nationaal-Twente

(Opvolger van de afdeling Twente, opgericht 1984.)

Het gebied omvat de volgende gemeenten:
Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede,
Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo,
Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-
Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen,
Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente
Bathmen.

Website: In de toekomst
www.ngv.nl/wwwTWE

Afdelingswebsite:

twe.ngv-afdelingen.nl

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Arie van Herk

E-Mail: voorzitter-nat@ngv.nl

Leden van de activiteitencommissie

Vacatures

Vacatures

Lid en secretaris

Coördinator Twente Genealogisch

Coördinator lezingen

Lid en penningmeester/contactpersoon

Ben Lenferink

E-mail: b.lenferink@lentifa.nl

Lid en Genealogisch correspondent

Anton Hilgerink

Telefoon: 053-4765253

E-mail: correspondent@home.nl

Lid en eindredacteur Twente Genealogisch (TG)

Mevrouw Hennie Scholten

Telefoon 0548-615164

E-mail: hennie.scholten@home.nl

Lid en cursussen

Hans Souverijn

E-mail: hans.souverijn@ziggo.nl

Verzending Twente Genealogisch (TG)

Corrie van der Beek

E-mail: cjbeek1@gmail.com

Webmaster

Marieken Scholten-Sijsjes

E-mail: webredacteur-twe@ngv.nl

Kopij Twente Genealogisch

De redactie behoudt zich het recht voor om
bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te
weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/
na overleg met de auteur.

Twente Genealogisch verschijnen

Bij voldoende kopij verschijnt TG vier keer per jaar
rond het einde van elk kwartaal.

Bezorging Twente Genealogisch

Voor de bezorging van Twente Genealogisch kunt u
contact opnemen met mevrouw Corrie van der Beek
Twente Genealogisch wordt gratis toegezonden aan
de leden van Nationaal Twente en aan leden van
andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap
zijn aangegaan.

Abonnement

Wilt u een abonnement op dit blad, dan zijn de
kosten € 12,50. U kunt zich aanmelden bij de heer
B. Lenferink

Publicatie

Het in dit blad gepubliceerde mag slechts worden
overgenomen met schriftelijke toestemming van de
redactie, de schrijver en vermelding van de bron:
Twente Genealogisch ISSN-138-0787

Adreswijzigingen

Adreswijzigingen, wijziging e-mailadres, opgave
nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het
e-mailadres: ledenadministratie@ngv.nl of per post
naar NGV- ledenadministratie:
Postbus 50, 3989 CB Bunnik.

Mariakapel op de Zendersche Esch

Deze Mariakapel is in Saksische stijl gebouwd. Ze heeft twee geveltekens. Aan de voorkant het Maria symbool:
kruis ontspringt uit twee maancirkels.

Aan de achterkant het Twentse Ros: herinnert aan de Saksische overheersing. De gebrandschilderde glas-in-lood-
ramen stellen de opgaande en de ondergaande zon voor.

Aan de voorkant van de kapel zijn de Latijnse zinnen Ave Maria Gratia Plena gebeiteld. Dit betekent: Wees gegroet
Maria. Vol van genade.

Zeer bijzonder is ook het knipvoegwerk. De gebruikte zandstenen komen uit Bentheim en uit Podebrady (Tsjechië).

Bron: werkgroep Kloosterpad Zenderen.

Kaart 1: De troepenbewegingen. Pagina 16

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Retouradres:
Holthuisenbrink 29
7544 ML Enschede

Mariakapel op de Zendersche Esch
Uitleg foto zie binnenzijde omslag.

www.drukkerijveltman.nl

drukkerij veltmann bv
UW PARTNER IN DRUKWERK

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

 FSC
www.fsc.org
PEFC-C029635

 ISO 9001
BUREAU VERITAS
Certification
01-14-00007

 @drukveldmann

 www.facebook.com/drukkerijveltman

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 37e jaargang 2021 nr. 2

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 26
Informatie Nieuwe Webomgeving	p. 26
Beukers, Fabrikeurs en Blauwververs in Enschede.	p. 27
Snoepen van twee walletjes?	p. 37
"Goedemannen gezocht"	p. 39
SGWT: oproep	p. 41
Het gedrag kan alsnog verbeterd worden...	p. 41
Opmerkelijke vondsten in oude gerechts-protocollen	p. 43
Colofon	p. 44

Voorwoord

Door Hennie Scholten

Gelukkig kan de redactie dit kwartaal ook Twente Genealogisch uitgeven. En daar zijn we als werkgroep van de afdeling heel erg blij mee. Het is een mooi en gevarieerd nummer geworden.

We zien de toekomst van de afdeling ook wat lichter in, over de hele linie gezien, zowel wat de corona betreft als ook activiteitencommissie van onze afdeling.

Corona is duidelijk op zijn retour als we naar de landelijke cijfers kijken en we hopen dat het zo blijft nu de vaccinaties over het hele land snel toenemen. We hebben zelfs een lichte hoop dat we in oktober toch weer een bijeenkomst kunnen organiseren.

Wat betreft de activiteitencommissie. Twee getrouwe leden van onze afdeling hebben de vinger opgestoken en willen weer werkzaamheden voor de afdeling verrichten.

Tom Boswerger zal het indexeren op namen gepubliceerd in TG op zich nemen.

Henk Huiskes, als lid van de werkgroep en coördinator voor de lezingen.

Hun gegevens en hoe hen te bereiken vindt u in het colofon.

Beiden van harte welkom.

Ja, we zien de toekomst wat hoopvoller tegemoet.

Informatie Nieuwe Webomgeving

Door Marieken Scholten-Sijses

In de loop van 2019 werd besloten een geheel nieuwe web-omgeving voor de NGV te bouwen. Het ICT-team NGV is daarbij onderweg vele valkuilen tegen gekomen.

Gelukkig vordert het werk nu toch snel. De server is verplaatst naar Bunnink, waarmee de website (ontdekjouwverhaal.nl) verviel en de oude vertrouwde website ngv.nl terugkeerde.

De website is opgedeeld in gescheiden gebruikersgebieden. Momenteel bestaan die uit Digitale Collecties, Leden service en NGV Nieuws. Inloggen is voorlopig niet nodig.

Dit betekent dat de gehele digitale collectie voor iedereen toegankelijk is. Met de 35.000 bidprentjes die al door ons zijn gescand, ge-upload en gekoppeld. Daarmee zijn ze voor iedereen op te zoeken en op te slaan op de eigen computer.

Helaas ging in januari 2019 wat betreft onze bidprentjes, de stekker er uit. Het was niet meer mogelijk de bidprentjes van ons oud-lid Berns te plaatsen op de website van de NGV.

In april 2019 heeft Philip van Diemen, lid van het ICT-

team, een lezing over de website van de NGV gegeven. Op dat moment kon hij echter niets voor ons doen. Er waren teveel andere dringende zaken. Het hele digitaliseringsproject lag ook stil. Februari 2021 kwam dit weer op gang. Ik kon daardoor (bijna) alle al ge-uploadde scans van enkele leden, indexeren en vrij geven voor publicatie.

In april 2021 bleek er weer ruimte te zijn om de "externe digitalisering" (ons project) weer op te vatten. Ik zal u allen ins-en-outs besparen. Het is/was een echt pilot project. Veel dank aan Philip voor zijn eindeloos geduld om alle hindernissen op te ruimen.

Ergo: het werkt weer. De bidprentjes van Berns waar al een index van klaar is, worden nu

ge-upload en gekoppeld. Probleempje is echter dat er ca. 70.000 bidprentjes zijn, waarvan slechts ca. 5.700 zover geïndexeerd zijn dat ze werkelijk verwerkt kunnen worden. Van de overigen zijn alleen voornaam, achternaam en overlijdensdatum als index ingevoerd. Een beetje krap. Daar moet nog een oplossing voor gevonden worden.

Beukers, Fabrikeurs en Blauwververs in Enschede.

Door Marieken Scholten-Sijses

“Den 20 dezer Bloeiemaend ontstond hier een verschriklyke Brand, die aen de Oostzyde dezer Stad, in een Broodbakkers huis, dicht by de Eschpoort, des voormiddaegs omtrent elf uren zyn begin heeft genomen, en, door een sterken Oostenwind aangezet, dermate voortsloeg, dat 'er ruim zeventig huizen en woningen zoo groote als kleenen, tot den grond toe door vernield zyn. De vlam was tot in de Langestraet voorby het Stadhuis, doorgedrongen tot aen het huis van den Heer Derk Hoedemaker [NB kadastraal 1832 huis nr. 1166]. De schade, door dit vuur veroorzaekt, is te grooter, vermits de verbrandde goederen meest in Koopmans Waren, neffens een Pakhuis met Brandewyn en Olie, bestonden. Ook is het Stadhuis grootlyks beschadigd geworden.”

Door deze brand op 20 mei 1750 werden ca. 350 mensen dakloos. Om de ergste nood te lenigen, werd al snel in Overijssel een collecte ingesteld. Aan deze collecte hebben we een overzicht van de geleden schade te danken. *“Specificatie tot een nieuwen opbouw voor de onvermoogenden, verbrande binnen Enschede, en tot bekominge van enigh nootwendigh huysraat, van beddegoed etc.:”*

Willem Beukers (ca. 1720-1788)

Een van de getroffen en is Willem Beukers. Hij woont samen met zijn vrouw, Geertruit Kloppe, in bij zijn schoonouders Abra(ha)m Kloppe en Margaretha (Grietje) Keilevers. Ze geven voor geleden schade op *“Abraham Cloppe: Voor de verbrande coopmanschappen van honigh, wass. huisraad geeft an [...] desselfs verlos op en heeft met zijn schoonzoon, Willem Beuker, tot den bouw noodig f1000,-”* Aangezien de inzameling veel te weinig oplevert om iedereen schadeloos te stellen, krijgt de familie Kloppe/Beukers niets uitgekeerd. Inderdaad wordt het huis weer opgebouwd en Willem zal er zijn verdere leven, tezamen met zijn gezin, blijven wonen, zoals blijkt uit een akte van 1776 waarin zijn huis wordt genoemd. (Kadastraal 1832 huis nr. 917)

De oudste Cloppe in de Enschedese archieven is in 1685 Jan Egbertsen Cloppe, en waarschijnlijk zijn broer, in 1696 Gerhard Egbertsen Cloppe. Later wordt de naam als Kloppe geschreven, soms als Klupper. Zij waren doopsgezind.

De familienaam Keijlevers, ook geschreven als Keijluwers of Keijlewers komt in het stadsarchief van Enschede al in 1599 voor. Genoemd worden dan

Berendt en Gerlich. Vanaf 1644 wordt genoemd Jan, die zeker vanaf 1667 tot 1698 een van de zes burgemeesters van Enschede is. Hij wordt vele malen in gerechtelijke aktes genoemd als *“maandschepen”* en zet onder aktes zijn handtekening als Jan Keijlewers.

De familie Keijlevers is van gereformeerde huize. Ze laten hun kinderen in de Gereformeerde kerk dopen. Jan Keijlewers wordt in 1699 genoemd als een van de in 1672 gereformeerde burgemeesters. Willem Beukers is, net als de Kloppe's, doopsgezind. Waarschijnlijk komt hij van net over de grens, mogelijk Kalle (Emlichheim) waar een erf is met de naam Beuker. Ook in Wilsum, Veldhausen en Volzel (Emlicheim) komt de naam voor. Hij is de eerste in de stad Enschede die deze naam draagt. Uit zijn handmerk blijkt dat hij de schrijfkunst niet machtig is.

Uit het huwelijk van Willem en Geertruit worden vijf kinderen geboren en gedoopt in de gereformeerde kerk. Het zijn achtereenvolgens Jan, Gerrit, Fenneke, Jan en Abraham. De eerste Jan en Abraham zijn jong overleden zoals blijkt uit de volgende akte.

27/4/1778 Landgericht, [...] *“erschenen zijn Willem Beukers so voor hem selfs als vader en voogd van zijn minderjarige kinderen bij zijn wijlen huisvrouw Geertruid Kloppe in egte verwekt met namen Fenneken en Jan Beukers, voorts Gerrit Beukers meerderjarige soon van gemelde Willem Beukers en wijlen huisvrouw Geertruid Kloppe, welke [...] ontvangen te hebben een somma van vijf honderd seventig gulden waarmee een stukje grond aan den Perik gelegen is betaald”.*

Zoon **Gerrit** (1750-1823) vertrekt naar Amsterdam, waar hij in 1789 trouwt met de eveneens uit Enschede afkomstige **Alijda Grijp**. Zij is dochter van Willem Grijp, koperslager, en Hermanna te Winkel. Ze krijgen twee zoons, Willem in 1790 en Jan in 1791. De laatste overlijdt al in 1794.

Gerrit heeft via zijn broer Jan tussen 1791 en 1793 een paar stukjes grond in Enschede laten verkopen. Daarna zwijgt het archief over hem tot hij in 1817 hertrouwt met een veel jongere bruid. Alijda Grijp is een jaar eerder overleden. In 1823 overlijdt Gerrit zelf. Waar zoon Willem is gebleven ??

Dochter **Fenneken** (1755-1813) trouwt omstreeks 1782 in Enschede met **Gerrit Jongejans**. Hij is o.a. stadsdienaar, maar ook wever en tapper. Fenneken blijkt in het ouderlijk huis te zijn blijven wonen. Na het overlijden van haar vader, moet Fenneken haar broers uitkopen en neemt daarvoor in 1790 een hypothecaire lening op van f1200, - "met als onderpand al hare goederen, het hun toebehorende huis en pakhuis met de grond daarachter en annexe where, binnen deze stad agter het hofjen". In 1791 gaat het echtpaar nog een lening aan van f450,-. Ze kunnen echter de rente op de leningen niet opbrengen en in 1799 wordt inboedel, huis en pakhuis publiekelijk verkocht. Gelukkig levert de verkoop genoeg op om de leningen te kunnen afbetalen. Hun dochter, Geertruid, heeft enkele goederen uit de inboedel aangekocht en stelt deze nu aan haar ouders Gerrit Jongejans en Fenneken Beukers te leen. Het zijn: 14 laken, 20 slopen, 20 hemden, 12 servetten, 10 neteldoeken, 4 japonnen, 8 rokken, 20 mutsen en onder mutsen en 6 jakken. Fenneken overlijdt in 1813.

De beide broers kunnen of willen niet bijspringen.

Jan Beukers (1758-1833)

Zoon **Jan** zet de familienaam voort. Hij trouwt in 1783 met de weduwe Joanna Oinck. Zij heeft uit haar eerste huwelijk met Willem ten Bouwhuis al acht kinderen gekregen, waarvan er bij haar overlijden in 1807 nog vijf in leven zijn. Na het overlijden van haar man bestond de erfenis uit: *een inboedel ter waarde van f300":, het huis door haar selfs bewoond wordende*

Staat en inventaris van den boedel van Jan Beukers en deszelfs wijlen vrouw Johanna Oinck in 1807.

Het huis in de Lange straat Alhier besteld op f 1600

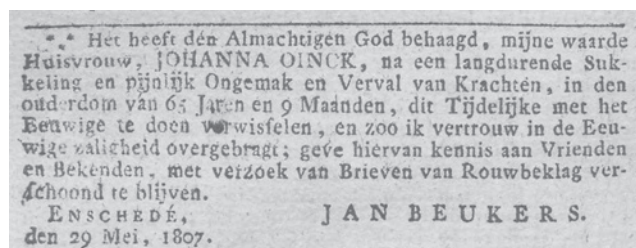
<i>Een stuk land</i>	<i>350</i>
<i>Een gaarden en Brinkje</i>	<i>150</i>
<i>Den inboedel getaxeerd op</i>	<i>350</i>
<i>De winkelwaren op</i>	<i>500</i>
<i>ijmen, honig en wasch</i>	<i>300</i>
<i>Rogge en hooij</i>	<i>100</i>
<i>Boomzijde en Marseljes, zo ruwe als gebleekt, en wol</i>	<i>500</i>
<i>totaal</i>	<i>f4900</i>

Waar tegen de gezamenlijke Schulden des Boedels bedragen

f2955

f1600" en een stel gaarden ter waarde van f 2760":. Een totaal ter waarde van f4660,-. De schulden bedragen slechts f350,-.

Met Jan heeft ze nog een gezamenlijke zoon gekregen, **Willem** geboren in 1784. De weduwe blijkt in het bezit te zijn van twee huizen. Eentje aan de Langestraat tussen de huizen van Andr. Nieuwenhuis en Hermen Hoedemaker (nr. 1168), waarin de familie woont en een achterhuis gelegen Achter het Hofje (nr. 1170), zoals blijkt uit de volgende vermelding: "*Verkoopt Jan Wijffers aan zijn zwager HW van der Schild zijn huis en where en grond leggende binnen deeze Stad, ter eener zijde aan de grond van Jan Beukers getrouwt aan de weduwe Willem ten Bouwhuis, ten anderen zijde aan het daarbij langs loopende steegjen of straatjen [...]*, is het huis kadastraal 17320 nr. 1170. (Achter het hofje). Het werd in 1748 verhuurd en is bij de brand van 1750 volledig verwoest. Het woonhuis is gespaard gebleven. Joanna Oinck overlijdt in 1807. Ook uit deze boedelscheiding blijkt dat ze in redelijke welstand leefden.

Jan wordt afwisselend linnenreder, koopman (1795), fabrikleur (1812) en fabrikant (1833) genoemd. In de lijst gepubliceerd in de "Nieuwe Algemene Kunst- en Letterbode" wordt Jan genoemd onder de fabrikteurs van Enschede. Linnenreders of fabrikteurs voorzien de wevers van linnengaren en verkopen het geweven goed in het westen van Nederland.

In 1795 wordt hij genoemd onder de fabrikteurs in Twente "welke fabrieceeren alle soorten van gekeperde en ongekeperde Bombazynen, Katoene baaijen en Marceilles,[...] &c. &c."

Tussen 1795 en 1810 gaan de zaken in de Twentse textielindustrie goed. Na de inlijving van de Nederlanden bij Frankrijk wordt het veel minder en al helemaal vanaf 1816 door het verhogen van de belastingen. Ook Jan heeft daar last van, hij moet enkele hypotheeken opnemen:

Den 20sten februar 1816:

"Jan Beukers fabrikteur verklaard ontvangen te hebben van Laurens Lazonder G.Z. grutter de somma van f600,- met als onderpand een stuk bouland gelegen in 't Korte land."

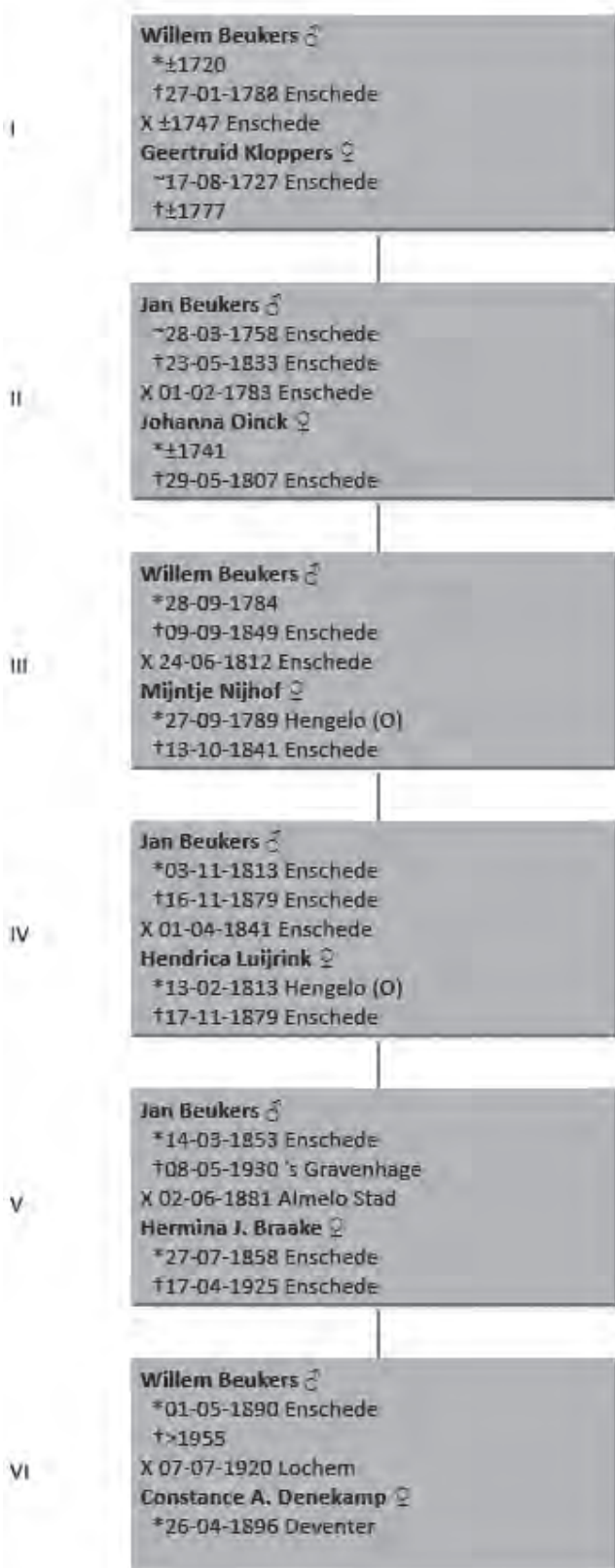
Jan is niet alleen fabrikteur, maar heeft ook een ververij.

"Jan Beukers fabrikteur verklaard ontvangen te hebben

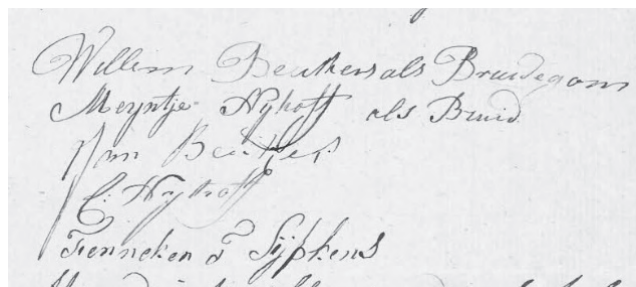
van Herman Hoedemaker de somma van f650,- met als onderpand het huis staande achter deszelfs woonhuis aan de straat agter 't hofjen alhier, **tans tot eene ververij gebruikt wordende, alsmede een lossen gaarden.**"

Stamreeks van Willem Beukers

Willem Beukers (1784-1849)

Kon de eerste Willem Beukers niet schrijven, zijn zoon Jan en kleinzoon Willem wel, zoals blijkt bij het huwelijk van de laatste in 1813 met Meijntje Nijhoff. Willem was eerder in 1810 getrouwd met Wilhelmina Roessingh, die helaas al een half jaar na het huwelijk overleed. De vader van Meijntje was fabrikier in Hengelo (O).

Ook deze Willem moet het woonhuis verhypothekeren. *"Willem Beukers, fabrikant, welke verklaarde wegens te leen ontvangen guldens schuldig te zijn aan den heer Charles de Maere, de som van duizend guldens, met als onderpand te verhypotheekeren zijn huis en where met daarachter gelegen hofje gelegen in de Langestraat alhier nr. 13, tusschen dat van de weduwe Jannink en Doctor Baurighter. Waarvan akte gedaan te Enschede de 27 april 1837"* Tot fabrikant van een grote textiel fabriek zal de familie nooit uitgroeien.

Uit het huwelijk van Willem en Meijntje worden één zoon en vijf dochters geboren. Slechts de zoon (Jan) en twee dochters (Clasina en Frederica Wilhelmina) worden volwassen.

Vlak voor zijn overlijden in 1849, stelt Willem Beukers, nu winkelier, zijn testament op en *"benoemt als zijn enige erfgenaam zijn inwonende zoon Jan Beukers. Met de verplichting om binnen een jaar na zijn overlijden aan zijn dochter Clasina Beukers gehuwd met Abraham Groothuis vijftig gulden uit te keren en aan zijn inwonende dochter Frederika Wilhelmina Beukers ene som van honderd gulden, zulks ter voldoening van het aandeel genoemde dochters in mijne nalatenschap."* De dochters berusten (1850) *"in de uiterste wilsbeschikking van vader en behuud vader Willem Beukers thans overleden. Waarbij hunnen (behuud) broeder Jan Beukers, blaauwverwer tot zijnen universelen erfgenaam werd gesteld. Zij verklaren de somma die in het testament gesteld zijn, van hun broeder te hebben ontvangen."*

Jan Beukers (1813-1879)

Zoon Jan treedt aanvankelijk als boekhouder in dienst van Jhr. Charles de Maere. Een Vlaming die zich in 1834 in Enschede vestigt en op het Schuttersveld een garenververij en bontweverij opricht.

Jan Beukers was er de bedrijfsleider en vertrouwensman. Hij mocht *"in de weiden van Schuttersveld een koe laten grazen die daar elken morgen vanuit de stad werd heen geleid."* De ververij werd later nadat het Schuttersveld in 1859 verkocht was, gebruikt door de firma Gebr. van Heek. Jan bleef na het vertrek van de Maere zijn belangen in Enschede waarnemen.

Volgens Van Deirse *"heeft de Maere zijn fabriek op het Schuttersveld gehad, en daarna heeft de heer J. Beukers voor eigen rekening de ververij voortgezet Achter het Hofje in de stad"*.

Echter, volgens de inschrijving bij de Kamer van Koophandel en Fabrieken werd de firma in 1845 ingeschreven als ververij. Deze is dan nog steeds gevestigd achter het woonhuis. Vanaf 1845 gaat Jan in de archieven als (blauw)verver door het leven.

Stadsbrand 1862

Op 7 mei van het jaar 1862 brandt de stad Enschede grotendeels af. Vrijwel niets bleef gespaard. De krant meldt: *"De woningen van ruim 660 huisgezinnen [met ruim 3600 zielen] , alle kerken, scholen en publieke gebouwen, acht fabrieken, waaronder eene groote stoomweverij in Lonneker, waren in asch verkeerd."*

Vanuit heel Nederland schoot men de getroffen burgers van Enschede te hulp. Allereerst met goederen zoals tenten, dekens, kleding en levensmiddelen. Een brandverzekering had vrijwel niemand. En, indien wel, dan was het veel te weinig om de schade te dekken.

Ook alle bezittingen van de familie Beukers gingen in vlammen op. Zij waren echter wel goed verzekerd, zoals de advertentie in de krant van juli 1862 laat weten.

Inderdaad heeft de Maagdenburger aan Jan f2595,- uitgekeerd. Ook elders liep er kennelijk nog een verzekering, want in totaal brachten de verzekeringen f6480,- op. De 'Hoofdcmm.' keerde nog eens f400,- uit, waardoor de schade beperkt bleef tot f f337.97. Zo konden huis, drogerij en ververij weer opgebouwd worden.

Jan Beukers was naast (blauw)verver, administrateur van het Algemeen Armbestuur te Enschede. Een functie die hij een groot deel van zijn leven heeft uitgeoefend. In 1853 werd hij genoemd als kerkenraadslid van de doopsgezinde gemeente te Enschede.

Bij de verschillende niet vereerende geruchten, die er in de laatste dagen aangaande sommige niet genoemde Buitenlandsche Maatschappijen verspreid werden, achten Ondergeteekenden, Verzekerden bij de **MAAGDENBURGER BRANDVERZEKERING-MAATSCHAPPIJ**, zich verplicht openlijk te verklaren, dat zij door genoemde Maatschappij op eene allezins billijke en fatsoenlijke wijze bejegend zijn, en dat de door die Maatschappij aan hen te vergoeden Brandschade reeds ten volle is uitbetaald.

Enschede,
17 Julij 1862.

J. STROINK & ZONEN.
LAMBERT TEN CATE.
L. M. VAN DE LANDE.
ERVE VAN DE LANDE.
J. DE GRAAFF.
J. VAN DE LANDE.
O. JANNINK.
B. J. SCHRÄDER.

De Enschedesche Katoenspinnerij,
JORDAAN, Directeur.
J. BEUKERS.

(3392)

Dat Jan betrokken was bij het wel en wee van de stad Enschede, blijkt wel uit het feit dat hij zich in 1879 kandidaat stelde als lid van de gemeenteraad. Hij behaalde echter zowel bij de stemming als de herstemming niet genoeg stemmen. Er broeide echter al een en ander. Tot dan toe werd de raad geheel gevuld door leden van de rijke textielfabrikanten. Nu niet, maar een generatie later lukte het wel om enige afgevaardigde van 'de gegoede burgerij' gekozen te krijgen. Stemrecht was afhankelijk van het inkomen, en Jan stond in die tijd te boek met een geschat inkomen van tussen de f1900 en f2200. De rijkste fabrikanten stonden te boek voor een tienvoudig bedrag!

Wat was de leuze bij de afgeloopen stemming van nieuwe leden voor den Gemeenteraad?

Het burgerlijk element moest beter vertegenwoordigd worden.

De afloop heeft doen zien, dat men het hierover tamelijk eens was; alleen de keuze van de personen bragt bij de liberalen verdeeldheid; die ten slotte alleen aan de partij van den achteruitgang ten goede zoude komen.

Er is echter nog niets bedorven.

Bij de herstemming wordt dien kiezers, die gaarne alle categorieën van burgers, zooveel mogelijk, in den Raad vertegenwoordigd zien, **dringend aanbevolen** als één man te stemmen op de Heeren:

S. MENKO
en
JAN BEUKERS.

Twee bekwame, bedaarde, verdraagzame mannen, die goed weten, wat in 't belang van 't algemeen noodig of niet noodig is, — en die, ieder voor zich, als vertegenwoordiger van eene groote klasse van burgers kunnen beschouwd worden.

ENSCHADE, 23 Juli 1879.

EENIGE KIEZERS.

Maagdenb. f2595,- de f2940 huis - vervee. drogerij f680 - f1720.50 - vervee. drogerij f400 - f1083.50
1880
1880
1880
1880

Stoom(katoen)ververij- en drukkerij

In april 1879 dient Jan Beukers bij het gemeentebe-stuur van Enschede een verzoek in *"om op het kadastrale perceel [...] gelegen aan den Zuiderhagen een stoomververij en drukkerij op te rigten."* Dit verzoek wordt in mei toegekend. Een dag na de toekenning wordt het volgende verzoek ingediend *"om voor rekening der gemeente een riool te leggen door den Zuiderhagen [...] ten einde daardoor naar het hoofdriool te kunnen afvoeren, het verfwater, komende van eene door hem te bouwen stoomkatoenververij. De raad stemt toe en stelt daarvoor een bedrag van f423,00 ter beschikking."* Merkwaardig, anderen moeten hiervoor altijd zelf betalen. In dit pand was al meer dan honderd jaar een kleine katoenspinnerij van Maseland gevestigd.

Jan trouwde in 1841 met Hendrica Luijrink. Uit dit huwelijk werden drie zoons en drie dochters geboren. De oudste dochter overleed al na zes maanden. Allen woonden in 1879 nog in het woonhuis aan de Langestraat, nu genummerd nr. 29. In 1879, kort na elkaar, overlijden zowel Hendrica (in september) als Jan (in november). Hun graf is nog altijd te vinden op de begraafplaats aan de Espoortstraat (nr. 148) De oudste zoon Hendrik Willem, boekhouder, overlijdt in augustus 1880. Driemaal in één jaar moet de droeve tocht naar de begraafplaats gemaakt worden. De dochters trouwen in 1879 en 1881. De zoons Willem en Jan blijven eenzaam achter in het grote huis aan de Langestraat.

Vennootschap

Deze zoons, Willem (1844) en Jan (1853), oefenden in de ververij het vak van blauwverver uit. Na het overlijden van hun vader zetten deze zoons de onderneming voort. *"Op 31 januari 1880 wordt door Willem Beukers en Jan Beukers, beiden Blaauwverwers en Kooplieden aangegaan EENE VENNOOTSCHAP tot het voor gemeenschappelijke rekening uitoefenen van het Verwen en Drukken van Garens en Manufacturen onder de Firma J.BEUKERS."* De broers blijven investeren.

In maart 1884 kopen ze *"een tuin op de Zuiderhagen voor f3.100,-"* aan. Twee maanden later krijgen ze al toestemming voor uitbreiding van de fabriek op dit terrein. Er komt ook telefoon.

TELEPHOON.

Het **centraal bureau** is voor verbindingsen op NIEUWJAARSDAG gesloten.

Aan de geabonneerden wordt medegedeeld, dat de volgende personen en firma's zijn aangesloten; zij worden verzocht namen en nummers op de **voorloopige lijst** aan te teekenen.

No. 106 J. Beukers.

- » 5 Blijdenstein & Co., Spinü, N.-Hagen.
- » 74 E. Dalenoord.
- » 34 J. de Graaff.
- » 112 N. J. Menko.
- » 12 Menko & Cohen, fabriek.
- » 4 Gebrs. Meulemann.
- » 35 T. v. d. Zee.
- » 45 J. F. Sachse.
- » 40 Jan Scholten.
- » 18 J. C. A. Sepp, woonhuis.
- » 48 Stroink & Blijdenstein.
- » 42 H. ter Weeë Hz.

DE DIRECTEUR.

De broers werden tot het overlijden van hun vader, niet genoemd bij de hoofdelijk aanslag. In 1880 worden ze voor het eerst genoemd, beiden voor f 900-1100. Dit bedrag groeit voorspoedig. In 1889 is het al f 2200-2600, in 1892 nu als fabrikant f 3000-3500 en de laatste waarover ik beschik, 1902, Jan: f 4000-5000 en Willem f 3500-4000. Jan was in dat jaar wethouder.

Naast het werk voor de fabriek, waren de broers zeer maatschappelijk betrokken. Willem was o.a. betrokken bij het armenbestuur en in elk geval in 1890 was hij brandmeester.

Jan was zeer intelligent. In 1864 was de Twentsche Industrie- en Handelsschool opgericht. Dit was een initiatief van de textielabrikanten om aan geschoolde opvolgers te komen. Tot dan moesten ze daarvoor naar Engeland. Ook Jan Beukers volgde onderwijs aan deze school zoals blijkt uit een krantenbericht over het uitreken van prijzen. In 1869 verkreeg hij bij zijn bevordering van de 3e naar de 4e klasse een prijs.

Jan Beukers in de gemeenteraad

Jan is, net als zijn vader maatschappelijk zeer betrokken. Al in 1884 komt hij op voor een aantal arbeiders

die voor de aanleg van drinkwaterleiding behoorlijk moeten betalen. Ook later als raadslid zet hij zich in voor goed en goedkoop drinkwater voor ieder huisgezin. Ook al zal dat tot gevolg hebben dat de exploitatie ervan een tekort geeft.

Kan een vervuilde bodem voor de gezondheid onschadelijk water leveren?

Gretig worden de verschillende vochten van beerputten etc. door onzen droogen bodem opgenomen.

Wordt het bij massa's gebruikte water der industrie, bezwangerd door vuil en verfstoffen, schadelijke zouten, zuren, organische bestanddeelen, die spoedig tot rotting overgaan, niet aan den bodem teruggegeven, waardoor de enkele schijnbaar goede putten toch op den duur bedorven moeten worden?

In 1891 wordt de gemeenteraad met zes raadsleden uitgebreid. Dit vanwege de samenvoeging met een deel van Lonneker in 1883. Onder de toegetreden raadsleden is Jan Beukers. Vóór zijn verkiezing heeft hij bij een vergadering van de vereniging "Maatschappelijk Belang" een gloedvol betoog gehouden over de toetreding van de "tweede stand" in de gemeenteraad. *"Het is tijd dat dezen, naast de al aanwezige eerste stand van (rijke) fabrikanten, invloed gaan uitoefenen."* Jan neemt zijn taak als raadslid serieus, hij neemt iedere gelegenheid te baat om naar het precies van financiële zaken te vragen. Vooral de vele, grote, leningen zitten hem dwars.

De gemeente Enschede groeit wat betreft inwonertal en industrie. Het gevolg is dat een aantal gemeentelijke bedrijven uitgebreid moeten worden; zoals het gasbedrijf en de openbare scholen waar de gemeente ook verantwoordelijk voor is. Verder is er geld nodig voor het verharderen van de straatwegen, aanleg spoorwegen, aanleg drinkwaterleiding. Voor alles wordt geld geleend.

Raadsverslag 1 april 1893

"Ik schrijf de stijging van de hoofdelijke omslag voor een groot deel toe aan de uitbreiding der gemeente in 1884. En ik geloof ook, dat u niet altijd eene gepaste zuinigheid betracht heeft.

Ik zal dat bewijzen:

1o De waterleiding heeft veel meer gekost dan U oorspronkelijk de Raad voorgerekend heeft.

2o Voor de bouw der laatste openbare school heeft U meer geld geleend dan noodig was.

3o Voor het onderhoud der straten heeft U de laatste jaren steeds de noodige gelden gevonden, terwijl aan de straten betrekkelijk weinig gedaan is.

4o Er zijn jaren geweest, dat de gasfabriek meer winst maakte, dan waarop in de begroting gerekend was. De meerdere winst had gebruikt kunnen worden tot delging der schulden; dat is niet gebeurd."

In april 1898 wordt Jan wethouder en locoburgemeester en vervangt Edo Bergsma als burgemeester als deze afwezig is. Hij heeft de top van zijn bestuurlijke carrière bereikt. Er is een foto van een diner in de Groote Sociëteit waar hij aan de hoofdtafel zit, samen met zijn vrouw. Weliswaar beiden helemaal aan de buitenzijde, maar toch!

Jan krijgt nu echter van de andere kant van de tafel te maken met zaken waar hij zich aldoor sterk voor had gemaakt. Als Hoofd van de raadscommissie voor gasfabriek en waterleiding is hij verantwoordelijk voor de aanleg van waterleiding en riolering. Hij maakt zich, met succes, sterk voor de uitbouw van het gasbedrijf. In 1905 zijn er raadsverkiezingen en het blijkt dat Jan zich niet overal geliefd heeft gemaakt. Er verschijnt een advertentie in de krant waaruit dit duidelijk blijkt. *"In aanmerking genomen de groote ontevredenheid, die alhier onder de burgerij heerscht, zijn wij van oordeel dat de Lib.Kiesvereniging, door den heer Beukers wederom candidaat te stellen in Distrikt I, niet weergeeft het gevoel van het grootst aantal kiezers. Er verschijnt hierop een ingezonden brief, waarin het tegendeeld wordt beweerd. "Ik heb den heer B. leeren kennen als een eerlijk, onpartijdig een zeer werkzaam man, met een vooruitzienden blik, een man, die zich veel moeite getroost en met groote ambitie de belangen der gemeente behartigt. [...] Waarin bestaat die groote ontevredenheid onder de burgerij heb ik gevraagd en toen werd mij meegedeeld, dat de heer B. zich vijanden had op den hals gehaald door zijne medewerking tot invoering der Verordening op de vleeschkeur."* Het laatste leidt ertoe dat Jan niet wordt herkozen. De burgemeester memoreert bij zijn vertrek in hem het gemeentebestuur een man verliest, die men te Enschede niet gemakkelijk vindt en die men er zozeer nodig heeft.

Roddel en achterklap tieren welig in Enschede. Als een knecht van Jan een paar jaar later wordt 'betrap't' op het vervoer van vlees zonder keurmerk, wordt dit

Mevr. BEUKERS,
 Langestraat 29,
 VRAAGT tegen 1 Februari of eerder
een netto
 Keukenmeid, P.G.
 goed kunnende koken.

bericht in vele kranten opgenomen. Terwijl het om een nazending ging. Overigens aardig om te weten welk vlees bij Beukers op tafel kwam. Het ging om vlees voor een rolpens en een ossentong.

Het is niet zo dat Jan nu niet meer aan bestuurlijke werkzaamheden toekomt. Hij wordt o.a. benoemd in het bestuur van het Gemeentelijk Arbeidsbureau. Hij zit in het bestuur dat de herdenking van de brand van 1862 organiseert.

De Ververij

In 1890 wordt een commissie ingesteld om te onderzoeken hoe het wel en wee tussen arbeiders en fabrikanten is. Allereerst komt de Enschedeesche Fabrikanten Vereeniging ter sprake. Deze vereniging past het systeem van de uitsluiting toe. D.w.z. dat een staking bij één van de aangesloten bedrijven wordt gevolgd door het stilleggen van meerdere fabrieken, met uitsluiting van alle arbeiders die er werken. De firma Beukers blijkt het enige lid te zijn, die daar niet aan heeft meegewerkt en wordt daarom geroyeerd. Als reden geeft de voorzitter van de vereniging op, *“omdat bij niet mede heeft gedaan bij het stopzetten der fabrieken. Hij heeft nogal veel oude werklieden, die hij niet wilde laten weggaan.”*

Jan Beukers wordt ook zelf ondervraagd en volgens hem wilde hij niet aan de uitsluiting mee doen om geen klanten buiten Enschede te verliezen. Verder geeft hij aan dat:

- de werktijden zijn van 7.00 uur tot 19.30 uur met een schaft van twee uren;
- er zelden overwerk wordt verricht en ook geen nachten zondagswerk;
- ze eens per twee weken schoonmaken en de vloeren zo schoon zijn, dat "des Zaterdags en des Zondags zou men, bij wijze van spreken, een pannekoek van den vloer kunnen eten";
- het werkloon loopt van f 8 tot f 6,50;
- over schadelijke dampen valt niets te klagen en ook de vloeren zijn droog;
- zijn werklieden betrekkelijk oud worden;

Sommige arbeiders bleven hun leven lang in dienst van de firma J. Beukers. Bij het overlijden van Herman Volkers in 1897 bedankte men namens de gehele familie *“wijzende op de aangename verhouding tussen de heeren en hun personeel, een voorbeeld voor andere werkgevers.* Ook de zonen van Volkers werken langjarig bij de firma Beukers.

In de ververij gaat het nog steeds goed. In 1884 wordt voor f3100,- een tuin aan de Zuiderhagen aangekocht. Op dit terrein wil de firma haar “stoomververij”

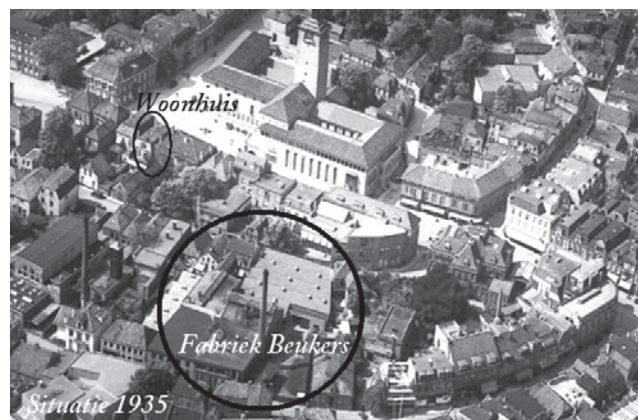
uitbreiden. In 1900 worden enkele percelen aangekocht voor f11.025,-. Ook nu voor uitbreiding van de fabriek met een magazijn. In 1912 wordt toestemming gevraagd *“voor het bijbouwen van een gebouw te bestemmen voor ververij en apprêteerderij.”* De oorlog 1914-1918 laat zijn sporen na. In 1917 moet de firma zijn ververij en sterkerij sluiten wegens gebrek aan steenkolen. Gelukkig kunnen de arbeiders aan het werk blijven door het verrichten van andere werkzaamheden.

In de jaren 1920-1940 wordt meerdere keren vergunning aangevraagd voor uitbreiding van de fabriek. O. a. in 1923 vraagt men vergunning voor het plaatsen van een stoomketel ter vervanging van de oude. Ze zal dienen tot het produceren van stoom voor het drijven der bestaande stoommachine en voor kook- en verwarmingsdoeleinden in de bestaande fabriek. De stoomketel zal worden geplaatst in het tegenwoordige ketelhuis. Geregeld worden “strengenspoelsters” en leerlingen gevraagd. In 1932 gaat men over tot elektrisch aangedreven spoelmachines.

Opvolging

Jan is in 1881 getrouwd met Hermina Johanna Braake. Uit dit huwelijk zijn een dochter en vier zoons geboren. De tweede zoon overlijdt al 11 dagen na de geboorte. Voor de opvolging blijven daardoor drie zoons over. De oudste, Jan Jr. (geb. 1882) probeert zijn geluk

in de V.S. Hij trouwt er in 1912. Samen met vrouw en dochter maakt hij in 1916 de in oorlogstijd, de gevaarlijke overtocht naar Nederland. Na een jaar hebben ze het wel gezien. Geen toekomst voor hen in Enschede. In Amerika gaat het deze Jan heel goed. Als 'bussinesman' komt hij nog enige keren, maar nu alleen, naar Enschede. De overvaart maakt hij eerste klasse.

De middelste zoon, Hermanus Benjamin (g. 1885) vertrekt na zijn huwelijk in 1913 naar Soerabaja. Daar worden een zoon (Jan, geb. 1914) en een dochter geboren. Pas in 1928 komt hij met zijn gezin terug en vestigt zich in Den Haag.

Blijft over de jongste. Willem (g. 1890). Hij stapt inderdaad in de firma.

Begin 1918 wordt de bewindvoering van de firma gewijzigd. Broer Willem (1844) treedt uit en de zoon van Jan, genoemd Willem Beukers Jzn. (1890) vervangt hem als firmant.

Broer Willem is ongetrouwd gebleven. Woont nog steeds bij zijn broer Jan aan de Langestraat. In 1926 vertrekt hij naar Den Haag, waar hij een jaar later overlijdt.

Jan Sr. treedt in 1925 uit de firma en volgt in 1926 zijn broer Willem naar Den Haag. Zijn vrouw is in 1925 overleden. De broers zijn onafscheidelijk. In 1930 overlijdt hij *'na langdurig lijden, zacht en kalm'*. Zowel hij, als zijn vrouw en zijn broer worden begraven op de Oosterbegraafplaats. Ook dit graf is nog aanwezig en in goede staat.

Magazijn door brand verwoest

In 1930 wordt vergunning aangevraagd voor het in gebruik nemen van een gebouw staande Achter 't Hofje nummers 7 en 9 tot magazijn van goederen en garens. En daar gaat het een jaar later (20 maart 1931) helemaal mis. Hierbij een mixture van de krantenverslagen hierover.

Omstreeks half één ontstond een felle brand in het perceel Achter 't Hofje 9. De bewoner ervan zag om die tijd dat de muren aan de overkant fel verlicht waren. Hij beseftte dat zijn huis in brand stond en probeerde via de trap naar buiten te gaan. Door de rook lukte dat niet. Daarop klom hij in nachtgoed uit het raam van de bovenverdieping en via het afdak van zijn werkplaats naar buiten. Weldra drongen de vlammen door het dak en sloegen ze over naar het naastgelegen perceel van de firma Beukers. Deze firma had hier een magazijn met garens en chemicaliën, vol met vaten met olie

en meel, zwavel en talk, geprepareerde garens, etc. Fel sloegen de helgekleurde vlammen door de ramen naar buiten. ***"De vonken werden als bij ontploffingen opgejaagd en verbreidden zich ver in de omtrek"***. Met veel moeite wist de brandweer te voorkomen dat de naastgelegen huizen vlam vatten. Eerst tegen drie uur was het vuur uitgewoed. Dezelfde dag nog werden de nog overeind staande muren omgehaald. De inhoud van beide percelen en de inhoud van het gebouw waren verzekerd. De achter het magazijn gelegen fabriek van Beukers kreeg geen schade en kan gewoon doorwerken. Hier kwam Enschede goed weg. De brandweer kon verdere uitbreiding voorkomen. Hoe anders was het in 1862 toen ze niets kon uitrichten.

Een half jaar later vraagt de firma vergunning aan *"tot het uitbreiden van hare fabriek door het bijbouwen van een shedbouw welke zal worden ingericht tot spoelzaal"*

enz. waarin geplaatst worden 6 electromotoren met een gezamenlijk vermogen van 8 P.K." De firma verlaat het stoomtijdperk. Enige maanden later wordt vergunning aangevraagd voor het plaatsen van in totaal 8 spoelmachines aangedreven door even zoveel elektromotoren met in totaal een vermogen van 10 P.K.

In 1934 wijzigt de firma van ververij en sterkerij naar fabricatie van naai- en confectiegarens.

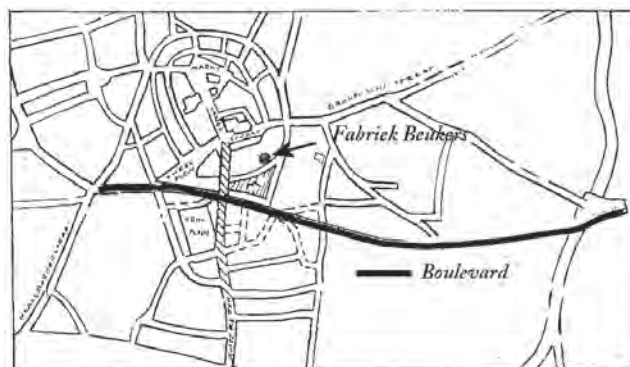
Na de oorlog

Na de oorlog, waarin de firma stil zal hebben gelegen, worden in 1946 weer flinke strengenspoelsters, haspelsters en leerlingen gevraagd. Begin 1947 ontstaat in de fabriek brand, die door ingrijpen van de brandweer snel wordt geblust. In dat deel van de fabriek werd een kachel gestookt waarvan de pijp door een houten geleiding liep. Het hout had vlam gevat en op een gegeven moment sloegen de vlammen naar buiten. De winter van 1947 was erg koud. De kachel zal wel flink zijn opgestookt.

Er dreigen echter andere problemen voor de fabriek. Enschede heeft een wederopbouwplan opgesteld voor het centrum van Enschede. Het belangrijkste element ervan is de grote boulevard die dwars door een deel de oude stad zal gaan. Een belangrijk gedeelte ervan is al tijdens de oorlog door bombardementen verwoest en wat overgebleven is, is "niet bepaald een sieraad van de stad". Er zal een nieuw marktplein komen, waarvoor veel panden aan de Kalandersstraat en

Zuiderhagen gesloopt moeten worden. Dit betreft o.a. de fabriek van de firma J. Beukers. Niemand die er een traan om laat.

Er zit geen toekomstmuziek meer in het bedrijf. Willem Jzn. heeft wel een zoon Willem, geboren in 1921, maar daar heb ik geen gegevens van kunnen vinden. In 1956 komt het einde van de firma. Ze wordt uitgeschreven bij de Kamer van Koophandel. Als bedrijfssoort wordt genoemd "Chemische wasserijen en ververijen (kleding, textielwaren e.d.)". Pas in 1971 worden de panden van de fabriek gesloopt. Tegenwoordig zit hier o.a. C & A.

Het laatste bericht dat ik van Willem Beukers Jzn. tegen kwam, ging over een hengelfestijn op het droge in 1953 in Amsterdam. Daarna geen spoor meer te bekennen van hem of zijn kinderen.

Verantwoording

Digitale bronnen

Dit verhaal zou ik nooit hebben kunnen vertellen zonder de geweldige digitalisering van documenten, kranten, e.d.

Allereerst de kranten die via Delpher.nl zijn in te zien. Via de zoekoptie Beukers en Enschede kwam geweldig veel informatie van na 1850 tevoorschijn. Ik heb er dankbaar gebruik van gemaakt.

Dan de digitalisering van DTB-registers en van het bevolkingsregister. Hiermee kon ik de genealogie van de familie Beukers samenstellen.

Tenslotte de digitalisering van het oud-archief van de stad Enschede. Tot na 1813 een geweldige bron van informatie.

Bronnen van de Oudheidkamer Twente

- SE 220: Origineel handgeschreven boek. Overzicht van de aanvragen tot vergoeding en de toewijzing voor geleden schade bij de brand van Enschede in 1862. Aanwezig vele achter-, voor-, straat- en beroepsnamen.

Ook de hoogte van toewijzing is weergegeven. Uit den boedel van den Heer S. Bloemendaal, Secretaris der Hoofdcommissie.

- SE 211: Handgeschreven onderzoeken naar de bevolking van Enschede voor 1862.

Met o.a. de volkstelling van 1748, de brand in 1750, de volkstelling in 1795, bijzondere eigendommen in 1832, de bedrijven der inwoners in 1832; per straat en huisnummer de eigenaar, bewoners etc.

- OKT.K0084 Gemeente Enschede na annexatie van delen van Lonneker, 1884

Boeken uit de bibliotheek van de Oudheidkamer Twente

- De brand van Enschede in 1750 en de toenmalige bewoners, Is. van Dam., Enschede, 1931.

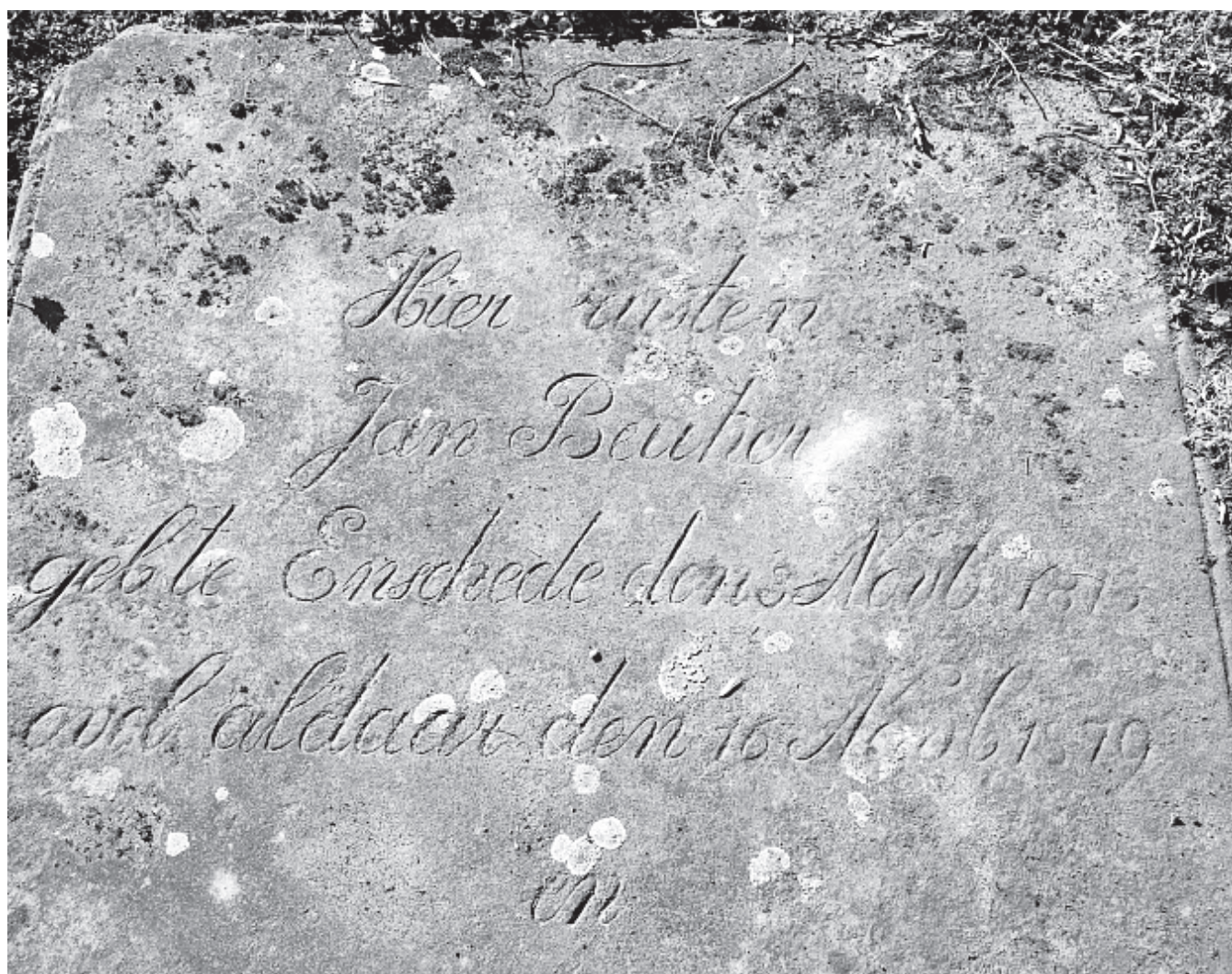
- Nederlandsche Jaerboeken, Amsterdam 1750, p.768

- Stroink, L.A., *Stad en land van Twente*. Enschede, 1974, p. 556-556.

- Enquête gehouden door de Staatscommissie genoemd krachtens de wet van 19 Januari 1890. *Getuigen-Verhooren* (Twenthe), p. 17, 81-82.

- Deinse, J.J. van, *chr. Charles de Maere en het Schuttersveld*, uit Feestbundel J.H. van Heek, Enschede, 1933

Luchtfoto van de fabriek: <https://www.achteruitkijkspiegel.nl/fotos-van-enschede/luchtfoto-binnenstad-1935-bU5CN/>. Van internet overgenomen op 04-07-2020. Later niet meer aanwezig.

Snoepen van twee walletjes?

Door Hans Souverijn

Bij het huwelijk van Dirk van den Bosch, watermolenaar, 33 jaar oud, en Johanna Paling, 24 jaar oud, op 21-11-1816 in Hazerswoude (akte 25), gebeurt er iets bijzonders. Zoals gebruikelijk vinden kort voor het huwelijk twee afkondigingen van ondertrouw plaats. Dit gebeurde destijds luidkeels voor de deur van het gemeentehuis, door een bode van het stadhuis of de stadsomroeper.

De afkondigingen zijn op resp. 04-08-1816 en 11-08-1816, Normaliter volgt een huwelijk binnen enkele weken op de afkondigingen, maar in dit geval duurt het ruim 3 maanden.

Wat is er aan de hand? Na de afkondigingen wordt er door iemand bezwaar gemaakt tegen het voorgenomen huwelijk, het huwelijk wordt zogezegd gestuit. Door het bezwaar maken is de doorgang van het huwelijk meteen geblokkeerd. Eerst moet het bezwaar opgeheven worden voordat het huwelijk voltrokken kan worden.

In dit geval wordt het huwelijk gestuit door ene Hillegonda Buring, dagloonster. Zij is een, naar later blijkt, vroegere vriendin van Dirk. Dirk accepteert het gemaakte bezwaar uiteraard niet en onderneemt stappen. Via procureur Mr. de Rooij dient hij op 10-09-1816 een verzoekschrift in bij de Rechtbank van Eersten Aanleg in Den Haag (tegenwoordig Arrondissementsrechtbank). Deze rechtbank dagvaardt Hillegonda om op de zitting te verschijnen.

Op 17-08-1816 heeft Hillegonda een bezwaarschrift ingediend bij de rechtbank waarin zij claimt dat het huwelijk niet kan doorgaan omdat zij reeds de bruid is van Dirk. Zij is komen inwonen bij Dirk en vanaf de eerste nacht hebben zij "gecohabiteerd als waren zij man en vrouw".

Dat is niet zonder gevolgen gebleven. Hillegonda is zwanger geworden en, volgens haar, heeft Dirk erkend "de vader van de vrugt te zijn" en als blijkt daarvan is hij met haar in ondertrouw getreden. Bovendien kan hij, zoals zij beweert, "ingevolge de wet het vaderschap niet tegenspreken".

Hillegonda is woest omdat hij tijdens hun ondertrouwperiode, na de eerste huwelijksafkondiging, hun relatie heeft verbroken en naderhand in ondertrouw is gegaan met Johanna en haar laat zitten met dat kind.

Uit nader onderzoek bleek dat zelfs beide afkondigingen van het voorgenomen huwelijk van Dirk en Hillegonda al hebben plaatsgevonden, nl. op 23-07-1815 en 30-07-1815.

Zij lijkt een sterke zaak te hebben, maar het loopt anders. Op de dag van de zitting komt zij, noch haar procureur opdagen. Ook is zij inmiddels bevallen van het kind (zoon Jan, al geboren op 13-08-1815 in Hazerswoude). Bovendien ontkent Dirk het mogelijke vaderschap.

Het is niet te achterhalen waarom Hillegonda en haar procureur niet op de zitting verschenen.

Dat is voor de rechter voldoende om in zijn vonnis van 10-10-1816 te concluderen dat "de gronden waarop Hillegonda zich tegen het voorgenomen huwelijk heeft verzet, volgens de wet niet genoegzaam zijn om de voortgang daarvan te kunnen verhinderen" en dat de blokkade op het voorgenomen huwelijk van Dirk en Johanna zal worden opgeheven. Bovendien wordt Hillegonda veroordeeld tot alle proceskosten, in totaal enkele tientallen guldens, een fors bedrag in die tijd.

Wie in deze kwestie gelijk heeft is moeilijk te zeggen, DNA-onderzoek bestond nog niet in die tijd. Bovendien overlijdt zoon Jan al op 05-01-1817 in Hazerswoude.

Op 02-02-1817 wordt Boudewijn geboren, de zoon van Dirk en Johanna. Hij komt slechts 1 maand na het overlijden van zijn halfbroertje Jan ter wereld.

Zullen we dit dan maar beschouwen als het snoepen van twee walletjes door Dirk? Waarbij hij het lekkerste snoepje, naar zijn smaak, dan toch maar gehouden heeft?

Het kan ook nog altijd zo zijn dat Hillegonda een spannend avontuur heeft gehad met een onbekende man en Dirk voor de gevolgen heeft willen laten opdraaien. We zullen het nooit weten.

Wel denk ik dat het tussen Dirk en Hillegonda nooit meer goed gekomen is!

Hillegonda vindt later alsnog haar geluk en trouwt, 29 jaar oud, op 15-11-1818 in Hazerswoude met Adrianus Hoogeveen, bouwknegt, 37 jaar oud.

"Goedemannen gezocht"

Door F.L. Scholten.

24 juni 1739. Compareert (verschijnt voor het Landgericht Ootmarsum [1]) Jacobus Gerritsen, geassisteert met Procureur Dupont, voordragende hoedat in de week van Pinxsteren laasleden, op een mudde (ongeveer 0,4 hectare) land, so comparant (degene die verschenen is, dus Jacobus Gerritsen) in den Blömink met rogge heeft gesaait, daarop zijn gekomen seven beesten (koeien), Geerdeman te Nutter toebehorende, dewelke het voorschreven stuck voor't grootste gedeelte te schande getreden en opgevreeten hebben; dat wel Berent Smit op voorschreven land drie van voorgenoemde beesten hadde geschuttet (in beslag genomen), en gebragt in de Hutte agter den Heesberg, waaruijt voorschreven drie beesten, losgeraakt sijnde, comparant een daarvan had genomen en na(ar) de stad (Ootmarsum) willen brengen, maar deselve door Geerdemans knegt met geweld ontnomen sijnde, onmogelik is geweest te doen, gelijk uijt die bij desen (voor het gerecht) wordende overgelegd bedigde kondschappen (getuigenissen), sub A en B te sien.

So is comparant te rade en genootsaakt geworden, de middelen regtens te gebruiken en bij desen te concluderen (eisen) :

dat Geerdeman sal worden gecondemneert om aan comparant de schaden so comparant door voorschreven beesten op zijn land is aangedaan, ter taxatie van twee des verstand hebbende goedemannen, door wedersijds partijen of door desen Weledelen Gerichte te kiezen, te vergoeden, onder serieusen eisch van kosten.

Ex adverso (als tegenpartij) Geerdeman van Nutter, geassisteert met procureur Albrinck, versoeft van voorschreven reces en (de twee) documenten visie (inzage) en so nodig copie met een termin (uitstel) van 14 dagen, onder protest van kosten.

"Schutten" is het in beslag nemen van dieren die vanuit een andere marke afgedwaald waren, om te voorkomen dat die (nog meer) gras zouden vreten en/of (nog meer) vernielingen zouden aanrichten.

Elke marke had wel één of meerdere afgelegen hutjes om geschut vee te verbergen, terwijl met de eigenaar werd overlegd over de kosten. Elke marke hoopte dat die "schutstal" voor de boeren uit andere

marken verstoep kon blijven. Geerdemans knecht had natuurlijk "met geweld" een koe van Jacobus Gerritsen afgepakt om zijn baas geld te besparen....

Dit "schutten van vreemd vee" was in die tijd noodzakelijk, omdat er nog geen prikkeldraad, laat staan schrikdraad bestond. De meeste schade door wilde en tamme dieren kon op de akkers worden aangericht. Daarom werden die zoveel mogelijk beschermd door houtwallen. Dit is de oorsprong van het befaamde Twentse coulissenlandschap. Hoewel vele houtwallen verdwenen zijn, zijn er nog steeds enkele bewaard gebleven.

Aan de andere kant werden weilanden juist niet beschermd. Dit is in vergelijking met nu precies de omgekeerde situatie.

Koeien werden door kinderen gehoed, op eigen weilanden van de boeren of op de gezamenlijke woeste grond (markegrond) en/of heide, omdat hoeden licht werk was, hoewel saai. Maar kinderen waren en zijn speels en snel afgeleid. Daarom ontsnapte er nog al eens vee.

Beide partijen waren niet van plan gemakkelijk toe te geven. Zij werden dan ook door kundige advocaten geadviseerd!

8 juli 1739. Geerdeman te Nutter segt dat den anlegger Jacobus Gerritsen binnen dese stad (Ootmarsum) woonagtig is en dies (daarom) onder deses Edele Gericht niet geseten, sodat hij voor de kosten deser procedure borge moge stellen.

Een inwoner van Ootmarsum, dat immers stadsrechten had en dus een eigen Stadsgericht, viel inderdaad niet onder het Landgericht, want dat was voor de dorpen Denekamp en Tubbergen en het platteland. Als zo iemand de procedure verloor en de proceskosten zou moeten betalen en dat misschien zou weigeren, kon hij alleen maar in een nieuwe procedure voor het Stadsgericht worden aangeklaagd, hetgeen natuurlijk weer extra moeite en kosten met zich meebracht. De tegenpartij kon dan ook met de wet in de hand eisen

dat iemand anders, die wel onder het Landgericht viel, namens Gerritsen borg moest staan voor de kosten van de verdere procedure.

15 juli 1739. Jacobus Gerritsen segt, na alle angewende devoiren (gedane moeite) geen personele borge te hebben bekomen en is nu genootsaakt, de juratoire cautie te presenteren, welke vermits hij ook datelik in forma heeft gepresteert.

Gerritsen had dus zelf maar een voorschot betaald bij het Landgericht.

22 juli 1739. Geerdeman tot (=te) Nutter segt, dat de depositien van Jacobus Gerritsen ten enen maal abusief (fout) zijn. Ook segt hij dat de seven beesten in de week na Pinxteren laastleden uijt desselfs weide sijnde geraakt en gekomen opt woeste land van ten Bocum in den Bloeminck, dat de gravers van Jan van Assen (een van de burgemeesters van Ootmarsum), namelijk Berent Smit en Gerrit Raatger sulx siende, deese beesten door den esch en so den Bloeminck uijtgejaagt hebbende, enige derselver over den hoek van de rogge van Jacobus Gerritsen, achter welke een rit was, sijn gedreven, sonder daarop eenige schade veroorzaakt te hebben, dat comparant (Geerdeman) dit stuckland door onpartijdige mannen op 12 deses (12 juli) hebbende doen examineren, deselve bij examinatie niet hebben kunnen sien, dat daarin enige beesten sijn geweest, vele min (nog minder) daarin eenige schade hebben gedaan of veroorzaakt.

Hij verzoekt het sluijten deses (het beëindigen van de procedure) en eist, dat partie (de tegenpartij) in desselfs eisch en conclusie wegens vergoedinge van een gefingeerde en onbewesene schade niet ontfankelijk sal worden verklaart en hijzelf kost en schadeloos geabsolveert.

Wel wordt nog geëist, dat geen "reguard" (acht) zal worden geslagen op de "partijdige en leugenachtige verklaringe" van één der getuigen, die "door de medegetuigen wedersproken word".

Het is mij niet bekend, hoe dit afgelopen is. Jacobus

Gerrits is op 5 juli 1748 momboir (voogd) van de zusters Elsabe en Gesina Palthe uit Denekamp, wier goederen voor het Landgericht Ootmarsum [2] waren gepand namens Elias Ledebur, koopman tot (=te) Almelo, wegens 30 gl. 15 st. gekogte en gesonden thee, suijker, etc.

Hij is ook betrokken bij het opstellen van de Volkstelling van half augustus 1748. Hij ondertekent bij het dorp en buurtschap Denekamp en bij Noord Deurningen met "Jacobus Gerrits, de onderrichter van Degenkamp". Bij de andere marken tekent hij met "verwalter (plaatsvervangend) onderrichter van Oortmersen". Op 26 januari 1753 wordt hij weer genoemd als "de onderrichter" [1].

De functie van onderrichter kwam neer op gerechtsdeurwaarder.

Bronnen.

Protocolen van het Landgericht Ootmarsum, HCO te Zwolle, toegang 71.1, inv. nrs. 39 e.v.

Protocolen van het Landgericht Ootmarsum, HCO te Zwolle, toegang 71.1, inv. nr. 41.

Struikelblokken:

We zitten allemaal met vragen over bepaalde voorouders waar we niet verder meekomen.

Trouw- en doopboeken die de jaren niet hebben overleefd, veel voorkomende namen, noem maar op. Daarom leek het de redactie een goede zaak om vragen van leden op te nemen in een soort van vragenrubriek. Ton Boswerger stuurde al een aantal 'struikelblokken' toe waar hij mee vastzit.

Hij wil graag de voorouders weten van de onderstaande personen.

Joanna Leusink, ovl 14-02-1834 Geesteren x Joannes (Bos)Werger
Joannes Werger x ca 1760 Martha Krikhaar
Herman Werger x ca 1730 Gese
Jan Meijer x 1705 Mette Werger
Jan Werger x 1683 Swenne
Jan Roberink x ca 1726 Swenne.

Wie weet heeft een van de leden het antwoord.

Ton kunt u bereiken via: tonboswerger@kpnmail.nl of 074-3490969

Heeft u zelf ook vragen, kom er mee. U kunt uw vragen en uw mededelingen mailen naar de genealogische correspondent van de afdeling, Anton Hilgerink, (zie onder colofon.)

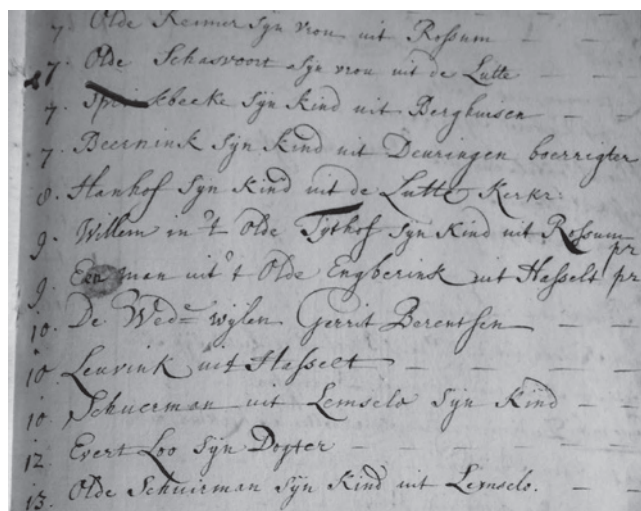
SGWT: oproep

Door Jan Oude Munnink

Dankzij de medewerking van Niels Bakker, archivaris van het gemeentearchief Oldenzaal, heeft de SGWT een aantal boeken in bruikleen gekregen om de transcriberen. Het handelt daarbij om de inkomsten en uitgaven van de Sint Plechelmuskerk in Oldenzaal. Bij de inkomsten horen o.a. de opbrengsten uit begrafenissen uit de periode 1712-1781 In de regio Twente zijn er maar heel weinig van dit type boeken bewaard gebleven. Daarbij komt nog eens dat de geregistreerde uit een veel groter gebied komen dan de stad Oldenzaal. Doden uit bij voorbeeld uit het Gericht Oldenzaal zoals uit o.a. Lutte, Weerselo, Dulder, Volte, Rossum, Gammelke en Deurningen begraven in Oldenzaal, veelal naast de kerk. Een unieke kans, die de SGWT niet wilde laten schieten. De SGWT hoopt met de transcriptie een belangrijke aanvulling te kunnen realiseren. Eerst zullen er opnames gemaakt moeten worden van de originelen. Daarna volgt het transcriberen en dat wordt een hele klus. Maar we willen gebruik maken van het principe: vele handen maken licht werk. We zoeken dus naar veel handen na de fase van het fotograferen. Als u

denkt dat u een kleine of grotere bijdrage wilt leveren aan deze transcriptie dan kun u zich nu al aanmelden via janoudemunnink@gmail.com.

U wordt dan van de voortgang op de hoogte gehouden.

Van de heer Baartman uit Haarlem ontving onze afdeling een groot aantal bidprentjes. Hartelijk dank daarvoor.

Het gedrag kan alsnog verbeterd worden...

Door Hennie Scholten

Stel dat uw kind of kleinkind op een dag wordt betrappt op het stelen van een kleinigheid bij de plaatselijke supermarkt.

Nee, ik weet het: uw kind doet zo iets niet, andere kinderen doen dat.

Maar stel dat oom agent toch een keer bij u aanklopt met de mededeling dat Jantje een greep heeft gedaan in het snoepvak van de supermarkt.

Dan neemt u Jantje even streng onder handen, tenminste als u het vak van opvoeder verstaat.

Er zijn ook ouders, die op zo iets reageren met: "Nou en?" Misschien is het wel eens goed om verder te lezen, want in vroeger tijden dacht men toch een tikje anders over kinderen, die de handjes niet thuis konden houden.

Dat blijkt uit een rechtszaak van 1796 uit Goor. Inderdaad, het is een paar jaar terug.

Het betrof een meisje genaamd Hendrika Brouse, afkomstig uit de buurtschap Bekkum onder het gericht Delden. Hendrika was een buitenechtelijk kind. Dat is niet zomaar een mededeling, zoals u zult merken. Ze kwam van straatarm volk en was op de leeftijd van tien jaar voor dag en nacht 'uitbested' bij een boerenfamilie. Nee, ze ging 's avonds niet naar huis, ze mocht eenmaal per veertien dagen op een zondagmiddag naar moeder toe, als die tenminste niet zelf moest werken.

Kinderarbeid was normaal in die tijd. Kinderen gingen op zeer jonge leeftijd de deur uit voor dag en nacht. Negen of tien jaar oud was niet uitzonderlijk.

Haar verdiensten? Een paar gulden per jaar en de kost, misschien nog een nieuw jak, meer niet. En die paar gulden wilde moeder wel graag ontvangen.

Als zo'n meisje diende op een boerderij kon ze geluk hebben of pech. Bij sommige boeren mocht ze de avond in de keuken doorbrengen, bij anderen kwam ze niet verder dan de deel, daar kon ze zich wassen en daar was ook haar slaapplek, boven de koeienstal. Hendrika had het naar omstandigheden redelijk getroffen, zij hielp de boerin met schoonmaken en ander soort werk in de keuken en ze kwam ook in de deftige voorkamer.

Op zekere dag zag Hendrika dat de deur van het grote kabinet in de voorkamer openstond.

Bij deze boerenfamilie bleek de kastdeur wel vaker open te staan. Dat was wel slordig. De deur van het kabinet behoorde op slot te zijn; daar werd het kapitaal van de familie bewaard. Men kende nog geen banken of andere geldinstellingen.

Hendrika had ook wel eens verteld aan derden dat er meestal geld in het kabinet lag.

Het kind zag die keer een geldbedrag open en bloot liggen en ze kon de verleiding niet weerstaan. Ze eigende zich het kapitaaltje toe.

Uiteraard merkte de boerin binnen een dag dat het geld weg was.

Na enig rondvragen en streng toespreken gaf Hendrika schoorvoetend toe dat zij het bedrag had weggenomen. Ze had het zelfs al gedeeltelijk besteed: ze had opdracht gegeven tot het maken van een rok bij een echte kleermaker. Die had ze al meteen vooruit betaald.

Ze had ook een bepaald gedeelte aan de moeder van een vriendinnetje gegeven, bekende ze. Die had haar namelijk aangezet tot die diefstal, 'want die boer zou

het niet eens merken', had de vrouw beweerd. Het overgebleven bedrag gaf ze terug aan de boerin.

De moeder van het vriendinnetje ontkende in alle toonaarden. Nee, ze had geen geld gekregen van Hendrika.

Na enig aandringen door de gerechtsdienaar gaf ze toe dat ze wel eens had gehoord van Hendrika dat de kastdeur in de mooie voorkamer zomaar openstond en dat het geld voor het grijpen lag. Ze had ook wel eens gezegd dat die lui zoveel geld hadden dat ze niet eens merkten dat er iets weg was gehaald...

Hendrika kwam voor de rechtbank.

De rechters hieven in ontzetting de handen ten hemel vanwege de 'jonkheit' van de verdachte. Maar wat kon men ook verwachten van een buitenechtelijk kind, zei een van de rechters nog.

Maar de rechters wilden genade voor recht laten gelden.

De straf voor diefstal was geseling en verbanning, hielden zij Hendrika voor. Voor een tweede keer opgepakt worden wegens diefstal werd er zo zwaar geselsd dat de dood er op volgde...

Maar de genade overwon, zeiden de rechters vroom. Het was 1796, de tijd van gelijkheid, vrijheid en broederschap. De Fransen waren net in Nederland aangekomen en adel en rijkdom stonden in een verdacht daglicht. De adellijke titels waren afgeschaft en vele rijken waren vertrokken naar het buitenland, de stadhouderlijke familie van Oranje, toen nog een prinselijke familie, voorop.

De algemene mening dat de wet gold voor arme mensen, die streng werden bestraft en dat rijke mensen zelden of nooit voor het gerecht werden gedaagd, gold niet meer, werd beweerd.

Men zou Hendrika nu onder goede en strenge leiding plaatsen zodat er nog iets van de snode daderes 'terecht' zou komen. Men gaf toe dat de verleiding wel erg groot was geweest door die openstaande kastdeur. En het leek er toch wel op dat iemand Hendrika op de een of andere manier toch aangezet had tot die diefstal.

Het genadige oordeel: zes jaar tuchthuisstraf. In die zes jaar zou ze haar voorgaande gedrag leren inzien en dat gedrag kon alsnog verbeterd worden, zeiden de rechters.

Hendrika werd overgebracht naar het provinciaal tuchthuis in Zwolle en daar aan de dwangarbeid gezet, gedurende zes jaar. Ze moest nog veertien jaar worden toen ze werd veroordeeld.

Bron: drostambt Twente, 1796, HCO,(Rijksarchief) Zwolle.

Opmerkelijke vondsten in oude gerechts-protocollen

Door Frans Scholten, Hengelo

De rechtbanken waren vroeger (vóór circa 1800) anders georganiseerd dan nu. De Landgerichten waren er voor het platteland en de dorpen. De burgers in de Twentse stadjes zoals Ootmarsum, Oldenzaal, Delden en Goor vielen echter onder de Stadsgerichten en zij hoefden dan ook niet voor een Landgericht te verschijnen.

Onder het Landgericht Ootmarsum vielen alle marken (buurtschappen) en dorpen die deel uitmaakten van de latere gemeenten Denekamp en Tubbergen. De latere gemeente Ootmarsum, die door de gemeente Denekamp omringd werd, is inderdaad uit het oude Stadsgericht Ootmarsum voortgekomen.

De huidige situatie is echter dat de latere gemeente Denekamp met Ootmarsum en de latere gemeente Weerselo (die oorspronkelijk niet tot het Richterambt Ootmarsum behoorde maar tot het Richterambt Oldenzaal) is samengevoegd tot Dinkelland.

In de gerechtsprotocollen, die korte samenvattingen van de gerechtshandelingen bevatten, zijn soms opmerkelijke dingen te vinden. De volgende aantekeningen zijn afkomstig uit de protocollen van het Landgericht Ootmarsum, die voor de periode tussen circa 1680 en 1811 bewaard zijn gebleven [1].

24 april 1750 (inv. nr. 41). Namens Borchard Kip worden de beweeglijke goederen en gewas gepand van Schuurman tot Agelo en ook de huurpenningen van de verhuurde landerijen, so Camp-Hermen, Hermen int Olde Schuring, Jan int Olde Gervelink, Albert int Olde Kolthof, Jan int Olde Assink, Hermen in Olde Menering, Braak Hermen, Winkeljan, Jan Henric Keupink, Knippert, Gerrit Frans, Smit Berent, Jan int Olde Kolthof en Jan uit Olde Thijs dies-wegen verschuldigt zijn, ten einde om daar an te verhalen 111 gl. wegens handschrift gerigtelik bekend en de gedane kosten, onder afslag van wat reets gedistraheerd (gerechtelijk onteigend) is.

“Handschrift” betekent dat boer Schuurman 111 gl. van Borchard Kip had geleend en de bijbehorende schuldbekentenis had ondertekend of er een kruisje onder had gezet, als hij niet schrijven kon, wat waarschijnlijk het geval was. Een kruisje was natuurlijk niet erg specifiek en daarom moest volgens het toenmalige Landrecht van Overijssel de geldlener zijn kruisje ook nog eens voor de rechtsbank erkennen. Dit was de juridische betekenis

van “gerigtelik bekend”. Zonder deze bekentenis van de aangeklaagde kon de aanklager niet verder procederen.

8 mei 1750. De crediteuren van de bouwman (boer) Schurink tot Agelo die zijn goederen willen panden alsof hij eigenaar is van het erf, worden door de verwalter-rentmeester (plaatsvervangend rentmeester) Anthoni Johan Perizonius van het Hoogadelike Stift Weerselo

Gewaarschuwd voor onnutte kosten. Dit Stift en eigenlijk hare Edele Mogendheden, de Heeren van de Ridderschap van Overijssel zijn de eigenaren van het erf.

Bijna een jaar later volgt de ontknoping:

23 april 1751. Borchard Kip koopt de ingewonnen huurpenningen bij de huurluijden van Schurinks landerijen verschuldigt, na gedane uijtveilinge niet verhoogt sijnde, voor 18 stuiver den gulden.

Wat betekende 18 stuiver (90 cent) per gulden hier precies? Waarschijnlijk was de waarde van gerechtelijk onteigende goederen lager dan die van vrijwillig verkochte goederen. Dat is nu nog zo.

De vrees van plaatsvervangend rentmeester Perizonius van het Stift Weerselo was onterecht, want Borchard Kip had alleen beweeglijke (roerende) goederen en gewas van boer Schuurman in Agelo en ook de huurpenningen van de door boer Schuurman verhuurde landerijen gepand, maar niet het erf of de landerijen die ertoe behoorden.

Bron :

Protocollen van het Landgericht Ootmarsum, Rijksarchief van Overijssel, Zwolle, Studiezaal 2, toegang 71.1., inventarisnummer 42.

Colofon

*Nederlandse Genealogische Vereniging.
Opgericht 1946.*

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.
Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik
Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Werkgroep Nationaal-Twente

(Opvolger van de afdeling Twente, opgericht 1984.)

Het gebied omvat de volgende gemeenten:
Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede,
Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo,
Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-
Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen,
Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente
Bathmen.

Afdelingswebsite:

In de toekomst; www.ngv.nl/wwwTWE
Nu in te zien via: <https://sijses.nl/TwenGen/>

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Arie van Herk
E-Mail: voorzitter-nat@ngv.nl

Leden van de activiteitencommissie Nationaal Twente

Vacatures
Lid en secretaris
Coördinator Twente Genealogisch

Lid en penningmeester/contactpersoon

Ben Lenferink
E-mail: b.lenferink@lentifa.nl

Lid en Genealogisch correspondent

Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Lid en eindredacteur Twente Genealogisch (TG)

Mevrouw Hennie Scholten
Telefoon 0548-615164
E-mail: hennie.scholten@home.nl

Lid en coördinator cursussen

Hans Souverijn
E-mail: hans.souverijn@ziggo.nl

Lid en coördinator lezingen

Henk Huiskes
E-mail: gen.hbhuiskes@caiway.net

Indexering Twente genealogisch

Ton Boswerger,
Telefoon 074-3490969
Email: tonboswerger@kpnmail.nl

Verzending Twente Genealogisch (TG)

Corrie van der Beek
E-mail: cjbeek1@gmail.com

Webmaster

Marieken Scholten-Sijsjes
E-mail: webredacteur-twe@ngv.nl

Kopij Twente Genealogisch

De redactie behoudt zich het recht voor om
bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te
weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/
na overleg met de auteur.

Twente Genealogisch verschijnen

Bij voldoende kopij verschijnt TG vier keer per jaar
rond het einde van elk kwartaal.

Bezorging Twente Genealogisch

Voor de bezorging van Twente Genealogisch kunt u
contact opnemen met mevrouw Corrie van der Beek
Twente Genealogisch wordt gratis toegezonden aan
de leden van Nationaal Twente en aan leden van
andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap
zijn aangegaan.

Abonnement

Wilt u een abonnement op dit blad, dan zijn de
kosten € 12,50. U kunt zich aanmelden bij de heer
B. Lenferink

Publicatie

Het in dit blad gepubliceerde mag slechts worden
overgenomen met schriftelijke toestemming van de
redactie, de schrijver en vermelding van de bron:
Twente Genealogisch ISSN-138-0787

Adreswijzigingen

Adreswijzigingen, wijziging e-mailadres, opgave
nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het
e-mailadres: ledenadministratie@ngv.nl of per post
naar NGV- ledenadministratie:
Postbus 50, 3989 CB Bunnik.

www.drukkerijveltmann.nl

drukkerij veltmann bv
UW PARTNER IN DRUKWERK

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

 FSC
www.fsc.org
COC-1295

 ISO 9001
BUREAU VERITAS
Certification
01 14 00 00 1

 @drukveldtmann

 www.facebook.com/drukkerijveltmann

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 37e jaargang 2021 nr. 3

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 46
Stadsbrief Delden 1322	p. 46
Emigreren vanuit Nijverdal.	p. 49
"Een blesseden hond".	p. 52
Bidprentje uit verzameling	p. 53
Woningnood in Denekamp	p. 54
"Een questieuse saak".	p. 56
Het Twentse schuttersoproer.	p. 56
Struikelblokken	p. 59
Colofon	p. 60

Voorwoord

Door Hennie Scholten

Na een tijd van zorgen begint er licht aan de horizon te komen. Of aan het eind van de tunnel, zoals u misschien liever zegt.

Niet alleen de corona speelde ons allemaal parten, maar vooral de perikelen met bestuur van de afdeling Twente, waar geen bestuursleden konden worden gevonden en daarnaast ook de ondoorzichtige situatie met het hoofdbestuur van de NGV.

Maar we zien weer enig perspectief.

Onze afdeling Twente werd twee jaar geleden officieel opgeheven en 'ondergeschoven' in Nationaal Twente van de grote NGV, maar ze durft weer te denken aan een zelfstandige afdeling van de NGV.

Inmiddels is er weer een redelijk voltallig bestuur. De leden van de commissie hebben toegezegd in ieder geval een jaar de kar te gaan trekken, mocht de afdeling weer gewoon afdeling Twente worden.

Een en ander is nog toekomstmuziek en moet natuurlijk nog besproken worden met het huidige hoofdbestuur.

Wat betreft de corona: we mogen weer denken aan bijeenkomsten en wat hebben we die gemist.

De activiteitencommissie heeft het aangedurfd om op de tweede zaterdag van oktober 2021 een bijeenkomst te organiseren op het bekende adres in Borne. Uiteraard indien er geen corona-uitbraken optreden, zoals we al eerder hebben gezien.

Voorlopig in een wat sobere aankleding. Zo zullen de boeken en tijdschriften nog even afwezig blijven, net als de computers met data.

We kunnen ook een maximaal aantal mensen ontvangen, veertig in totaal. U dient zich van te voren aan te melden en dat kan via de nieuwsbrief, die daar duidelijke aanwijzingen voor zal geven.

Maar we zijn verheugd en vooral ook optimistisch gestemd. Al blijft het natuurlijk oppassen.

Het kan elk ogenblik weer omslaan met dat nare virus. Maar we hopen te mogen zeggen, tot ziens in Borne.

Stadsbrief Delden 1322

Door Marieken Scholten-Sijses

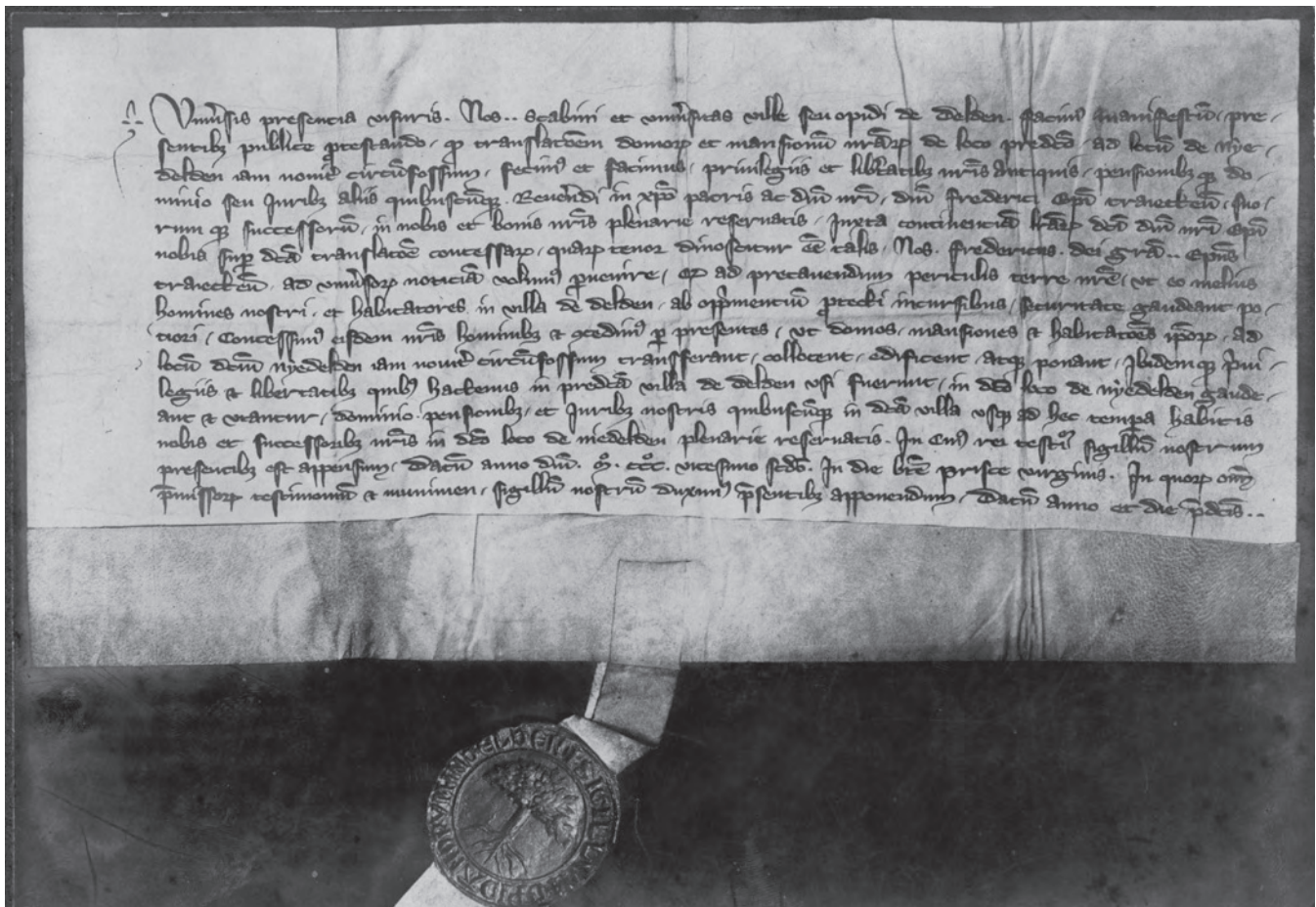
In het oud-archief van de Oudheidkamer Twente bevindt zich een kopie van een akte van 1322 met de volgende vermelding: *"Wij Schepenen en gemeente van de stad Delden maken openbaar aan allen, die dit zullen zien, door het openlijk bekend te maken, dat wij onze huizen en woningen hebben overgebracht en nog overbrengen van voornoemde plaats naar de plaats Nye Delden, reeds kort geleden omweld, blijvende onze oude privilegien en vrijheden en (ook) de belastingen voor den heer en al andere rechten, den Christus eerenden Vader en onzen Heer, Frederik Bisschop van Utrecht en zijn opvolgers op ons en onze goederen toekomende, onverkort, overeenkomstig den inhoud van een brief van genoemden Heer Bisschop bij genoemde overbrenging ons toegestaan [...]."*

Tot bewijs hiervan werd hun zegel hieraan gehangen. Dit zegel bevat een lindeboom. Ook nu nog het wapen van de Stad Delden.

Waar lag echter de 'oude' stad Delden? Was het wel een stad. In de kroniek van Delden staat hierover veel vermeld.

Volgens deze ontwikkelde Delden zich rond een hof met uitgestrekte bezittingen. Dit onder de naam Thelden/Theldun, een plaats, oorspronkelijk begroeit met dennen of linden en, dienst doende als vergaderplaats. Verschillende geschiedkundigen geven aan dat deze plaats gelegen moet hebben aan de rand van de Deldener Esberg. In 1604 werd een stuk grond verkocht dat vroeger eigendom was van de hoofdhof 'uppe den Esch bij der Linden'. Begin 1800 vond men ten noorden van het erve Ottenhof aan de rand van de Deldener Esberg resten van een, in een soort ronde vorm, uitgegraven gracht. Deze hof van Delden, met haar twintig onderhorige erven, omringd door een aantal boerenerven zou dan grote privileges gehad moeten hebben.

In 1333 kreeg het nieuwe Delden door de bisschop van Utrecht stadsrechten toegekend. Dit was een vernieuwing van het stadsrecht dat het oude Delden 'naer olde gewoonthe' had.

De 'Nye' stad werd gebouwd rond de parochie kerk op de "KerckHeerensteede", eigendom van het kapittel St. Pieter te Utrecht. Uit opgravingen is gebleken dat de St' Blasiusbasiliek al omstreeks 1150-1170 op deze plek gebouwd moet zijn. Oorspronkelijk stonden slechts enkele spiekers (voor het opslaan van koren) rondom de kerk. De kerkgrond was geheel omringd met een gracht.

De verhuizing verliep niet erg vlot. In 1405 werd door de bisschop privileges aan de stad gegeven omdat de burgers grote vlijt hadden betoond in "deselve onze stadt te maeken, te graven en te vesten". Het voltooiën hiervan duurde minstens tot 1420.

Na het stichten van de nieuwe stad, verviel de hoofdhof tot een Meijershof. Toch bleef het nog een grote hof. Dit is op te maken uit het verpondingsboek van 1601. De hof is dan minstens tweemaal zo groot als de omringende boerderijen.

"Des meyers hoff by den Deldener Esch, toebehoerende offte weesende een heeren guett, is groett achtien offte negenthien mudde geseys, giff den heeren jaerlicx tyn mudde roggen, noch toe sloptenden acht muddde roggen unde een schepell, soe die heeren van 't capittel van Deventer bueren, noch an Herman van Hoevel twee mudde tenden. Betaald 9 - 15 - 0."

In 1832 was ze in het bezit van Twickel gekomen. Nadat ze in 1939 afbrandde, is ze niet meer herbouwd.

Bronnen

- Kadastrale kaart 1832, Sectie I en II, 't Warmtink, Kadastrale Atlas Overijssel, Zwolle 2010, Enschede en Lonneker
- Schepenen gemeente Stad Delden, Brief Nye Delden. Oudheidkamer Twente SDd.01.Delden, 1322.
- Vereniging Oudheidkamer Twente. Het verpondingsregister van Twente van 1601. Enschede, 1985.
- Vrieling, G. E.P & Bolscher, A.H.W. van het, Kroniek & v Woningnood in Denekamp

Emigreren vanuit Nijverdal.

Door Hennie Scholten

Er zijn vanuit de gemeente Hellendoorn, met name de plaats Nijverdal, veel mensen vertrokken om ergens anders ter wereld een nieuwe toekomst op te bouwen. Vanaf het midden van de 19e eeuw onder leiding van een dominee tot aan de jaren vijftig van de 20ste eeuw zijn velen vertrokken.

De meeste Nijverdallers hebben dan ook familie 'in den vreemde', in Canada, Amerika of Australië.

Als de emigratiecijfers worden vergeleken met andere plaatsen in Twente, zelfs in heel Overijssel, staat Nijverdal bovenaan in de lijst van emigranten.

Het verhaal van dominee Seine Bolks, die met een groot gedeelte van zijn afgescheiden gemeente naar de nieuwe wereld vertrok in 1847, is bekend in Overijssel.

Hij vertrok met zijn groep vooral om religieuze redenen. De afgescheidenen waren vele jaren lang getraineed door overheid en andersdenkende burgers. Ze dachten een betere toekomst te vinden in Amerika.

Pas toen de Nederlandsche Handelsmaatschappij, na de afscheiding van België, in Twente begon te investeren in de textielnijverheid nam deze tak van industrie een grote vlucht.

Er was geen industriële bedrijvigheid te vinden in Hellendoorn, een echte agrarische gemeente, maar daar kwam verandering in.

Bij de buurtschap Noetsele bouwde Thomas Ainsworth, een Engelse ingenieur, op de kruising van de Regge en de nieuwe macadamweg Almelo-Zwolle een bombazijnmagazijn annex weefschool en een spinnerij. Het meeste goederenvervoer ging nog over het water. Bij dat complex werden ook een aantal woningen gebouwd. Een dorp ontstond: Nijverdal.

Ainsworth overleed in 1841 en helaas, zijn fabriek bleek zwaar verliesgevend te zijn.

In die jaren veertig werd Nijverdal, enkele jaren na de stichting alweer een spookdorp, want de pas aangekomen bewoners vertrokken weer. Er was geen toekomst voor hen in dat nieuwe dorp.

Het gebouw van de Kon. Stoomweverij, circa 1870

In 1844 verkocht de weduwe Ainsworth de fabriek aan Cornelis Kuijper, koopman in Zaandijk. Helaas overlijdt hij al snel zeer plotseling. Ook zijn weduwe kan de fabriek niet winstgevend maken.

De failliete fabriek werd in 1850 geveild en aangekocht door de gebroeders Godfried en Hein Salomonson, kooplieden uit Almelo.

In 1851 openden zij de toen modernste textielfabriek van Nederland: de Stoom Weverij, sinds 1862 de Koninklijke Stoomweverij.

De mensen, die zich na 1851 in het nieuwe dorp vestigden kregen een baan met weinig toekomstperspectief. Er werd hard gewerkt en weinig verdiend. Het was stille armoede in de veelal grote gezinnen en de kindersterfte was schrikbarend hoog. De kinderen gingen in hun prille jeugd met vader mee naar de textiel. Rond 1870 werkten er bijna 100 kinderen onder de acht jaar in de fabriek in Nijverdal.

In die eerste jaren in het midden van de 19e eeuw kwamen velen vanuit het hele land naar Twente, ook naar het nieuwe dorp Nijverdal.

Van oorsprong waren de mensen vaak afkomstig uit de (grote) steden in het westen van Nederland.

Het leven in een klein dorp dat uit weinig meer dan werken bestond was toch iets anders dan het leven dat in een stad. Is de opmerking gerechtvaardigd dat ze 'geen wortel schoten' in Nijverdal, een 'gat' dat nog maar net was ontstaan?

Natuurlijk speelden de weinig florissante toekomstperspectieven die de textiel bood in die jaren mee en die maakten dat de verte lokte.

Gezinnen uit Nijverdal vertrokken nogal eens naar Enschede en naar de Duitse textielfabrieken in Rheine en Gronau. Daar werd beter verdiend dan in het kleine Nijverdal. Het waren vooral katholieke gezinnen die naar Duitsland vertrokken.

Het ging de volgelingen van Seine Bolks goed in het verre Amerika, dat blijkt uit de vele brieven, die over de oceaan gingen. Familieleden en vrienden volgden in de latere jaren naar Amerika, vooral protestantse gezinnen.

Totdat de Amerikaanse overheid eisen ging stellen, zo rond 1870. Niet iedereen was meer welkom. De emigratie zakte in elkaar. Ook vanuit Nijverdal vertrokken nog wel mensen naar Enschede en naar Duitsland, maar Amerika was uit de gratie.

En toch, aan het begin van de 20ste eeuw was er ineens een uittocht naar Canada vanuit het gestaag groeiende dorpje aan de Regge.

In het voorjaar van 1910 vertrokken maar liefst een honderd mensen met gezinnen of alleen, uit Nijverdal en directe omgeving. 76 vaak jonge mensen vertrokken alleen.

Allemaal gingen ze naar dezelfde bestemming: Alberta, Canada. Het waren grotendeels jongelui en ze werkten allemaal in de textielfabriek in Nijverdal. Ze waren ook allemaal van protestantse huize.

Ze vestigden zich in de buurt van Lethbridge, Albertha en stichtten daar de plaats Nieuw Nijverdal. Later werd die naam omgedoopt tot Monarch.

Velen gaven aan dat ze naar Noord Amerika gingen, zo blijkt uit het bevolkingsregister van de gemeente Hellendoorn, bedoeld werden de Verenigde Staten, maar bijna allemaal kwamen de emigranten terecht in 'Nieuw Nijverdal'.

Het waren zelfs zoveel wevers en spinners, dat Godfried Salomonson, de zoon van Hein Salomonson, de fabrikant van de Koninklijke Stoomweverij een brief richtte aan de vakbond Unitas. Hij moet echt een beetje zorgen hebben gehad want van de vakbond moest hij niets hebben. Hij richtte een verzoek aan de bond zich in te zetten om de jongelui in Nijverdal te houden. Want hier hebben ze een goede toekomst, zo schreef hij.

Veel heeft het niet geholpen, de vakbond kon ook weinig uitrichten. De meeste jongelui waren geen lid van de vakbond.

Die emigratie naar Canada was begonnen in 1904 toen een paar Nijverdalse gezinnen vertrokken, de families Ter Telgte, Postman en Aldus, de laatste was schoolmeester in Nijverdal.

Ze gingen echt pionieren, anders kun je het niet noemen. Alberta was een woeste provincie waar nog niet veel was ontgonnen.

In de volstrekte wildernis begonnen de gezinnen een nieuw leven, vraag niet onder welke omstandigheden. Huizen, half in de grond uitgegraven; de bewoners leefden op kale zandgrond in houten hutten en dat bij winterse temperaturen die de oud-Nijverdallers niet kenden.

En toch, ze hebben het daar gered. Op een enkele na. De verhalen van meester Aldus, gepubliceerd in Twents Volksblad, de plaatselijke krant, inspireerden de jongelui tot het nemen van de grote stap. Avontuur te over leek het, misschien was het ook 'elkaar het hoofd op hol brengen', zoals we dat zo plastisch kunnen uitdrukken.

Ze vestigden zich in totaal met meer dan honderd mannen, vrouwen en kinderen meegerekend, in het volstrekt onbekende Canada.

Na 1912 zakte de emigratie in, hoewel nog steeds mensen de overstap waagden. De spanningen in het oude Europa namen toe, een grote oorlog kwam eraan.

Maar vooral: er kwam een pionier terug naar Nijverdal, die het niet had gered in het verre Canada.

Toen begrepen de achterblijvers dat het leven in

Nijverdal misschien niet al te rooskleurig was, maar in het verre Canada vlogen de gebraden duiven ook niet in je mond. En dat de problemen, die ze in Nijverdal kenden, in Canada ook aanwezig waren, vooral kerkelijk gezien. Ook daar bleken scheuringen en ruzies in de kerken voor te komen.

Na de tweede wereldoorlog nam de emigratie vanuit Nederland sterk toe, ook vanuit Nijverdal. Nijverdallers vertrokken richting Australië maar ook Canada, ook naar Albertha.

Daar vinden we nog altijd de bekende Nijverdalse namen als Titsing, Schiebout, Aldus, Harink...

Bron:

bevolkingsregister Hellendoorn

Archief Vakbond CNV (Unitas)

A.Ponsteen: Van Noetssele tot Nijverdal

(uit:lidmatenboek Monarch) ca. 1914

“Een blesseden hond”.

door: Frans Scholten, Hengelo.

20 okt. 1752. Warsinckte Brecklenkamp door procureur Dröghorn (die ook rentmeester was van het Huis Ootmarsum) geciteerd (voor het gerecht gedaagd) tot leverantie van een verkogten swart blesseden hond, tegen betalinge van den koopenning ad ses gl., dog schoon angeeist, niet gecompareert (verschenen), wordt contumax verklaart (officieel afwezig verklaard en niet meer toegelaten tot de gerechtelijke procedure) en tot leverantie van den hond tegens betalinge van den koopenning gecondemneert (veroordeeld).

Een "blesseden" hond had natuurlijk een witte bles voor de kop. Contumax worden verklaard wegens het niet opdagen bij de rechtszitting hield meestal ook in, dat de eis van de tegenpartij werd ingewilligd, zoals ook hier. Men ging er vanuit, dat verstek laten gaan inhield, dat men schuld bekende. De gedaagde moest de hond dus alsnog leveren voor 6 gulden.

Bronnen:

Protocolen van het Landgericht Ootmarsum, Historisch Centrum Overijssel, Zwolle, toegang 71.1.

Bidprentje uit verzameling

JEZUS MARIA JOSEPH GREGORIUS

Ter vrome nagedachtenis aan

MIA VAN LOSSER

LID VAN DE MARIA CONGREGATIE

De dierbare ontslapene werd geboren te Brunssum den 4 Januari 1928 en gesterkt door de H.H. Sacramenten der stervenden gaf zij 3 Juli 1942 in het St. Joseph-Ziekenhuis te Heerlen rustig en kalm hare jonge reine ziel den Schepper weder.

In de lente mijns levens nog jeugdig en jong in jaren hebt Gij mij opgeroepen o Heer, maar Uw H. Wil geschiede.

In 't midden van de nacht weerklonk eene roepstem. „Ziet de Bruidegom komt gaat Hem tegemoet,” en die gereed waren zijn met Hem ter bruiloft gegaan.

O hoe schoon is toch een kuisch geslacht hoe stralend schoon in het oog van God.

Geliefde Ouders weent niet over mij, ik leef thans in den schoonen hemel met het koor der Maagden bij Hem dien ik uit geheel mijn hart bemind heb. En als ik nog een gunst mag verzoeken, zegen dan den Heer met mij wijl Hij niet met mij wacht tot den avond om een jonge bloem te plukken die ondanks al Uwe zorgen van Hem verwijderd slechts verwelken en verdorren kan. (H. Rosa van Viterbo)

Liefste Vader en teedere Moeder en gij mijn lieve zusjes hebt innigen dank voor Uwe groote liefde en zusterlijke hartelijkheid. — Bidt steeds voor mij, ik zal veel bidden voor U in den schoonen hemel.

Zoet Hart van Maria, wees mijn heil.

Druk. Pijls, Brunssum

EEN ENGELTJE VOOR ONS
EEN ENGELTJE DAARBOVEN

S.L.V. 41.

Woningnood in Denekamp

door: Marieken Scholten-Sijes

Momenteel wordt van alle kanten geroepen dat het aankopen (of huren) van een huis voor starters op de woningmarkt vrijwel onmogelijk is. Zoals zo vaak; er is niets nieuws onder de zon.

Rond 1900 trokken veel arbeiders naar de steden om in de nieuw gestichte fabrieken te gaan werken. Niet alleen waren daarvoor te weinig woningen beschikbaar. Ook waren de gezinnen vaak erg groot. Een gezin van meer dan tien kinderen was heel gewoon. Deze arbeiders kwamen in krotten terecht. Weinig woonruimte voor veel geld in verhouding tot het verdiende loon.

Fabrikanten bouwden daarom voor hun arbeiders woningen. Denk aan de Spanjaardswijk in Borne, het Lanskamp in Hengelo en ook het Pathmos in Enschede.

Tijdens WO II werden veel huizen vernield en kwam de woningbouw stil te liggen. In 1947 werd door de overheid de **woonruimtetwet** ingesteld. Deze is bedoeld om de beschikbare woonruimte doelmatig te verdelen en daardoor de woningnood aan te pakken. Gemeentebesturen waren door de 'woonruimtetwet' verplicht 'onbenutte' woonruimte te vorderen om gezinnen te huisvesten.

Mijn schoonouders trouwden in 1945 en woonden tot 1952 in bij (kinderloze) familie van mijn schoonvader. Ondertussen werden er twee kinderen geboren. Mijn schoonmoeder was zielsgelukkig toen ze eindelijk een huurwoning toegewezen kregen. Met drie slaapkamers en een douche!

Huize Keizer

Wat de gevolgen van deze woningnood waren, blijkt uit correspondentie die ik in het documentatie-archief van de Oudheidkamer Twente tegenkwam.

De Oudheidkamer werd vaker, als een monumentale boerderij, molen, burgerhuis, etc. dreigde afgebroken te worden, om hulp geroepen. De leden van het bestuur hadden zo hun connecties in Den Haag en elders. Zo ook in dit geval.

We schrijven oktober 1947. Aan de woningnood, ontstaan door de wereldoorlog, is nog niets gedaan. Inwoning is schering en inslag. Willem Hendrik Dingeldein wordt door Anna, een van de zusters Keizer, benaderd. De gemeente Denekamp heeft het voornemen om een gedeelte van hun huis te vorderen als woonruimte. Daarbij zou de antieke winkel moeten

verdwijnen. De gemeente-architect heeft het plan al klaar. De winkel zou door een muur in de lengte worden gedeeld en dan als woonvertrek of slaapkamer ingericht worden. Mochten de zusters de verbouwing blijven weigeren, dan zal de burgemeester zeggen: *"Sta dan maar enige vertrekken van je huis af."* Dat zullen ze nooit toestaan. Er is al om uitstel van de zaak gevraagd, waar de gemeente niets van wil weten. Ze wil nu al voorbereidende werkzaamheden verrichten.

Het bestuur van de Oudheidkamer schrijft driftig heen en weer. Behalve Dingeldein, blijkt niemand thuis te zijn. Hij neemt daarom het voortouw. Enige dagen na het alarm van 'juffrouw Anna' gaat er een brief naar de Algemeen Secretaris (Visser) van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg. Dingeldein beschrijft eerst de bijzonderheden van de woning.

"Dit huis, omstreeks een eeuw geleden uit ruime beurs gebouwd, en bestemd tot woon- en winkelhuis, is vooral merkwaardig door zyne grooten antieken winkel. Ofschoon er door de dames sinds jaren nagenoeg geen zaken meer worden gedreven, hebben ze uit pietereit voor het verleden dezen winkel nog altijd intact gelaten en met zorg onderhouden. [...] hij kan nog bogen op zijn oude toonbank met toebehoren en winkelopstand. Een dergelijke winkelruimte vindt men in Twente elders niet."

Dingeldein verzoekt Visser *"om deze zaak onverwijld de aandacht te geven die het verdient."*

Daarnaast heeft Dingeldein voor de gezusters Keizer een brief aan de burgemeester opgesteld, waarin ze hun bezwaren ontwikkelen en om uitstel vragen. Met dat laatste gaat de burgemeester niet akkoord. Hij legt nog eens veel dwang op aan de zusters om te capituleren. *"U zult goed doen er rekening mede te houden, dat eventuele verbouwing wellicht binnen enige weken reeds zal moeten plaats hebben."* Dingeldein ziet het somber in. Een paar dagen later gloort er weer hoop. Er is antwoord van de heer Visser. Hij geeft aan dat de zaak de aandacht heeft van de commissie en dat er reeds maatregelen zijn genomen om het huis te behouden.

Nu gaat het gemeentebestuur door de knie. In december stuurt het een brief naar de Rijkscommissie voor Monumentenzorg. Er is een opening gevonden om de winkel niet tot woonruimte te verbouwen. De winkel zou als museum voor publiek opengesteld kunnen

worden *“voor de talrijke vreemdelingen, die zomers naar Denekamp komen en waarvan zeer velen gelukkig ook een open oog hebben voor de schoonheid van oude bouwwerken. [...] Wij ontveinzen niet, dat aan het ophangen van vooroorlogse hammen niet meer zal behoeven te worden gedacht, doch vleien de hoop [...] dat door het ophangen van zgn. imitatiehammen, de vroegere aantrekkelijkheid zo goed mogelijk weer te geven.”* In de rokerij naast de winkel werden hammen en worsten gerookt.

Aan Dingeldein nu de taak om de zusters voor dit idee warm te maken. Inderdaad, de zusters gingen om, ook al hadden ze er in eerste instantie weinig oren naar. Het pand bleef in zijn oude staat bewaard.

Tot begin 1970 heeft de laatste van de zusters Keizer het pand bewoond. Het werd daarna aangekocht door de gemeente Denekamp en is sinds 1976 in gebruik als museum *“Huize Keizer”*, Kerkplein 2, Denekamp.

Bronnen:

Documentatie archief Oudheidkamer Twente, Doc 0141.21

Website Museum *“Huize Keizer”*: <https://huizekeizer.nl/museum/>
Bezocht 27-7-2021.

Marieken: verzamelstukken van Delden's Historie, Zwolle/Delden 1

"Een questieuse saak".

door: Frans Scholten, Hengelo.

19 november 1756. Vier procureurs en advocaten laten voor het Landgericht Ootmarsum de roerende goederen, het vee en het gewas op het land panden van een aantal boeren in Klein Agelo. Het ging hen om 82 gulden en 10,5 stuivers en andere bedragen, alle "verdiend salaris en verschot in de questieuse saak van 't hoorngeld (belasting op koeien) contra de burgemeesteren van Ootmarsum". Voor 82 gulden konden toen 2 tot 3 paarden gekocht worden.

De boeren waren: Henric Brunger, Lambert Stevelinck, Herman Keupinck, Meinard Broekhuijs, Jan Duijsman, Egbert Wiegink, Gerrit Raatger, Gerrit Vinken, Henric Maathuijs, Herman Kamphuijs en Herman Jan Heuver (Hanhof of Honhof). Ook werd vermeld, dat Herman Keupinck de "tegenwoordige boerrigter" was. Een

boerrichter (iemand anders dan de markerichter of holtrichter) werd meestal voor één of enkele jaren gekozen.

Op 3 december 1756 wordt "opbadinge" (opbod) gedaan aan de gepande goederen. Daarna zijn er geen vermeldingen meer van deze zaak.

Overigens is "Höaver" de in het Twentse dialect algemeen gebruikte naam voor de boer op een "Hof", een belangrijke centrale boerderij. Zo werd ook Scholte in 't Hoff in Stokkum "Höaver" genoemd [2].

Bronnen:

-Protocollen van het Landgericht Ootmarsum, Historisch Centrum Overijssel, Zwolle, toegang 71.1.

Het Twentse schuttersoproer.

door: Hennie Scholten

Een aantal jaren geleden stond er in de krant dat Geert Wilders ideeën heeft over een unie tussen de Vlaamse Belgen en de Nederlanders.

Ondanks de moeizame samenwerking tussen de Walen en de Vlamingen, lieten de Vlamingen, op de burgemeester van Antwerpen na, toch duidelijk merken niet gecharmeerd te zijn van dat idee.

Daar moeten wij als Nederlanders niet vreemd van opkijken.

Het is nog geen tweehonderd jaar geleden dat de scheiding tussen de zuidelijke Nederlanden en Noordelijke een feit werd.

Wie weet het niet: de tiendaagse veldtocht onder leiding van de latere koning Willem II. Van Speijk die in de lucht vloog met zijn schip in de haven van Antwerpen.

Die tiendaagse veldtocht kennen we nog allemaal. We weten ook hoe het is begonnen: na Napoleon werden de grenzen in Europa opnieuw bepaald en de katholieke Zuidelijke Nederlanden werden bij de protestantse Noordelijke Nederlanden gevoegd, tot grote tevredenheid van koning Willem I.

De aanstaande Belgen waren er niet blij mee. Ze kregen ineens een torenhoge staatsschuld op hun dak en ze kregen er weinig voor terug. Mooie banen waren voor hen niet weggelegd, daar moest je protestant voor zijn en dat waren de zuidelijke Nederlanders niet. De Franse taal bleek een heet hangijzer en de bemoeienis van een protestantse koning met hun katholieke aangelegenheden schoot de 'Brabanders' in het verkeerde keelgat.

Enfin, we kennen het: in 1830 kwamen de Vlamingen en de Walen in opstand en scheidden zich af.

Willem I accepteerde die afscheiding niet en rustte een leger uit om de orde te herstellen.

Dat leger stelde niet zoveel voor. Er was een dienstplicht ingesteld onder Napoleon en Willem I had die dienstplicht aangehouden. De meeste opgeroepen jongelui werden weer naar huis gestuurd, uitgeloot, broederdienst, of economische omstandigheden, die maakten dat de ouders hun zoons niet konden missen. Een goed uitgerust leger was er evenmin: geen geld in de staatskas.

Willem I besloot daarom dat de schutters ook mee moesten naar het zuiden.

De schutters waren de voorlopers van onze heden-

daagse politie. Ze bewaakten de steden en de dorpen, vooral 's nachts. Er liep nogal wat gespuis langs 's Heren wegen in die jaren.

De meeste schutters gingen enthousiast op pad, richting de zuidelijke Nederlanden, maar veel gevochten hebben ze niet. De meeste van hen kwamen niet eens op het grondgebied van het latere België.

In Twente was niet iedere schutter genegen tot de strijd ver van huis, vooral zij niet, die in het katholieke gedeelte van de regio woonden. Daar hadden ze het nodige tegen de overheid van Nederland.

Het was er al een aantal jaren rumoerig, zouden we kunnen zeggen. Twente was eeuwenlang een vergeeten gebied geweest, economisch ver achtergebleven. In 1830 was de textiel grotendeels nog huisvlijt op kleine boerderijen.

Twente was overwegend katholiek en het was in 1830 nog maar ruim dertig jaar geleden dat de katholieke godsdienst weer in alle vrijheid was hersteld. Bijna 200 jaar lang was ze min of meer verboden geweest.

Er was veel onrust en frustratie in het Twentse land, zeker in die jaren twintig van de 19e eeuw. Elke inmening werd gezien als een protestantse bemoeienis.

In Ootmarsum werd een gedeelte van de kerktoeren afgebroken in opdracht van de protestantse burgemeester en de katholieken zagen dat als een aanslag op hun geloofsvrijheid.

In Denekamp werden de plaatsen toegedeeld in de katholieke kerk en protestantse belastingcommiezen meenden zich daarmee te moeten bemoeien vanwege de kerkbelasting, ingesteld door een protestantse overheid. Volgens de gelovigen hadden ze geen respect voor de katholieke eredienst.

De commiezen werden als te ijverig ervaren als ze de belasting inden. Ze gingen daarbij ook redelijk rigoureuus en zonder aanzien des persoons te werken en dat viel niet goed bij de overwegend katholieke bevolking. Een van die commiezen werd zelfs afgetuigd door een aantal woedende inwoners van Haaksbergen.

Kortom, er was veel hartzeer in het Twentse land.

En nu moesten de schutters uit Ootmarsum, Oldenzaal en omstreken naar hun geloofsgenoten in het zuiden om hen te onderwerpen aan een protestantse vorst? Daar voelden ze niets voor.

De manier waarop de schutters werden opgeroepen viel ook verkeerd: ze moesten op stel en sprong vertrekken, richting de zuidelijke Nederlanden met als motivatie: diegene, die wil, kan ook meteen weg.

En wie moesten er weg? Niet de zoons van de rijke boeren, maar de arme drommels, die geen geld hadden om zich vrij te kopen van die dienstplicht. Frustraties genoeg om de gemoederen hoog te laten oplopen.

R.K. Kerk
Ootmarsum

uit: mijn stad, mijn dorp

Het werd zelfs broeierig in Twente en een aantal burgemeesters schreef opgewonden brieven naar het kabinet van de gouverneur, zoals de commissaris van de koning toen nog heette.

De vlam sloeg in de pan toen geruchten de ronde gingen doen dat de schutters zonder meer van hun bed zouden worden gelicht om weggevoerd te worden naar de 'zuidelijke slagvelden'.

Hele groepen schutters weigerden te vertrekken.

De overheid van Nederland pakte het meteen strak aan: ze stuurde er een legereenheid op af. In Markelo vloog nog een wagen vol kruit in de lucht en men weed dat aan sabotage, hoewel het nooit bewezen is.

De dienstweigerende schutters groepeerden zich in Oldenzaal onder leiding van een zekere Albertus Heupink, een horlogemaker uit Ootmarsum, die woonde in Oldenzaal.

Muiters en struikrovers beheersten de stad, beweerde de burgemeester van Oldenzaal.

De burgers van Oldenzaal hielden zich afzijdig, al sympathiseerden velen met de opstandige schutters.

Er was veel geschiet in de lucht met eigen geweren en bijeenkomsten met opgewonden redevoeringen.

Het duurde niet eens lang, zeker niet toen het leger naderbij kwam.

Een aantal schutters koos eieren voor zijn geld en vertrok in januari 1831 alsnog. De burgemeester beweerde dat alle schutters inmiddels waren vertrokken, maar dat was niet helemaal waar.

Meer dan 300 schutters bleven weigeren te vertrekken en hadden daar geen geldige reden voor opgegeven. Ze werden dus gezocht wegens desertie. Bijna allemaal zochten ze hun toevlucht over de grens in Bentheim.

Het duurde nog tot ver in 1831 voor het weer rustig was in Twente. Albertus Heupink werd gezocht door de Nederlandse overheid als de leider van de opstand. Hij werd ervan beschuldigd dat hij de Belgische revolutie ook in Nederland op gang wilde brengen.

Het gerechtshof in Almelo veroordeelde hem ter dood, bij verstek, want Heupink was naar het veilige Bentheim vertrokken.

De Nederlandse overheid probeerde nog wel hem te achterhalen. Men vroeg om opsporing van de 'bandiet', maar de Duitsers maakten zich niet druk om de gezochte Heupink. Pas maanden later kwam er een nietszeggend briefje terug met de mededeling dat de verblijfplaats van de horlogemaker niet bekend was in Duitsland.

In Twente schijnt de rust volkomen hersteld: het schietgeweer en buskruid is in de oproerige gemeenten opgezameld en onder bewaring van de plaatselijke besturen gesteld; terwijl ten aanzien van de schuldigen, zegt men, niets verzuimd wordt, om dezelve op te sporen en te regt te stellen, zoodat wij ons met grond mogen vleijen, dat de rampen van een burger-oorlog, GOD lof! zich niet tot onze gewesten zal uitstrekken.

De troepen, welke van hier naar Oldenzaal waren vertrokken, zijn heden voormiddag weder terug gekomen.

Het leek allemaal ogenschijnlijk rustig, maar overal werden meldingen gemaakt dat gedeserteerde schutters waren gezien. Het regende anonieme brieven met verdachtmakingen.

Soms bleek zo'n melding waar te zijn. In Enschede werd nog een schutter opgepakt, die dacht dat de kust inmiddels wel weer veilig was. Dat bleek niet zo te zijn. Toen de afscheiding van België allang een feit was geworden mochten de schutters nog steeds niet terug keren uit Bentheim en dat zette kwaad bloed in latere jaren. De burgemeesters van verschillende plaatsen in Twente waren bang voor nieuwe onlusten.

Pas in 1840 was koning Willem I zo verstandig dat hij een generaal pardon afkondigde voor iedereen, die 'in ballingschap' was gegaan naar aanleiding van de op-

roerigheden van december 1830 in Oldenzaal.

Het vonnis van Albertus Heupink werd omgezet in levenslange gevangenisstraf en later helemaal vernietigd. Ook hij kon terugkeren naar huis zonder angst voor de lange arm van de overheid.

Dat besluit bracht de rust pas werkelijk terug, maar de 'struikrover' Heupink bleef veiligheidshalve toch weg uit Oldenzaal.

Hij overleed in Bentheim.

Bron:

HCO Zwolle, Rechtbank eersten aanleg, Almelo, Zwolle 1831,

Archief prefect der provincie 1830.

Afbeelding: Drentsche courant 1831.

Struikelblokken

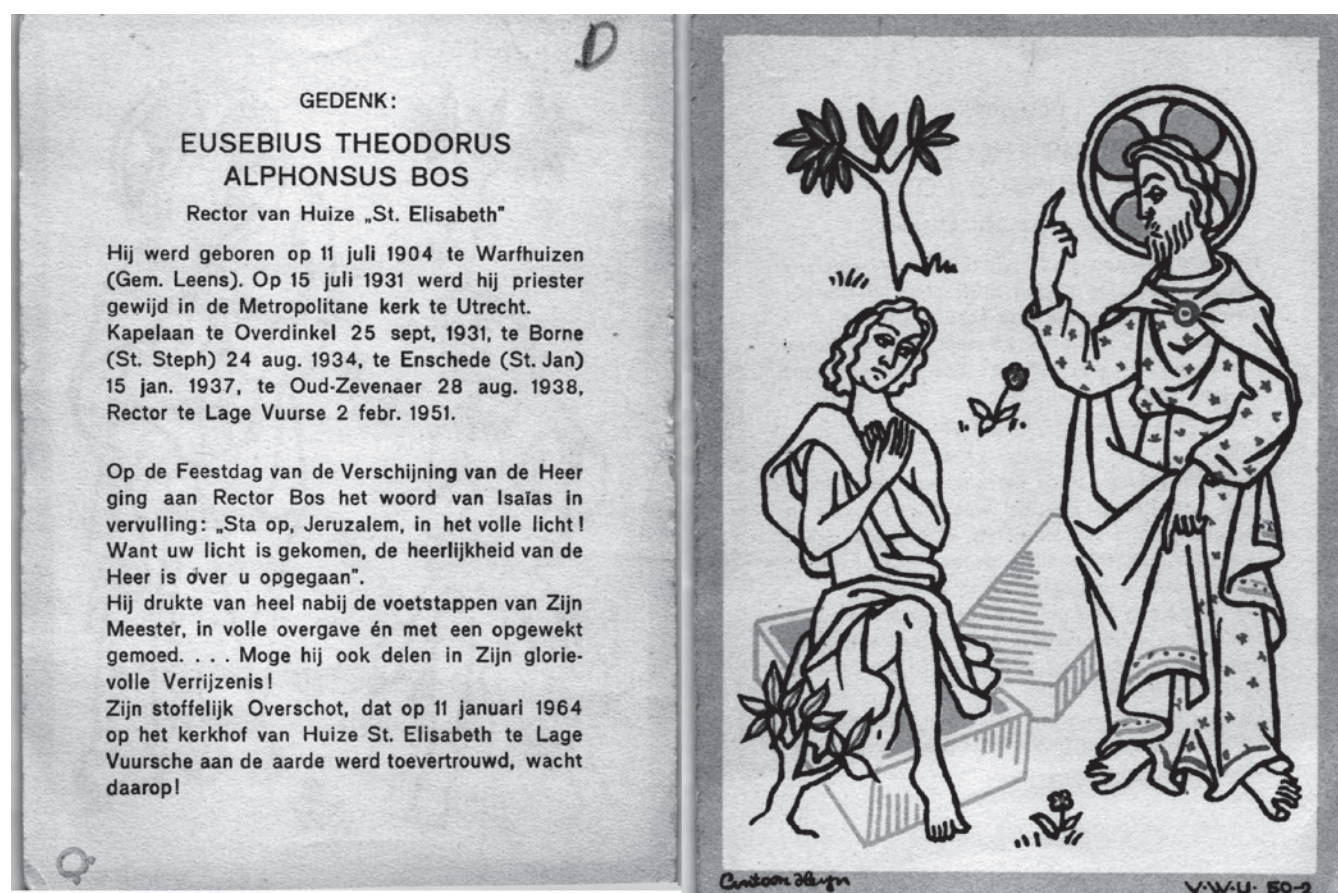
Wie kan Tom Boswerger helpen met deze vraag?

Gerrit Jan (Gerardus Joannes-Johannes), overleden Geesteren 11-07-1881, 86 jaar, trouwt ca 1832

Hendrika Droste, *28-11-1799 Mander, + 06-07-1869 Geesteren.

Gevraagd: geb.datum bruidegom, hun huwelijk en ouders.

Ton Boswerger, 074-3490969, e-mail tonboswerger@kpnmail.nl

Colofon

*Nederlandse Genealogische Vereniging.
Opgericht 1946.*

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.
Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik
Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Werkgroep Nationaal-Twente

(Opvolger van de afdeling Twente, opgericht 1984.)

Het gebied omvat de volgende gemeenten:
Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede,
Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo,
Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-
Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen,
Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente
Bathmen.

Afdelingswebsite:

In de toekomst; www.ngv.nl/wwwTWE
Nu in te zien via: <https://sijses.nl/TwenGen/>

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Arie van Herk
E-Mail: voorzitter-nat@ngv.nl

Leden van de activiteitencommissie Nationaal Twente

Vacatures
Lid en secretaris
Coördinator Twente Genealogisch

Lid en penningmeester/contactpersoon naar NGV

Ben Lenferink
E-mail: b.lenferink@lentifa.nl

Lid en Genealogisch correspondent

Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Lid en eindredacteur Twente Genealogisch (TG)

Mevrouw Hennie Scholten
Telefoon 0548-615164
E-mail: hennie.scholten@home.nl

Lid en cursussen

Hans Souverijn
Telefoon 074-2771271
E-mail: hans.souverijn@ziggo.nl

Lid en coördinator lezingen

Henk Huiskes
E-mail: gen.hbhuiskes@caiway.net

Indexering Twente genealogisch

Ton Boswerger,
Telefoon 074-3490969
Email: tonboswerger@kpnmail.nl

Verzending Twente Genealogisch (TG)

Corrie van der Beek
E-mail: cjbeek1@gmail.com

Webmaster

Marieken Scholten-Sijsjes
E-mail: webredacteur-twe@ngv.nl

Kopij Twente Genealogisch

De redactie behoudt zich het recht voor om
bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te
weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/
na overleg met de auteur.

Twente Genealogisch verschijnen

Bij voldoende kopij verschijnt TG vier keer per jaar
rond het einde van elk kwartaal.

Bezorging Twente Genealogisch

Voor de bezorging van Twente Genealogisch kunt u
contact opnemen met mevrouw Corrie van der Beek.
Twente Genealogisch wordt gratis toegezonden aan
de leden van Nationaal Twente en aan leden van
andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap
zijn aangegaan.

Abonnement

Wilt u een abonnement op dit blad, dan zijn de
kosten € 12,50. U kunt zich aanmelden bij de heer
B. Lenferink

Publicatie

Het in dit blad gepubliceerde mag slechts worden
overgenomen met schriftelijke toestemming van de
redactie, de schrijver en vermelding van de bron:
Twente Genealogisch ISSN-138-0787

Wijzigingen

Adreswijzigingen, wijziging e-mailadres, opgave
nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het
e-mailadres: ledenadministratie@ngv.nl of per post
naar NGV- ledenadministratie, Postbus 50, 3989 CB
Bunnik.

Mariakapel op de Zendersche Esch

Auteur Marieken Scholten-Sijses

De foto op de omslag van TG-2021-1 en TG-2021-2 is al meerdere jaren geleden gemaakt. Daarna heeft baldadige jeugd menig object vernield, die allen vervangen zijn. Om herhaling van de vernielzucht te voorkomen, is een hekwerk gplaats dat tijdens de nachtelijke uren op slot gaat.

De foto die nu op de achterkant staat, is onlangs gemaakt. Ze geeft de huidige situatie weer.

Tijdens onze wandel- en fietstochten, komen we regelmatig Mariakapellen tegen. Klein, groot, sober of uitbundig. Er zijn ook mini Mariakapellen. Eentje zit hoog in een holle boom aan de Meijerinksveldkampweg (52°17'10.0"N 6°42'58.9"E), ten noorden van de Noordmolen bij Delden, richting Dubbelink Havezate. Waar je overigens heerlijk kunt logeren.

Een andere kwamen we onlangs in de buurt van Hertme tegen. Onderin een holle boom stond een steentje met de afbeelding van Maria. Dit is langs een onbenoemd wandelpad, in de buurt van de Melktap Weleveld. (52°19'28.8"N 6°44'59.4"E). Gaat u maar eens op stap om ze te vinden.

Port Betaald
Port Payé
Pays-Bas

Retouradres:
Holthuijzenbrink 29
7544 ML Enschede

*Mariakapel op de Zendersche Esch
Uitleg foto zie binnenzijde omslag.*

www.drukkerijveltman.nl

drukkerij veltmann bv
UW PARTNER IN DRUKWERK

Sinds 1981 produceren wij een breed pakket drukwerk, van ansichtkaart, affiche, huisstijl tot een fullcolour brochure.

Het vervaardigen van kunstkaarten, artiestenkaarten, ansichtkaarten, uitnodigingen, brochures en posters is onze specialiteit. Van ontwerp tot eindproduct, alles wordt door ons verzorgd. Zowel in kleine als grote oplagen.

Wij drukken met persoonlijke aandacht voor uw drukwerk en geven u advies voor het beste eindresultaat!

 FSC
www.fsc.org
PEFC-COC-2955

 ISO 9001
BUREAU VERITAS
Certification
01-14-00007

 @drukveltmann

 www.facebook.com/drukkerijveltmann

Kwartaalblad van de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Twente, 37e jaargang 2021 nr. 4

Inhoudsopgave

Voorwoord	p. 62
Katterig	p. 62
Van kalenders en jaarstijlen	p. 63
De Patriottische jaren 1780 tot 1795.	p. 66
Een verzwegen protest	p. 67
Boeren uit Gammelke aangeklaagd.	p. 69
OPA TOCH...	p. 69
Brief uit 1795	p. 71
Struikelblokken	p. 72
Ierse tweeling	p. 73
Kwartierstaten in Twente Genealogisch	p. 73
Landverkoop door boeren in Mander.	p. 74
Agenda	p. 74
Tijdelijke sites NGV afdelingen	p. 75
Oproep	p. 75
Colofon	p. 76

Voorwoord

Door Hennie Scholten

Alweer het laatste nummer van 2021. De tijd vliegt voorbij, moeten we constateren, ondanks alle coronaperikelen.

Op dit moment, begin december, duikt er weer een nieuwe variant op, de omicron en wat die gaat brengen? Afwachten weer.

We hebben toch een aardig tijdschrift samengesteld met dank aan alle schrijvers.

Wat plezierig dat er meerdere antwoorden binnen gekomen zijn op de vragen onder Struikelblokken. We hebben ze opgenomen, ook voor andere belangstellenden.

Dat het patriotisme leefde op het eind van de 18e eeuw in Overijssel en Twente mag ook vermeld worden.

Er zijn veel plaatsen geweest, in Twente die een protest hebben laten horen.

De meeste stukken zijn bewaard gebleven. We willen ze graag opnemen, het was te veel voor dit nummer, maar in de volgende TG komt nog een plaats aan de beurt, met toestemming van Gerrit Welberg.

Het is toch leuk, al die namen van vroeger te zien onder de protestbrieven. Wie weet staan er voorvaderen tussen al die 'opstandige' ondertekenaars.

Toch een ontdekking, niet waar?

En wat te denken over kalenders. Nooit beseft dat er zoveel interessants over te vertellen was.

Ook de andere artikelen zijn meer dan lezenswaard, al zijn ze wat korter. Veel leesplezier en vooral goede feestdagen en een goed 2022 met hopelijk een terugkeer naar 'normaal'.

Katterig

Door Marieken Scholten-Sijses

Onlangs had ik Jan Oude Munnink op bezoek. Hij vertelde dat hij niet meer contactpersoon voor de afdeling Twente van de NGV wil zijn.

De reden is het stukje in TG 2021-1 "Hoe nu verder", geschreven door Hennie Scholten, als voorwoord in TG. De tekst is gepubliceerd met instemming van de overige werkgroepleden. Het gaat om de volgende tekst.

"Helaas heeft Jan Oude Munnink besloten zijn medewerking aan de werkgroep Nationaal Twente op te geven. Teleurgesteld in het hoofdbestuur van de NGV en ook het feit dat uitbreiding van de werkgroep, ook na meerdere oproepen in TG, moeizaam zo niet onmogelijk is gebleken, heeft hij de pijp aan Maarten gegeven.

De activiteitengroep blijft achter met een katterig gevoel. De situatie was al zwaar, maar nu Jan heeft gezegd dat hij ermee stopt is alles nog nijpender geworden om de afdeling te laten draaien."

Dit stukje was vooral bedoeld om medewerkers te werven voor het verrichten van activiteiten van de afdeling.

Nu blijkt dat er uit dit stukje door derden is geconcludeerd dat Jan met bonje is vertrokken. Niets is echter minder waar. Jan heeft zich jarenlang ingezet voor de afdeling Twente. Had al geruime tijd aangegeven dat hij, gezien zijn leeftijd, niet langer deel wilde nemen aan het bestuur/de werkgroep. Dit is door de overige leden van de werkgroep volledig geaccepteerd.

Jan had in eerste instantie geen enkel probleem met het stukje. Nadat derden het anders hadden geïnterpreteerd, hield hij er wel een katterig gevoel aan over.

En dat is jammer, want het katterige gevoel betrof uitsluitend de term hoe nu verder en heeft dus niets te maken met de onderlinge verhoudingen, die in alle opzichten goed waren en zijn.

Van kalenders en jaartijlen

door Maurice Roefs

In oude akten is het soms gissen naar de precieze datum. Niet dat er geen datum vermeld wordt, maar het bepalen van het jaartal is niet altijd makkelijk, dat is afhankelijk van de gebruikte jaartijl. De jaartijl is bepalend voor de vraag op welke kalenderdag het nieuwe jaar begint. En dit is niet geheel zonder betekenis. Zo worden contracten vaak opgemaakt voor de duur van een kalenderjaar, en moet rente veelal per jaar bepaald worden. Ook bij datering speelt het begin van het jaar een rol. Zonder de jaartijl te kennen, is het bijvoorbeeld niet mogelijk te bepalen of 1 januari 1500 (juist) vóór of na 31 december 1500 viel. Wij weten niet beter dan dat een jaar begint op 1 januari en eindigt op 31 december. En dat klopt, omdat wereldwijd (bijna alle landen) dat zo met elkaar hebben afgesproken. Deze afspraak is gebaseerd op de zogeheten nieuwjaartijl. Maar dat is dus niet altijd zo geweest.

Van kalenders...

Romeinse kalender

De hedendaagse kalender is gebaseerd op de Romeinse kalender. Die bestaat in eerste instantie 10 maanden en is gebaseerd op de maan. De maan heeft immers een herkenbare en regelmatige cyclus (waxend, afnemend, vol of nieuw) en zorgt daarmee voor regelmaat.

De eerste maand van het jaar is overigens maart (gewijd aan de Romeinse oorlogsgod Mars). Dat er oorspronkelijk 10 maanden zijn, is in de katholieke DTB's overigens nog herkenbaar. De maand september wordt daarbij genoteerd als 7bris (septem = 7), 8bris (octo = 8), 9bris (novem = 9) en 10bris (decem = 10).

De week bestaat uit acht dagen, die geen eigen namen hebben maar aangeduid worden met de letters A tot en met H.

Bij een kalenderhervorming in 713 v.Chr. worden de maanden januari en februari toegevoegd als 11e en 12e maand. Omdat de Romeinen oneven getallen als een teken van geluk zien, hebben de maanden 31 of 29 dagen.

Omdat de maancyclus niet gelijk loopt aan de omloop van de aarde om de zon (en daarmee ook de seizoenen) zijn correcties nodig. Dit gebeurt door het invoegen van een 'dertiende maand'. Daarmee wordt de kalender weer zo goed als mogelijk in overeenstemming gebracht met het zonnejaar.

Datumnotatie

Een datum wordt in de Romeinse tijd aangegeven door het aantal dagen te noemen voor een vast punt: de eerste dag van de maand (de Kalendae); de 5e dag van de maand of de 7e dag in de maanden maart, mei, juli en oktober (de Nonae); de 13e dag van de maand of de 15e dagen van de maanden maart, mei, juli en oktober (de Idus). Vanaf deze vaste punten telt men in een maand de dagen terug, waarbij begin- en einddagen ook meegeteld worden. Zo wordt bijvoorbeeld 13 oktober "ante diem III Id. Oct." (de derde dag bij terugtellen met als eerste dag 15 oktober) en 30 oktober "a.d. III Kal. Nov." (de derde dag terugtellen vanaf de kalendae, d.w.z. de eerste dag, van november). Maar de dag voor een vast punt werd niet "a.d. II" genoemd; zo wordt 31 oktober pridie Kal. Nov. (de dag voor de kalendae (de 1e) van november).

Ook worden er geen concrete jaartallen in Romeinse geschriften genoemd; deze moeten herleid worden aan de hand van de namen van de regerende consuls. Deze werden ieder jaar in tweetallen door de senaat benoemd.

Juliaanse kalender

Zoals hiervoor al is aangegeven, kleven aan het gebruik van had de zogeheten luni-solaire kalender nadelen. Die leiden ertoe dat Julius Caesar in 45 v.Chr. een kalenderhervorming doorvoert.

Besloten wordt, dat een jaar in het vervolg 365,25 dagen telt (op basis van omloop van de aarde om de zon). Verder wordt het besluit genomen dat de maand januari (ooit nog toegevoegd als elfde maand) het startpunt van het jaar wordt. De gedachte hierbij is, dat dit (bij benadering) samenvalt met de start van de winter.

Februari (de 12e maand) wordt hierdoor opgewaardeerd tot 2e maand van het jaar. Wel blijft er sprake van een afwijkend aantal dagen, en blijft februari fungeren als overloop- of schrikkelmaand want een keer in de vier jaar is er een extra (29e) dag nodig.

Om een en ander echt goed in de pas te laten lopen, moet er nog wel een inhaalslag gemaakt worden. Tussen de maanden november en december worden -eenmalig- twee extra maanden ingelast. Omdat het lopende jaar toch al een 'dertiende maand' kent, komt het jaar 46 v.Chr. uit op maar liefst 15 maanden en 445 dagen. Bij de invoering van deze kalender wordt de

maand Quintilis (de vijfde maand) veranderd in Julius (Juli). Weer een tijd later volgt nog een wijziging van de maand Sextilis (zes maand) in Augustus.

De Juliaanse kalender evolueert door een samenloop van Germaanse en Romeinse inbreng. In de loop van enkele eeuwen komt (rond 400 n.Chr.) een weekindeling van zeven dagen tot stand waarbij volgens Grieks-Romeins gebruik dagen zijn vernoemd naar hemellichamen en de Germaanse inbreng tot uiting komt in de namen van enkele van hun goden.

Christelijke jaartelling

Zoals aangegeven, was het niet gebruikelijk om in de Romeinse/Juliaanse kalender met jaartallen te werken. Romeinse historici hadden hier echter wel behoefte aan om de geschiedenis in de juiste chronologische volgorde te kunnen plaatsen. Zo komt een systeem van jaartelling tot stand waarbij de (mythische) stichting van de stad Rome als uitgangspunt is genomen, de zogeheten Anno Urbis Condita (AUC). Teruggerekend in de huidige jaartelling begint de Romeinse jaartelling daarmee in 753 v.Chr.

Het belang van een eenduidige jaartelling wordt ook gezien door de Kerk die steeds meer vaste voet in het Romeinse rijk krijgt. Mogelijk is bij het terugrekenen naar het geboortjaar van Jezus gebruik gemaakt van de AUC.

Een voorstel in het jaar 525 van de hand van Dionysius Exiguus om met name via de door hem ontwikkelde kalender de jaarlijkse Paaszondag te kunnen vaststellen, vindt nog geen weerklank bij de kerkelijke leiding. Anders wordt dat als rond het jaar 600 paus Bonifatius IV het verband tussen de AUC en een eigen tijdrekening ziet. Het duurt echter toch nog een flinke tijd alvorens de christelijke jaartelling tot een echt volwaardig systeem is gegroeid voor het dateren van historische gebeurtenissen. Dit gebeurt uiteindelijk door toedoen van de Angelsaksische monnik Beda die twee handboeken voor tijdrekening opstelt voor gebruik in de Kerk: het *Liber de temporibus* en *De temporum ratione*.

Maar, niet eerder dan ver in de 10e eeuw (AD 967) wordt voor het eerst een pauselijk document volgens de christelijke jaartelling gedateerd. En het duurt nog enkele decennia (ergens tweede helft 11e eeuw) dat de Kerk van Rome de christelijke jaartelling definitief gaat gebruiken.

Gregoriaanse kalender

Bij de invoering van de Juliaanse kalender was de omloop van de aarde om de zon berekend op 365,25. Om

de kalender 'gelijk te laten lopen met de zon', werd één keer per vier jaar een schrikkeljaar ingevoerd.

De werkelijke duur van het tropische (zonne)jaar is 365,2422 dagen. Weliswaar een minimaal verschil maar wel een die op den duur opnieuw tot een kalender-aanpassing zou leiden. Waarschijnlijk wisten de Romeinen bij het nemen van hun besluit dit al wel, maar namen ze dat kennelijk op de koop toe...

In een mensenleven was het verschil dat hierdoor optrad niet of nauwelijks merkbaar, maar over een periode van 1.000 jaar liep de Juliaanse kalenderdatum bijna 8 dagen achter op de zon. In de 16e eeuw was de afwijking opgelopen tot zo'n 10 dagen en werd via een aanpassing van het systeem van schrikkeljaren een oplossing gevonden voor dit probleem.

De Napolitaanse arts en filosoof Aloisius Lilius schreef onder de titel *Compendium novæ rationis restituendi kalendarium* een handboek om te komen tot de noodzakelijke aanpassing van de Juliaanse kalender. Zijn voorstel om het aantal schrikkeljaren aan te passen werd besproken tijdens het Concilie van Trente (1545-1563). Het was de latere paus Gregorius XIII die de kalenderhervorming pas in 1582 met de bul *Inter gravissimas* doorvoerde. Om de kalender zoveel als mogelijk gelijk te laten lopen met de seizoenen, moest -om de lente op 21 maart te laten beginnen- een correctie plaatsvinden waarbij 10 dagen kwamen te vervallen; op donderdag 4 oktober 1582 volgde vrijdag 15 oktober 1582. Wat in de pauselijke bul nagelaten was, was het vaststellen van een standaard voor de jaarstijl. Dit leidde er dus toe dat de begindatum van het jaar per land en regio kon verschillen.

De kracht van de nieuwe kalender is dat de Gregoriaanse datum slechts 0,3 dagen achterloopt op de zon gemeten over een periode van 1000 jaar. Dat wordt bewerkstelligd doordat een jaartal dat deelbaar is door 4 een schrikkeljaar is/blijft, behalve als het jaartal deelbaar is door 100, maar niet door 400. Dat betekent dat bijvoorbeeld 1600, 2000 en 2400 schrikkeljaren zijn, maar 1700, 1800, 1900, 2100, 2200 en 2300 niet. Het gemiddelde Gregoriaanse jaar komt daarmee op 365,2425 dagen.

Hoewel de Gregoriaanse hervorming van de kalender eigenlijk een zegen is gebleken, en tot op de dag van vandaag de wereldstandaard is, ging de invoering ervan niet zonder slag of stoot.

Het bijgelovige volk dacht dat ze eerder dood zouden gaan omdat hen 10 dagen leven ontnomen was; pachters moesten betalen voor tijd waarbij het genot van het landgebruik er niet was geweest etc. Daarenboven was de hervorming doorgevoerd op aanwijzing van de paus. Rooms-katholieke landen gingen vrijwel meteen

over naar de nieuwe kalender. Maar, in grote delen van Europa (zo ook in Nederland) had de Reformatie grote invloed op het maatschappelijk verkeer zodat niet iedereen meteen in de nieuwe -want katholieke- tijdrekening mee ging.

In wat we nu als Nederland kennen, namen grosso modo de zuidelijke gebieden en Holland de nieuwe kalender over in 1582/ 1583; Utrecht, Gelderland en de noordelijke provincies volgden pas in 1700/1701. Gedurende een periode van zo'n 117 jaar kon het dus gebeuren dat de datum in een akte goed bekeken moest worden, was het een Juliaanse of Gregoriaanse datum?

Met dan nog de vraag volgens welke jaarstijl?

...en jaarstijlen

Nieuwjaarsstijl

De nieuwjaarsstijl is reeds bekend in de Romeinse tijd, maar verliest in de loop van de tijd aan belang en wordt vervangen door andere jaarstijlen, maar wordt uiteindelijk toch als 'standaard' ingevoerd.

Zoals al eerder aangegeven, is onze hedendaagse kalender op deze stijl geënt.

Het jaar begint op 1 januari en eindigt op 31 december. Op 31 december 2021, de laatste dag van dit jaar, volgt 1 januari 2022.

De datum heeft een katholieke achtergrond, waarbij 1 januari de laatste dag van het Kerstoctaaf was en de besnijdenis van Jezus herdacht werd. Deze jaarstijl wordt dan ook wel Circumcisionisstijl (Besnijdenisstijl) genoemd of jaardagstijl.

Deze jaarstijl is over een lange periode van zo'n 230 jaar (1522-1752) in de meeste Europese landen ingevoerd. In Holland verordondeerden de Staten van Holland al in 1580 dat in het hele gewest de Nieuwjaarsstijl moest worden ingevoerd.

Kerststijl

In de kerststijl (of incarnatiestijl) begint het jaar, net als de jaartelling, met de geboorte van Jezus op 25 december. Dit leidt er bijvoorbeeld toe dat op 24 december 1099 volgt 25 december 1100.

Het jaar begint daarmee een week vroeger dan in nieuwjaarstijl. Deze stijl werd tot in de 13e eeuw gebruikt in (bijvoorbeeld) Duitstalige gebieden en Engeland.

Ook werd deze telling vaak gebruikt in bisschoppelijke oorkonden en in brieven van geestelijke instellingen.

Boodschapsstijl

In de boodschapsstijl begint het jaar juist bij de verwekking van Jezus, d.w.z. op Maria Boodschap (25 maart), negen maanden voor 25 december. Op 24 maart 1399 volgt 25 maart 1400. Een probleem bij deze jaarstijl is dat wegens de variabele paasdatum niet ieder jaar precies één paasfeest heeft.

Vroege boodschapsstijl (Pisa-stijl):

Aangezien Maria Boodschap voorafgaat aan Kerstmis is het begin van het jaar ten opzichte van Kerst negen maanden vervroegd. In de tijd dat de pausen deze boodschapsstijl gebruikten, werd een enkele keer deze versie gebruikt. Deze versie heet ook wel Pisa-stijl.

Late boodschapsstijl (Florence-stijl):

In deze versie begint het jaar juist drie maanden ná Kerstmis. Deze versie werd van de 10e tot de 13e eeuw door de pausen gebruikt en genoot daardoor een wijde verspreiding. Tegen de tijd van de invoeren van de Gregoriaanse kalender was de boodschapsstijl echter over het algemeen al vervangen door de nieuwjaarsstijl. Deze versie heet ook wel annunciatiestijl.

Paasstijl

In de Paasstijl begint het jaar bij het belangrijkste christelijke feest, Pasen. Het nieuwe jaar begint op Stille Zaterdag (de zaterdag tussen Goede Vrijdag en Eerste Paasdag). Het jaar begint daarmee een paar maanden later dan in nieuwjaarsstijl. Deze stijl kwam voor in Frankrijk van de 11e eeuw tot 1563.

Een probleem bij deze jaarstijl is dat de variabele paasdatum in sommige jaren dezelfde kalenderdag twee maal voorkomt of in andere jaren een bepaalde kalenderdag helemaal niet. Om twijfel te vermijden, werden de datum rond de tijd van Pasen gewoonlijk aangevuld met na Pasen of voor Pasen. Men noemt deze stijl ook wel gallicanusstijl.

Venetiaanse stijl

In de Venetiaanse stijl begint het jaar zoals in de juliaanse kalender op 1 maart. Op 28 februari 1699 volgt 1 maart 1700. Het jaar begint daarmee twee maanden later dan in nieuwjaarstijl. Deze stijl was in gebruik in Rusland tot het in de 13e of 14e eeuw overging op de Byzantijnse stijl. In de republiek Venetië bleef de stijl in officieel gebruik tot het in 1797 werd ingenomen door de Franse keizer Napoleon.

Byzantijnse stijl

In de Byzantijnse stijl begint het jaar op 1 september. Op 31 augustus 6999 volgt 1 september 7000. De Byzantijnse gewoonte was te tellen vanaf de Bijbelse

schepping van de wereld. Het jaar begint daarmee vier maanden eerder dan in nieuwjaarsstijl. Deze stijl was in gebruik in Rusland nadat de Venetiaanse stijl werd opgegeven tot het land overging op de Juliaanse kalender.

Dubbele datering

De overgang van de ene jaarstijl naar de andere is vrij eenvoudig waar het puur datering betreft, al werd voor de duidelijkheid soms geruime tijd een dubbele datum gebruikt.

Maar voor langlopende contracten is de jaarstijl veel moeilijker aan te passen. Hierdoor bleef in bepaalde situaties nog lang na een aanpassing de oude begin-datum in gebruik als normale begindatum voor overeenkomsten. Zo was 1 mei (of 12 mei) tot in de 20e eeuw in gebruik als datum voor het afsluiten van contracten, aangaan van werkverbanden en pachtovereenkomsten en rond die datum werd er veel gehuwd en verhuisd.

Verantwoording

Dit artikel is een samenvatting/bewerking van informatie van diverse internetbronnen als Wikipedia, yory.nl en onzetaal.nl

- Zondag: *dies solis* ('dag van de zon')
- Maandag: *dies lunae* ('dag van de maan')
- Dinsdag: vernoemd naar de Germaanse god *Thing-sus*, de god van de volksvergadering; in het Latijn heette *dies Martis*, vernoemd naar Mars
- Woensdag: genoemd naar *Wodan*, de Germaanse oppergod; of *dies Mercurii*, vernoemd naar *Mercurius*, de Romeinse god van de handel en winst.
- Donderdag: genoemd naar de Germaanse god *Donar* (Thor), de god van de donder die vereenzelvigd werd *Jupiter*, de Romeinse god van het onweer. In het Latijn was donderdag dan ook *dies Iovis* ('de dag van Jupiter')
- Vrijdag: genoemd naar *Freja*, de Germaanse godin van de vruchtbaarheid, liefde en de wellust. Haar Romeinse tegenhanger was *Venus*, naar wie deze dag bij de Romeinen vernoemd was (*dies Veneris*)
- Zaterdag: *dies Saturni*, de dag van *Saturnus*, de Ro

De Patriottische jaren 1780 tot 1795.

Door Hennie Scholten

In de 18e eeuw verdampte de welvaart van de Gouden Eeuw. De veelgeroemde en zelfs beruchte VOC mentaliteit veranderde in een gezapige regentenperiode, die zich kenmerkte door nepotisme en behoud van macht.

Het was een pronkzuchtige eeuw. De stijve zwarte kledij van de degelijke calvinistische koopman uit de 17e eeuw werd vervangen door een zwierige Franse mode, pruiken en met goudbeslag gemaakte kostuums voor de heren; wijde hoepelrokken voor de dames en de wufte aankleding van grote landhuizen. Voor de rijken natuurlijk. De gewone burger merkte niets van de welvaart.

De regering van de stadhouders Willen IV en Willem V kenmerkten zich door slecht bestuur.

De onvrede groeide met de jaren.

Het patriotisme kende in Twente bijzonder veel aanhang, vooral door de haat tegen de zogenaamde drostendiensten. Enkele malen per jaar werd van de boeren verwacht hand- en spandiensten voor de drost te verrichten, uiteraard zonder enige vergoeding.

Die drostendiensten bestonden al sinds in de middeleeuwen, maar ook nog in de 18e eeuw. Vanaf 1776 konden die diensten afgekocht worden, maar daar had men in Twente en Salland amper geld voor. Niet alleen de drostendiensten, maar vooral de onbuigzame houding van de gravin van Almelo, Sophia van Rechteren en de drost van Twente, Van Heiden Hompesch, wekten veel weerstand.

Van Heiden Hompesch was een felle anti-katholiek en hij maakte zich daardoor zo gehaat dat hij in 1787 naar Bentheim moest vluchten.

En dan was er ook nog de kwestie van de kleine steden in Overijssel: zij hadden geen zitting en dus geen recht van meepraten in de Ridderschap en Steden van de provincie. De Oldenzaalse advocaat Jan Willem Racer heeft zich als patriot sterk gemaakt voor de rechten van de kleine steden.

Maar al die frustraties leidden telkens tot conflicten, in Almelo, Enschede, Ootmarsum, Hengelo, kortom, overal in Twente.

Officieel werden de drostendiensten afgeschaft in 1776, maar er bleek niets veranderd te zijn in

Almelo. De boeren protesteerden opnieuw tegen het verrichten van hand- en spandiensten voor Huize Almelo. Afgeschaft of niet, de oude traditie ging gewoon door, zoals overal in Twente.

Vanuit Frankrijk en Engeland kwam de Verlichting op gang en ook in Nederland werd de roep voor verandering hoorbaar in de tweede helft van de 18e eeuw. De veel te ver doorgevoerde privileges van de adel en de tijdgeest maakten dat er een omwenteling voor de deur stond.

In het hele land ontstonden oproeren omdat de armoede onder het gewone volk te nijpend werd. In Twente was het zo erg, zo gingen de geruchten, dat men daar gierst en boomschors at.

De verstarde structuur van de gilden, de schutterij, het leger waren aan felle kritiek onderhevig. De edelman Joan Derk Capellen tot den Pol, (geboren te Tiel en overleden te Zwolle) riep op tot het afschaffen van de eeuwenoude gewoonterechten, en vroeg om hervormingen in het landsbestuur. Dat stuitte uiteraard op veel weerstand van de gevestigde orde.

In 1787 probeerden de Patriotten de macht over te nemen in Nederland. Dat mislukte doordat de koning van Pruisen, zwager van stadhouder Willem V, en Engeland de stadhouder te hulp schoten. Vele duizenden Patriotten vluchtten naar Frankrijk.

De republiek der Verenigde Nederlanden bleef nog zeven jaar overeind met de stadhouder aan het roer.

Joan Derk Capellen tot den Pol

In 1795 probeerden de Patriotten het nogmaals, ditmaal met hulp van Frankrijk. Nu hadden ze meer succes en de stadhouder vluchtte naar Engeland. De Bataafse Republiek was een feit.

Een verzwegen protest

Door G.J. Welberg

Een sterk protest werd door de inwoners van de Twentse plaatsen Almelo, Borne, Enschede, Hengelo, Oldenzaal en Ootmarsum naar het provinciebestuur gestuurd in vnl. 1783 en waarschijnlijk in 1787. Deze brieven zijn een bewijs dat men in die tijd niet alles meer over zich heen liet gaan. De inhoud van de brieven hebben allen eenzelfde teneur. De indianers protesteren tegen de houding van de naar de Haag afgezonden Overijsselse Gedeputeerden en keurden deze ten sterkste af. In de brief door de Oldenzalers opgesteld, laten ze blijken dat een nauwere samenwerking met de Fransen verwacht wordt omdat zij zonder met ons een verdrag hadden toch 'onze gansche republiek in den laatsten oorlog krachtadig voor haren totalen ondergang heeft behoeft'. Men verwacht onderzoek naar 'de oorzaken van het kwaad

bestier des oorlogs' m.n. 'met betrekking tot de door Hooge Overheid gebooden en door haare officieren geweigerde expeditie naar Brest' waar onderzoek naar verlangd wordt terwijl men zich bovendien afvraagt waarom de Hoge Krijgsraad 'nog niet vernietigd is verklaard'. Aan vernieuwing van een verbond met Engeland mocht 'nimmer gedacht worden'. Borne merkte op dat het verzoek van deze provincie om versterking van artillerie werd beantwoord met de opmerking dat ze niet beschikbaar waren 'terwijl zij met den heer capitein generaal een geheel legertje met generaals naar Utrecht afzenden'. Zij stelde voor om majoor van de Hoop die kennelijk een belangrijke rol speelde en andere verantwoordelijke militairen 'buiten soldij te soldij' te stellen.

Bijzonder mag het genoemd worden dat deze

protestbrieven van de Twentse inwoners in de landelijke noch in de lokale geschiedschrijving aandacht hebben gekregen.

Genealogen hebben uiteraard belangstelling voor geschiedenis. Daarom is bovenstaande weer een aardig detail om kennis te nemen van Twentse bewoners uit vroegere tijden. Nog leuker voor genealogen is het feit dat deze brieven vergezeld gaan van vele persoonsnamen uit de plaatsen die het provinciebestuur hun ongenoegen liet blijken. M.u.v. de brief van Hengelo waar geen namen bij gevonden zijn volgen de namen hieronder.

en 17...

Edele Mogende Heren,

Mijne Heren Ridderschap en Steden de Staten van Overijssel.

De ondergetekende burgeren der stad Enschede vinden zich, als ware beminnaars van het vaderland genooddrongen zich tot UEd(ele) Mog(enden) te wenden om Hoogstdezelve zeer eerbiedig te vertonen. Dat zij remonstr(anten) met verontwaardiging hebben vernomen het gehouden gedrag van Uwer Ed(del) Mog(enden) Gedeputeerden ter Generaliteit, in het helpen nemen en arresteren van zodanige resolutien, als met de gemanifesteerde goede en heilzame intentie van U Ed(ele) Mog(enden) geheel en al strijdig waren.

Was ondertekend door:

J.B. Blijdenstein, Jan Stroink, Willem Stroink, Herman Hoedemaker, Pieter van Lochem, Jan Blijdenstein, G. Lazonder, Fredr. Plante, Abraham Paschen, W. Diederich, H. Karel Pennink, Jurriaan Lazonder, Gerrit Ottenhoff, Hk. Steenberg, Gerrit Ziegeler, H. Wagelaar, H. Wesselink, E. Jannink, Herm.s Plante, br. Van Loghem, Jurjen Meijer, Herman Pennink, Joh.s. Berthamink, Gerrit Larink, Hendrik Larink, Hendrik Annink, Anderies Elderink, Bernardus Buirsink, Stoffer Wessels, Jannes Kuite, Willem Bekker, Derk Beekker, Hermannus Zwienepeel, Janne Laarhuijs, Albert Rekers, Jan Kusters, Hendrik Holtkamp, Jan Roelof Robers, Jannes Timmers, Jan Roebbers, H. Pennink T.L. alsmede

op verzoek van Hendrik Nuisink en van Gerrit Dalenoort, Jan Hendrik (K?)ok, Bernadus Stenvors, Jannes Rode, Abraham ten Bouhuis, Willem ten Huntvelt, Herman Mensink, Abraham Stroink, Jan Hendrik Kusters, Egbert Lazonder, Abraham Broen, Gerrit Jongejans, Fredrijk ten Bouwhuijs, Gerrit Schutte, Andries Leeman, Jan Rommelaar, Herman Romp, Rolof Lansink, Andries Nuwenhuis, Jochem Holtkamp, Hendrik Broen, Gerrit Rommelaar, Gerrit Reekers, Jan Gollenbeek, Hendrikus Pennink mede namens Willem Mensink, Hermen Roolvink, Hendrik Bongerts, Winandus Roessewijk, Christtjan Const?, Jan Stenvers, Derk Schouwink, Philip Kretsnes, Gerrit van Keulen, Albert ten Huntveld, Daniel Paschen,

Welk onverantwoordelijk gedrag dan ook ene nadere resolutie van U Ed(el) Mog(ende) dienaangaande heeft te weeg gebracht, zonder dat echter de gemeld te Gedeputeerden ter Generaliteit daardoor zijn terug geroepen geworden.

Hetwelk de remonstr(anten) nogtans onder eerbied, vertrouwen dat U Ed(el) Mog(enden) nu niet langer zullen gelieven uit te stellen, daar de zaak des Vaderlands en der vrijheid langs te critiquer wordt. Waarom de remonstr(anten) gerust zich verlatende op de bekende Vaderlandsliefde van U Ed(ele) Mog(enden), en in verzekerd vertrouwen dat Hoogstdezelve de aangevallen Vrijheid niet zullen nalaten te helpen verdedigen, zeer ootmoedig verzoeken:

Dat U Ed(el) Mog(enden)het gehouden gedrag van bovengen(oemde) gedeputeerden ter Generaliteit op ene eclatante wijze mogen gelieven te desa voueren. Derselver commissie dadelijk in te trekken en hen ter verantwoording op te roepen. En dat U Ed(el) Mog(enden) derselver plaatsen door waardige Volksvrienden uit U Ed(el) Mog(enden) gelieven te remplaceren. Als mede dat U Ed(el) Mog(enden) alle zodanige militairen, 't zij officieren het zij soldaten, ter re-partitie dezer provincie staande, welke de orders van U Ed(ele) Mog(enden) niet mogten willen obedieren, dadelijk buiten soldij gelieven te stellen. 't Wel doende.

Isaak Blijdenstein mede voor Lucas Kwekkeboom-Jan Kuite, W. Paschen junior mede voor Jan Hendrik Lemam en Jan Berend Beumers, Martijn Romp, Willem Roelvink, A. Kusters, Battus Lansenk, Johann Nicolaus om barg?, Jan ter Welberg, Arnoldus Pot, Andries Kusters als mede voor Gerrijt Geerdink en Jan van 't Weemsel, Gerrit Rommelaar, Martien Rommelaar, Jan Wesselink, Lukas ten Huntvelt, Beerend Michorius, Bernadus ten Velthuijs, Jan Beukert als mede voor mijn vader, Willem Beukert, Jan hg. Ten Wage-laar, Jan Zeggelink, Gerrijt Romp, Gerrit Lonienk, Arent Leussink, Jan Kusters, Jan Runnk?, per order Gerrit Berlehem, Lambert Rake, Herman ten Cate alsmede voor Bartus Wissink en Hermen

Vorkers, Jan ter Denge, Pothmar ten Cate, Hendk. Blenken, per order Hendrik ten Huntvelt, Hindrik Kuipers, Hendk. & Andries Blenken, Hendrink Ventrink, dom(inee) Immin, Jochem Nieuwenhuijs, N. Hoedemaker, Derk Plante F.

zoon, per order Jannes Spulmink, hr. Le-deboer, per order Andr. Barent Luining?, Gerrit Hoevink, Willem ten Cate, per order Jan Gerritsen, per order Jan Hendrik Kettelcatte? per order Willem Herink, per order

Engbert Heupers, Hendr. Woltrink, Gerrit Ublink, Lambert Kusters, Jan Rouring? Antonij ten Teij, B. ten Pol, Frederikus Plante, Jan Lazonder, Lambertus Nieuwehuis, Klaas ten Cate.

Boeren uit Gammelke aangeklaagd.

Door: Frans Scholten, Apeldoorn

In de protocollen van het Landgericht Oldenzaal worden begin 1697 diverse boeren uit Gammelke genoemd:

6 feb. 1697. Namens d' weduwe van wijlen Jacob Groothuis in Gamlicke wordt voorgedragen [1], dat Jan Weerninck, Geerdts Encschinck, Hermen Vastert, Jan Kosterinck, Aelbert Lansinck, Derck Hollinck en Joan d' Wilde, alle tsaemen buermannen van Gamlicke, volgens handschrift van 2 feb. 1675, aen haer wijlen ehe man schuldig zijn geworden 100 carolus guldens, die zij al op St. Jacob (25 juli) zouden restitueren. Op dezelfde dag is er nog een vermelding van deze zaak.

Dat er sprake is van een "handschrift" betekent waarschijnlijk, dat het hier niet gaat om een officiële, gerechtelijk vastgelegde obligatie (met de zogenaamde

richtersbrief, zoals de boeren toen zeiden). Vermoedelijk ging het om een briefje met (meestal) de "handmerken" (een kruisje of ander teken) van de boermannen. Als het toch om een officiële obligatie zou gaan, zou de weduwe Groothuis juridisch sterker hebben gestaan. In dat geval is de vastlegging daarvan mogelijk te vinden in de Protocollen van de Vrijwillige Zaken [2].

Overigens: Vastert was ook wel Vasterinck, want vaste namen kwam er pas vanaf 1812, zoals blijkt uit het Register van Naamsaanneming uit 1811. Iedere volwassene moest toen een vaste achternaam kiezen.

Bronnen.

1. HCO te Zwolle, Landgericht Oldenzaal, toegang 66.1., Protocollen Contentieuze Zaken, inv. nummers 5-20 (op datum).
2. HCO te Zwolle, Landgericht Oldenzaal, toegang 66.1., Protocollen Vrijwillige Zaken, inv. nummers 31-88 (op datum).

OPA TOCH...

Door Jan Harzevoort

Op 5 maart 1715 had de schultus (de schout) van Vriezenveen, 'wegens' de heerlijkheid Almelo, waaronder ook Vriezenveen behoorde, een streng verhoor af te nemen van een aantal mannen en vrouwen, die getuige waren van een 'incident' waarbij nogal wat vernield was en vooral veel gescholden was. Dat kon niet door de beugel, vandaar ook het verhoor door de schultus.

De eerste vraag was: hebben jullie iets gezien of gehoord op zaterdag 2 maart 1715?

Alle getuigen verklaarden dat ze rumoer en glasgerinkel en gescheld hadden gehoord bij de woning van Pieter Harwigh.

Ruiten waren ingeslagen, niet alleen van de kamer ook van de keuken.

Lucas Harmsen (omtrekt 29 jaar oud) had gezien dat Jannes Balthaaser (ook Joannes Boltwedder), die inwoonde bij Pieter, de dader was van al glasgerinkel. Jannes stond met een tang met een 'koole' geklemd in de handen en sloeg daarmee 'in de glaasen' (ramen) en onder het roepen van 'soo jongens,' telkens harder

ging slaan want hij leek steeds kwaaiër te worden. Aldus getuige Lucas Harmsen.

De tweede getuige Egbert Roelofsen (18 jaar oud) had dat ook gezien, maar hij zwakte het verhaal een beetje af. "sij (hij) moet se doch weer betaalen", beweerde hij.

Getuige Marrigje Engbersen (51 jaar oud) verklaart wel gehoord te hebben dat de ruiten waren ingeslagen maar had niet gezien wie dat gedaan had.

De getuigen Jan Derksen (40 jaar oud) en Berendje Wiechers (24 jaar oud) verklaarden er niets van te weten, maar de getuige Roeloff Engbersen Smidt, (54 jaar oud) verklaarde wél te hebben gehoord dat de ruiten van binnenuit de kamer waar Jannes Balthaaser alias Boltwedder woont, waren ingeslagen. Er was geen vreemd volk binnen in de kamer geweest, alleen 'zijn eigen volk' en de zuster van Jannes zijn vrouw.

Vraag twee: hebben de getuigen gezien dat Jannes Balthaaser alias Boltwedder met vuur heeft gezwaaid in de kamer?

De getuigen Lucas Harmsen, Jan Derksen, Marrigje Engbertsen en Berendje Wiechers zeiden hiervan niets te weten.

Getuige Egbert Roelofsen verklaarde dit wel gezien te hebben en getuige Roeloff Smidt zei gehoord te hebben dat Jannes Balthaaser 'stroo uit het bed van zijn dochter wilde halen' en dat hij het huis "tot assche" wilde maken en nog meer.

Op de vraag of de getuigen ook gehoord hadden dat Jannes Balthaaser de Veeneluiden (Vriezenveners) heeft uitgescholden voor: heksen, tovenaars, hondte-eijeren en dat meer dan eens en dat Jan Derksen de opperste heks of tovenaars was.

Getuigen Lucas Harmsen en Egbert Roelofsen verklaarden dat al deze scheldwoorden waren gebruikt.

Jan Derksen had ook gehoord dat het Smidts-volk voor linnendieven werd uitgemaakt.

De twee vrouwelijke getuigen wisten wel dat er gescholden was maar niet meer hoe en wat.

Getuige Roeloff Smidt wist nog dat de Veeneluiden ook waren uitgemaakt voor duivels en weerwolven.

Het ging er hard aan toe, merkte de schultus en hij waarschuwde dat meened zwaar gestraft zou worden. De getuigen verklaarden dat ze alles eerlijk hadden verteld.

De getuige Roeloff Smidt deed nog een 'duit in het zakje' door te zeggen dat Jannes Balthaaser de vrouw van Pieter Harwich een "slangenmelkster"

had genoemd. Zij had hem melk gebracht, die ze 24 uur had laten staan met een levende slang erin. Toen zij hem haar heksenmelk bracht wilde hij die met de voeten omstoten.

'Aldus, gerechtelijk gepasseert voor mij Claas Kruijs en Ceurnoten Gerrit Bartelink en Fredrick Hendricksen en hebben genoemde getuigen hun verklaringen voorgelezen.

In kennis der waarheid heb ik, Schulte voornoemd, deze eigenhandig getekent en gezegelt.

Claes Kruijs.'

Wat er verder met deze beschuldigingen is gedaan, is onbekend. Er zijn geen "stukken" gevonden die uitsluitel geven.

En waar ging het nou eigenlijk precies om? Wat maakte Jannes Balthaaser nou zo woedend?

Maar wat moet ik, als nazaat van Jannes Balthaaser nou van zo'n opa denken?

Het moet haast wel dat een dronken bui hem zo heeft doen handelen. Was hij een alcoholist en had hij een slechte dronk of was hij een gelegenhedsdrinker die op zaterdagavond zijn borreltje nam?

Mogelijk had hij een aanvaring met zijn huurbaas gehad of had hij een hekel aan die man. Wie zal het zeggen?

Dat hij de "Veeneluiden" (Vriezenveners) uitschold en beledigde geeft ook te denken.

Het is voor mij een mogelijkheid te veronderstellen dat hij niet van Vriezenveen afkomstig is.

Wel trouwde hij met een meisje uit het oude Vriezenveense geslacht Lohuis en gaf twee van zijn dochters voornamen die niet vaak in Vriezenveen voorkomen.

Denkend aan de spreuk "de drank in de man, de wijsheid in de kan" komt er een verhaaltje bij me boven wat ik eens hoorde van een oudtante. Zij vertelde toen dat één van onze vroegere voorvaders een drankprobleem had. Hij woonde op het Oosteinde of 't Slot van Vriezenveen en had nogal wat woeste grond in de buurt van de Kooiplas, daar waar nu de Geesterenseweg loopt. Hij zou in een dronken bui deze grond hebben verruild voor twee flessen foesel (jenever) en een pond pruimtabak.

Was deze oude voorvader dezelfde Jannes Balthaaser, ook genaamd Joannes Paltas (vulgo Boltwedder), Jannes Kruis en Johannes Paltius?

Het verhaal is leuk maar of het waar is. In elk verhaal schuilt een kern van waarheid, tóch?

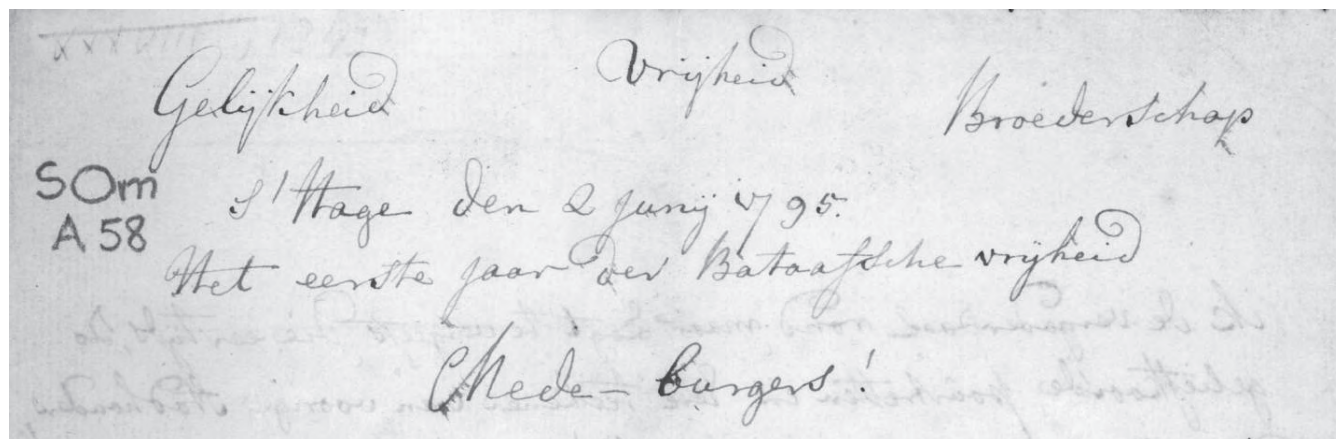
Brief uit 1795

Door Marieken Scholten-Sijses

Gelijkheid

Vrijheid

Broederschap

Nadat ik Zondag den 17 Meij van huis was vertrokken ben ik Saturdag den 23 alhier in welstand gearriveerd. Pnxt: Zondag en maandag was er geen vergadering. Dingsdag morgen om elf uur de gewoone tijd, dat de vergadering begint, wierd ik aan de vergadering voorgesteld en vervolgens door den Burger van Marle geïntroduceert. Ik was aangedaan. Ik wil het u niet ontveinsen, Medeburgers. Toen ik ter vergaadering binnen trad, en aldaar mannen van onderscheiden Provincies, en jaaren bijeen vond, die so als ik vertrouwe, alle waaren te zaamen gekoomen om de Rechten van den mensch te eerbiedigen en hand te hooven. Ik ging zitten, nadat ik vooraf den gewoonlijken eed gedaan, en door de preses Haan op een vrindelijke wijs verwelkomt wierde, keek ik de vergadering rond, maar zocht te vergeefs die eertijds zo geliefkoosde portretten en eere teekenen van voorige Stadhouders die alle of weggenomen of met ... behangen waaren. Met één woord Willem de laatste die voorheen een mooi schoorsteen stuk uitmaakte, is niet meer. Tot hier toe had ik U gelukkig deesen morgen geschreven. Dan nu om half zeven van tafel te huis komende, alwaar wij door de Generaal Daendels, die eergisteren van Paris geretouneerd is, op een goed diné getracteert zijn en een regt vaderlandsche teug gedronken hebben, heb ik de tijd niet U al het geen te melden wegens het vertrek van de post, dat ik anders wel gewenscht had.

Hier nevens ontvangt gij het stuk waarna ik niet twijfel of gij zult zeer nieuwsgierig zijn, en dat ik hoope, strekken zal, om onze natie een bestendige, en op de aangebooren rechten van den Mensch gegrondveste constitutie te verschaffen.

Ik verzende dit stuk met verscheidenen andere heeden avond naar de Provincie. Ik ben hier met veel genoeg, uit hoofde, dat ik zoveel oude vrienden en kennissen aanterffe. Alleenlijks mijn post valt mij, die niet gewoon ben veel te doen, thans daar ik alleen ben zeedert het vertrek van Jordens [?] van Marle en Queissen [?] naar de Provincie, al te zwaar en ik verlang zeer dat mijn confr: Noldt overkomt, en ik kan u op mijn woord van Eer verseecken dat ik om geen post, al was het van tien duizend guldens s'jaarlijks hier in s'Hage mijn overige daagen wensch doortebrengen, maar liever met het geen ik heb na mijn genoeg in mijn eigen huisje bij mijn eigen haarsteede stilletjes verkies te leeven. Dan solang als ik nu nog hier moet zijn, sal ik het sien uittehouden wel bewust, dat een ieder wat moet doen tot het algemeene belang. In het laatste van deze week verwagten wij de ratificatie getekend en uitgewisseld ze nog. Dan sullen wij hier in de geheele Provincie een vrolijken dag hebben, gelijk ik niet twijfelle, of Gij zult te uwen dit groote werk met een vriendelijk glaasjen gedagtig zijn. Vaarwel medeburgers ik wensch Ulieden Heil en Broederschap.

H:K:Cramer
(Hendrik Knipinga Cramer)

Hendrik Knipinga Cremer was al eerder burgemeester van Ootmarsum. Tevens was hij Advocaat.

Bron: Archief Oudheidkamer Twente: SOM A 58

Struikelblokken

Er komen, heel fijn, meerdere antwoorden binnen op vragen van leden, die min of meer vastgelopen zijn in hun onderzoek.

Zoals onderstaande mails laten zien.

Geachte heer Boswerger,

Ref. uw vraag in *Twente Genealogisch* 2021, nummer 3. Ik denk dat deze akte – ondanks de naamvariatie(s) – u verder helpt:

BS Tubbergen H 10/11/1825 akte 26, Bg Joannes Arke, 30, landman, geb Tubbergen, w/r v Janna Hekkers, zn v Hendrikus Arke, landman, en Euphemia van Steede, landbouwster, en Bd Hermina Droste, 29, dienstmeid, geb Tubbergen, dr v Hendrikus Droste, landman, en Geertruij Kemper, landbouwster, Historisch Centrum Overijssel, Zwolle, Archief 0123 reg.nr 12042 (bron: www.wiewaswie.nl; niet verder uitgewerkt of zelfs de scan geraadpleegd]

Met vriendelijke groet,
W. van der Kooij Jzn, Rotterdam.

Van M. Vulsma kwam ook een uitgebreide beschrijving:

Geachte heer Boswerger,

Vandaag [juister: gisteren] ontving ik Twente Genealogisch nr. 3/2021.

Uiteraard neem ik het blad direct door; op pagina 59 struikelde ik over uw struikelblok.

Ik houd van puzzels – en vooral genealogische – zodat ik uw vraag nader bekeek.

Het viel op dat er geen familienaam aan Gerrit Jan 'kleefde'; of zou Jan dat zijn?

Het enige houvast leek Hendrika Droste. Naar haar zocht ik op WieWasWie.nl.

Ik kwam uit bij een overledene van wie zij de vrouw werd genoemd:

Johannes Arke, geb. Tubbergen, landbouwer, 86 jaar, overleden Geesteren (Tubbergen) 11-7-1881.

Dit kwam precies overeen met uw opgave van 'Gerrit Jan'.

Een overlijden in 1869 van Hendrika kwam ik niet tegen in de lijst naamgenoten.

Gezocht op *Johannes Arke*: meer resultaat:

- . geb. Mander (Tubbergen) 29-4-1833 Gesina Arke, dr. van Johannes Arke, landbouwer en Hendrika Dros-ten.
- . geb. Tubbergen 29-8-1826 Johannes Arke, zoon van Johannes Arke, landbouwer en Hermina Dros-ten. [deze Johannes Arke tr. Tubbergen 25-5-1882 Euphe-mia Gezina Dros-ten].
- . geb. Tubbergen 16-6-1834 Euphemia Arke, dr. van Jannes Arke, landbouwer, en Hermina Dros-ten.
- . geb. Tubbergen 31-10-1837 Frederikus Arke, zoon van Jannes Arke, landbouwer en Hermina Dros-ten. [deze Frederikus Arke tr. Tubbergen 7-5-1873 Zwenne Franken; zijn moeder Hermina Dros-ten, landbouw-ster, is dan nog in leven; scan 165].
- . overl. Tubbergen 27-3-1848 Harmannus Arke, 16 jaar, zoon van Johannes Arke en Hermina Dros-ten.
- . Huw. Tubbergen 10-11-1825 Joannes Arke, geb. Tub-bergen, 30 jaar, wedr. van Janna Hekkers, zoon van Hendrikus Arke, landman en Euphemia van Steede, landbouwster, met Hermina Droste, dienstmeid, geb. Tubbergen, 29 jaar, dr. van Hendrikus Droste, landman en Geertruij Kemner, landbouwster.
- . tot slot het overlijden van Hermina Droste te Tub-bergen op 21-5-1875, 79 jaar, zonder beroep, echt-genote van Johannes Arke, landbouwer.

Zoeken op WieWasWie geeft gaande weg steeds meer kans op treffers. Aanvullingen op bovenstaande kunt u daar makkelijk vinden. Succes!

Landverkoop door boeren in Mander.

Door: Frans Scholten, Hengelo.

12 nov. 1739. Voor Rigter Ego van het Landgericht Ootmarsum en keurnoten Berent Liphuis en Berent Heespinck verkopen Henr. de Meijer, Jan Elferman (ook Elferinck), Henric Katman (ook Kotman of Kottinck), Jan Boeink, Jan Ampsinck, Jan Beekinck, Egb. Wolbrinck, Jan Elers (ook Elert), Henric Tijman (ook Tiehuss), Derk Schurinck, Jan Nijhuis, Jan Deininck, Jan Scholten, Jan Hesselinck, Egb. Bruninck, Jan Ribbert (ook Ribberinck) en Jan Benninck, boeren uit Mander, stukken land aan diverse personen [1].

Achter sommige namen heb ik varianten van de schrijfwijzen van de achternamen gegeven, die vaak door elkaar werden gebruikt, want een eenheidsspelling was er toen nog niet.

De boeren in Twente werden toen genoemd naar het erf waarop ze woonden. Als u voorouders op het

Twentse platteland heeft, let er dan op dat bij 20 - 25% van de huwelijken de vererving van de achternaam via de vrouwelijke lijn verliep [2], doordat de echtgenoot "introuwde" op het erf waar zijn vrouw was geboren. De echtgenoot nam dan, meestal bij de geboorte van het tweede of derde kind, permanent de achternaam van het erf waarop hij met zijn gezin woonde aan. Dat was dus de achternaam van zijn vrouw. Hij verloor zijn dan zijn oorspronkelijke achternaam.

Als genealoog dient men in zo'n geval ook op de achternaam van de vrouw verder te zoeken om alles kloppend en compleet te maken.

Bron.

1. Landgericht Ootmarsum, HCO te Zwolle, toegang 71.1, inv. nr. 5, bladzijden 434 t/m 441.
2. Frans Scholten, "Het platteland van NO-Twente genealogisch gezien", in "Sinds Jaar en Dag", Uitgave NGV Afdeling Twente (2010), ISBN/EAN 978-90-814433-1-9, blz 136-141.

Agenda

12 februari 2022: Marcel van der Meer.

Lezing Marcel van der Meer op 12-2-2022

p zaterdag 12 februari verzorgt dhr. Marcel van der Meer voor de afdeling Twente van de Nederlandse Genealogische Vereniging (NGV) een lezing met als titel Ledeboer en Von Ledebur.

Marcel heeft een internationale carrière gehad als ingenieur en als docent natuurkunde, wiskunde en wetenschappen. Als pensionado heeft Marcel tijdens de Covid winters stamboomonderzoek gedaan via het internet. Daarbij was hij vooral geïnteresseerd in de grote historische ontwikkelingen. Onder andere heeft hij zich verdiept in de Nederlandse families Ledeboer en de Duitse Adel Von Ledebur. Christoffel Schele en prediker Christoffer Ledeboer brachten het Lutherse geloof naar Weleveld bij Borne en zijn belangrijke grondleggers van het Protestantisme in Nederland. Nazaten van Christoffer Ledeboer waren prediker, bestuurders, grote industriëlen en rijke kooplieden. Niet alleen in Twente, maar door heel Nederland en

daarbuiten. Von Ledebur is een oud adellijk Riddergeslacht in Duitsland. Ze zijn voorouders van Europese Adel en ook het Nederlands Koninklijk Huis. Er is een relatie tussen de families Schele en Von Ledebur, maar de Nederlandse families Ledeboer stammen niet af van Duitse families Von Ledebur en zijn niet van Adel. Documenten in archieven, bibliotheken en op het internet blijken daarmee onjuist en zouden moeten worden gecorrigeerd. De lezing is veelomvattend met meerdere invalshoeken en is tevens historisch van belang. Zijn enthousiaste verhaal wordt ondersteund door tekst en foto's. Na afloop zijn hand-outs beschikbaar.

09 april 2022

Hennie Kok: Sociale onrust in Twente door de dienstplicht (1811-1820).

Tijdelijke sites NGV afdelingen

Door: Marieken Scholten-Sijses

Het is voor afdelingen al jaren niet mogelijk om een website via de NGV te publiceren. Daarom hebben verscheidene afdelingen een eigen website vervaardigd.

Hierbij de links van deze afdelingen.

Afdeling Rotterdam en omstreken:

<https://ngv-rotterdam.nl/>

Afdeling Gouda: <https://ngv-gooiland.nl/>

Afdeling Amsterdam:

<https://www.ngv-amsterdam.nl/>

Afdeling Groningen: <http://ngv-groningen.nl>

Afdeling Betuwe: <https://www.ngvafdbetuwe.nl/>

Afdeling Land van Cuijk en Ravenstein:

<https://www.ngv-landvancuijkenravenstein.nl/>

De landelijke website ngv.nl is gelukkig weer in de lucht. Het hoofdbestuur heeft een eigen tijdelijke website: <https://hoofdbestuur-ngv.nl/>

Marieken Scholten heeft voor de afdeling een tijdelijke website gehost onder haar eigen domein:

<https://sijses.nl/TwenGen/> Waar u allerlei zaken uit het archief van de afdeling kunt zien.

Ook een deel van de bidprentjes van Jan Willen Berns is daar in te zien.

Oproep

Door: Jan Oude Munnink

Dankzij de medewerking van Niels Bakker, archivaris van het gemeentearchief Oldenzaal, heeft de SGWT een aantal boeken in bruikleen gekregen om de transcriberen. Het handelt daarbij om de inkomsten en uitgaven van de Sint Plechelmuskerk in Oldenzaal. Bij de inkomsten horen o.a. de opbrengsten uit begravenissen uit de periode 1712-1781. In de regio Twente zijn er maar heel weinig van dit type boeken bewaard gebleven. Daarbij komt nog eens dat de geregistreerde uit een veel groter gebied komen dan de stad Oldenzaal. Doden uit bijvoorbeeld uit het Gericht Oldenzaal zoals uit o.a. Lutte, Weerselo, Dulder, Volte, Rossum, Gammelke en Deurningen begraven in Oldenzaal, veelal naast de kerk. Een unieke kans, die de SGWT niet wilde laten schieten.

De SGWT hoopt met de transcriptie een belangrijke aanvulling te kunnen realiseren. Eerst zullen er opnames gemaakt moeten worden van de originelen. Daarna volgt het transcriberen en dat wordt een hele klus. Maar we willen gebruik maken van het principe: vele handen maken licht werk. We zoeken dus naar veel handen na de fase van het fotograferen. Als u denkt dat u een kleine of grotere bijdrage wilt leveren aan deze transcriptie dan kunt u zich nu al aanmelden via janoudemunnink@gmail.com

U wordt dan van de voortgang op de hoogte gehouden.

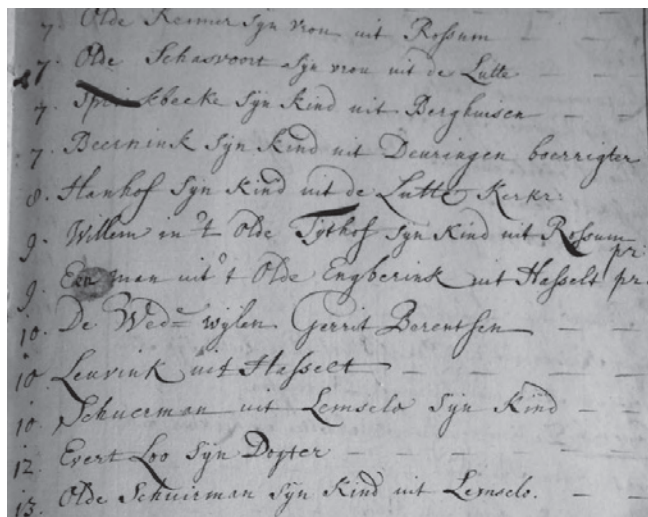
Nieuwe transcriptie Richterambt Kedingen

De Stichting Heemkunde Markelo heeft 5000 akten en 1000 inschrijven register 50e Penning getranscribeerd en op haar website geplaatst, afkomstig uit het Richterambt Kedingen.

Heeft u voorouders uit de voormalige gemeente **Markelo** (incl. buurtschappen Stokkum, Herike, Elsen en Kerspel Goor) dan kunt u alle akten van koop/verkoop erven en huizen, testamenten, familie of maagscheidingen, hypotheeken e.d. uit de periode 1704-1811 hier vinden.

Onder Kedingen vielen ook Enter en Wierden, deze zijn **niet** opgenomen. www.shm.nl rubriek **bronnen**

Anton Vedders, secr. www.shm.nl

Colofon

*Nederlandse Genealogische Vereniging.
Opgericht 1946.*

Correspondentieadres:

NGV, Postbus 50, 3980 CB, Bunnik.
Bibliotheek en andere diensten:
Kosterijland 3, 3981 AJ, Bunnik
Telefoonnummer: 085 - 105 1199

Werkgroep Nationaal-Twente

(Opvolger van de afdeling Twente, opgericht 1984.)

Het gebied omvat de volgende gemeenten:
Almelo, Avereest, Borne, Dinkelland, Enschede,
Haaksbergen, Hardenberg, Hellendoorn, Hengelo,
Hof van Twente, Losser, Oldenzaal, Ommen, Rijssen-
Holten, Tubbergen, Twenterand, Wierden, Dalfsen,
Olst-Wijhe, Raalte en de voormalige gemeente
Bathmen.

Afdelingswebsite:

In de toekomst; www.ngv.nl/wwwTWE
Nu in te zien via: <https://sijses.nl/TwenGen/>

Afdelingsbestuur en functionarissen:

Voorzitter

Arie van Herk
E-Mail: voorzitter-nat@ngv.nl

Leden van de activiteitencommissie Nationaal Twente

Vacatures
Lid en secretaris
Coördinator Twente Genealogisch

Lid en penningmeester/contactpersoon naar NGV

Ben Lenferink
E-mail: b.lenferink@lentifa.nl

Lid en Genealogisch correspondent

Anton Hilgerink
Telefoon: 053-4765253
E-mail: correspondent@home.nl

Lid en eindredacteur Twente Genealogisch (TG)

Mevrouw Hennie Scholten
Telefoon 0548-615164
E-mail: hennie.scholten@home.nl

Lid en cursussen

Hans Souverijn
Telefoon 074-2771271
E-mail: hans.souverijn@ziggo.nl

Lid en coördinator lezingen

Henk Huiskes
E-mail: gen.hbhuiskes@caiway.net

Indexering Twente genealogisch

Ton Boswerger,
Telefoon 074-3490969
Email: tonboswerger@kpnmail.nl

Verzending Twente Genealogisch (TG)

Corrie van der Beek
E-mail: cjbeek1@gmail.com

Webmaster

Marieken Scholten-Sijsjes
E-mail: webredacteur-twe@ngv.nl

Kopij Twente Genealogisch

De redactie behoudt zich het recht voor om
bijdragen voor TG in te korten, aan te passen of te
weigeren. Dit geschiedt vanzelfsprekend alleen in/
na overleg met de auteur.

Twente Genealogisch verschijnen

Bij voldoende kopij verschijnt TG vier keer per jaar
rond het einde van elk kwartaal.

Bezorging Twente Genealogisch

Voor de bezorging van Twente Genealogisch kunt u
contact opnemen met mevrouw Corrie van der Beek.
Twente Genealogisch wordt gratis toegezonden aan
de leden van Nationaal Twente en aan leden van
andere afdelingen, die een bijkomend lidmaatschap
zijn aangegaan.

Abonnement

Wilt u een abonnement op dit blad, dan zijn de
kosten € 12,50. U kunt zich aanmelden bij de heer
B. Lenferink

Publicatie

Het in dit blad gepubliceerde mag slechts worden
overgenomen met schriftelijke toestemming van de
redactie, de schrijver en vermelding van de bron:
Twente Genealogisch ISSN-138-0787

Wijzigingen

Adreswijzigingen, wijziging e-mailadres, opgave
nieuwe leden en opzeggingen uitsluitend via het
e-mailadres: ledenadministratie@ngv.nl of per post
naar NGV- ledenadministratie, Postbus 50, 3989 CB
Bunnik.

De Gorgels en Toen

Waar kom jij vandaan? Vraag je vader en moeder en opa's en oma's naar hun herinneringen. En wat weten zij van hun opa's en oma's? Alle generaties dragen bij aan jouw geschiedenis.

Interessante weetjes, bijzondere verhalen, grappige gebeurtenissen, geheimen van vroeger...

Speur mee met Bobba en Belia aan de hand van De Gorgels – En toen?

